

T.C.

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE
ULUSLARARSI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Samed AKTAŞ

Bir Kuşak Bir Yol Projesi Özelinde Çin'in Yeni Süper Güç Olabilme Kapasitesi

SAMED AKTAŞ

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE

SUNULAN TEZ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAYIS 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı_____

(Unvanı Adı ve Soyadı)

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

(Unvanı Adı ve Soyadı)

Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

(Unvanı Adı ve Soyadı)
Ortak Danışman

Prof. Dr. Murat Aslan
Danışman

Jüri Üyeleri (İlk İsim jüri başkanına ve İkinci İsim İse danışmana aittir)

Prof. Dr. A. Celil Karluk (AHBV, Uluslararası İlişkiler)

Prof. Dr. Murat Aslan (YBU, İktisat)

Dr. Öğr. Üyesi M. Hüseyin Mercan (YBU, Uluslararası İlişkiler)

a. İntihal Sayfası

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı::

İmza::

ÖZET

Bir Kuşak Bir Yol Projesi Özelinde Çin'in Yeni Süper Güç Olabilme Kapasitesi

Aktaş, Samed

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Murat Aslan

Ortak Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Adı Soyadı

Mayıs 2019, 155 sayfa

Bu çalışma, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren geçirdiği ekonomik, siyasi ve kültürel evreler ışığında uluslararası sistemdeki konumu ile ABD'nin 1945 sonrasında küresel sistemdeki konumunu karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. Uluslararası ekonomi politiği yaklaşımıyla 'Bir Kuşak Bir Yol Projesi' analiz edilerek uluslararası politik-ekonomik sistemde Çin'in 'süper güç' olabilme kapasitesi ele alınmış; projenin neticelendirilmesiyle birlikte Çin'in uluslararası ekonomik-politik sistemde küresel bir güç olabileceği ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çin, Bir Kuşak Bir Yol, süper güç, ekonomi politik.

ABSTRACT

In the context of OBOR The Capacity of China to Become New a
Superpower

Aktaş, Samed

Ph.D., Department of Political Science and International Relations

Supervisor: Prof. Dr. Murat Aslan

Co-Supervisor: Doç. Dr. Name Surname

May 2019, 155 pages

This study compares the position of the international system in the light of economic, political and cultural phases since the establishment of the People's Republic of China and the position of the United States in the global system after 1945. By analyzing the 'One Belt One Road Project' with the approach of international economic policy, the capacity of China to become 'superpower' in the international political-economic system has been discussed. As a result of the project, it was asserted that China could be a hegemonic power in the global system.

Keywords: China, One Belt One Road, Super Power, Economy-Politics

b. İthaf Sayfası

Bu akademik çalışmayı aileme ve tüm dostlarıma ithaf ediyorum...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada bana maddi ve manevi olarak destek veren başta ailem olmak üzere, arkadaşlarıma, bana yol gösteren danışman hocama ve eğitim/öğrenim hayatıma katkısı bulunan tüm hocalarıma sonsuz teşekkür ediyorum.

İçindekiler

c. İntihal Sayfası.....	iv
d. Özet	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
e. Abstract	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
f. İthaf Sayfası	vii
g. Teşekkür Sayfası	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Tablolar Listesi.....	x
Şekiller / Grafikler.....	xi
Kısaltmalar	xii
GİRİŞ	1
Kavramsal Tartışma	4
1. Uluslararası Ekonomi Politikası Kavramı.....	4
1.2. Ekonomi Politikasının Doğası	5
1.3. Ekonomi Politikasının Konuları	6
1.4. Ekonomi Politikasının Üç İdeolojisi	9
1.4.1. Liberal Görüş	10
1.4.2. Merkantalist / Realist Görüş	10
1.4.3. Marksist Görüş.....	11
1.4.4. Uluslararası Ekonomi Politikasının Çağdaş Teorileri	12
1.5. Güç Kavramı	12
2. Küresel Güç Olma Bağlamında ABD Ekonomi Politikası	16
2.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Genel Ekonomik-Politik Durum	16
2.2. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Dönemde Genel Ekonomik-Politik Durum	20
2.3. Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde ABD Ekonomi-Politikasına Genel Bakış.....	26
2.3.1. ABD'nin Küresel Güç Olmasında Uluslararası Örgütlerin ve Doların Etkisi	37
2.3.2. ABD'nin Süper Güç Olmasında Felsefi/Kültürel Etkenler	41
3. Kuruluşundan Günümüze Küresel Güç Olma Bağlamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomi Politikası	45
3.1. Mao Zedong Dönemi "Plan Ekonomisi"	48
3.1.1. Kültür Devrimi	49
3.1.2. Mao Dönemi Kalkınma Hamleleri.....	50
3.1.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	50
3.1.2.2. Yüz Çiçek Dönemi	51
3.1.2.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi – İleriye Doğru Büyük Hamle.....	52

3.1.2.4.	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	53
3.1.2.5.	Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemleri	54
3.2.	Deng Xiaoping Dönemi “Dışa Açılım ve Reform”	55
3.2.1.	Reformların Sonuçları	58
3.2.1.1.	Dış Ticaret	61
3.2.1.2.	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	63
3.2.2.	Çin’in Dış İlişkileri	65
3.3.	2000 Sonrası Dönemde Çin Ekonomi Politliğine Genel Bakış	67
3.4.	Çin Ekonomi Politliğinin ‘Süper Güç’ Olma Bağlamında Analizi	71
3.4.1.	Çin Ekonomi Politliğindeki Dönüşümün Teorik Temeli	74
3.4.2.	Çin Ekonomi Politliğinin Bileşenleri ve İlişkileri	74
3.5.	Karşılaştırmalı Analiz Metoduyla Çin-ABD İlişkileri Üzerinden Çin’in Süper Güç Olabilme Kapasitesi	76
4.	Çin’i Süper Güç Yapabilecek Proje: Yeni İpek Yolu ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi.....	84
4.1.	Tarihsel Perspektifte İpek Yolu Projesi	84
4.2.	İpek Yolunu Canlandırmaya Yönelik Adımlar	88
4.3.	Bir Kuşak Bir Yol Projesinin İlanı ve Sonrası Dönem	91
4.3.1.	Finansal Girişimler	94
4.3.2.	Ticari Girişimler.....	96
4.3.3.	Siyasi Girişimler	100
4.4.	Bir Kuşak Bir Yol Projesinin İlanıyla Uluslararası ve Bölgesel Aktörlerin Tutumu	103
5.	Genel Değerlendirme ve Sonuç	114
Kaynakça		128

Tablolar Listesi

Tablo 1: Uluslararası Ekonomi Politğin Üç İdeolojisi

Tablo 2: 19.Yüzyıldan günümüze hegemonya ve güç dengesi

Tablo 3: Joseph S. Nye’ a göre güç çeşitleri

Tablo 4: 1.Dünya Savaşı Sonrası ABD’nin Borç Verdiği Ülkeler ve Geri Ödemeleri

Tablo 5: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünyanın En Büyük 10 Ekonomisi

Tablo 6: Sanayi İnkılabı Öncesi ve Sonrası Dünya GSYH Payları

Tablo 7: Çin Ekonomi Politığının Bileşenleri

Tablo 8: ABD-ÇİN Askeri Kapasiteleri

Şekiller / Grafikler

Grafik 1: 1929 – 1945 arası ABD GSMH

Grafik 2: 1930 – 2000 arası ABD GSMH ve Tüketim Oranları

Grafik 3: 1913 – 1990 arası Seçilmiş Bazı Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları

Grafik 4: 1940 Sonrası Dönemde Sektörel Bazda ABD Ekonomisi

Grafik 5: Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası ABD Başkanları Bazında ABD Ekonomisinin Büyüme Oranları

Grafik 6: 1947 – 2015 arası Dönemde ABD Ekonomisinin Sektörel Büyüme Oranları

Grafik 7: ABD GSYH Oranı 1960 – 2016

Grafik 8: ABD ve Dünya Geneli Ortalama GSYH değişimleri

Grafik 9: İşsizlik Oranı 1955 – 2015

Grafik 10: Nüfus Artış Oranı 1960- 2015

Grafik 11: İhracat Oranı 1960- 2015

Grafik 12: İthalat Oranı 1960 – 2015

Grafik 13: Kişi Başına Düşen Milli Gelir 1960 – 2015

Grafik 14: Mao Dönemi GSYH ve KBDG

Grafik 15: Mao Dönemi Makro Yıllık Reel Büyüme

Grafik 16: Mao ve Deng Dönemleri GSYH Ortalama Büyüme Oranları

Grafik 17: Mao ve Deng Dönemi GSYH'nin Sektörlere Göre Dağılımı

Grafik 18: Mao Dönemi ve Sonrası Dış Ticaret Rakamları

Grafik 19: Ekonomik Özgürlük Endeksi

Grafik 20: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Grafik 21: KOF Küreselleşme Endeksi-Çin

Grafik 22: Dünya'nın En Büyük 17 Ekonomisinin 2016'da Gerçekleştirdiği Toplam Hâsıla ile 2050'de Gerçekleştirmesi Ön Görülen Toplam Hasılları

Grafik 23: ABD-Çin Toplam Hasıllarının Karşılaştırılması

Grafik 23: ABD-Çin Toplam Hasıllarının Karşılaştırılması

Grafik 24: ABD-ÇİN Ticaret İlişkisi

Grafik 25: Çin'in Toplam Hasıllarıyla Askeri Harcamalarının Orantısal Büyümesi

Şekil 1: Tarihi İpekyolu Güzergahı

Şekil 2: Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile Yeni İpekyolu Güzergahları

Kısaltmalar

AB: Avrupa Birliği

AAYB: Asya Altyapı Yatırım Bankası

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADB: Asya Kalkınma Bankası

AFDB: Afrika Kalkınma Bankası

APEC: Asya Pasifik Ekonomik İş birliği

ASEAN: Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü

BM: Birleşmiş Milletler

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti

BKBY: Bir Kuşak Bir Yol

CDB: Karayipler Kalkınma Bankası

ÇKP: Çin Komünist Partisi

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

LAILA: Latin Amerika Entegrasyon Birliği

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞİÖ: Şangay İş birliği Örgütü

USAID: Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı

USD: Amerikan Doları

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Dünya tarihinde Doğu ve Batı arasındaki en önemli ticaret ve ulaşım güzergâhı olan İpek Yolu'nun, tekrardan hayata geçirilmesine yönelik 90'lı yıllardan günümüze kadar birçok plan ve proje tartışılmıştır. Özellikle jeopolitik ve jeostratejik önemi artan Türkistan bölgesinde, önceleri Rusya son dönemlerde ise Çin'e karşı hegemonyasını artırma amaçlı girişimlerde bulunan ABD, 'Yeni İpek Yolu İnisiyatifi' başlığı adı altında tarihi İpek Yolu'nu canlandırma ve kontrol altında tutma stratejisi izlemektedir. Bu girişimle dünya ekonomisinde ağırlığı her geçen gün artan, buna paralel bir şekilde askeri harcamalara ağırlık veren ve çok yönlü bir dış politika izleyen Çin'i çevreleme ve kontrol altında tutma gayesinde olan ABD'ye karşı; Çin gerek BRICS gerekse ŞİÖ gibi bölgesel ve uluslararası konsorsiyumlar ile hem bölgesinde hem de küresel ölçekte etkinliğini koruma gayreti içerisine girmiştir. Hu Jintao ile başlatılan 'barışçıl yükseliş' Xi Jinping ile beraber yerini 'Çin Rüyası' söylemine bırakmış; dış politikada daha revizyonist bir tutum içerisine girilmeye başlanmıştır.

BKBY Projesi ile Çin, Asya, Afrika ve Avrupa'da çok cazip ve karlı "gümrük" anlaşmaları karşılığında ticaretini artırabilecek ve bu bölgelerdeki siyasi nüfuzunda geliştirebilecektir. Sahip olduğu alt yapı ve üretim üssü konumuyla proje üzerindeki yaklaşık 68 ülkeyi birbirine entegre etmesi beklenen bu atılım; yaklaşık 4,5 milyarlık bir insan nüfusunu da içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda proje ekonomik ve politik olduğu kadar kültürel ve toplumsal birçok sac ayağını da içinde barındırmaktadır. Neticede çalışmamızda da değineceğimiz üzere uluslararası ekonomi politığının 'liberal' iş birliği yönüyle, 'realist' güç odaklı/ rekabetçi yorumunu birlikte değerlendirerek artan Çin etkisinden bahsedeceğiz.

Başta Afrika olmak üzere uluslararası birçok bölgede Çin etkisinin artması, Çin'in "aşırı borçlandırma" ve "borç diplomasisi" ekonomik politikalarıyla son dönemde dikkat çekmeye başlamıştır. Borçlanan ülkelerin başta enerji kaynaklarının kullanım hakları olmak üzere stratejik öneme sahip toprak parçalarında pay sahibi olmaya başlayan Çin, bahsedilen

“barışçıl yükseliş” söyleminden ne derece uzak kaldığını ve “Çin Rüyası” politikasına yöneldiğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Cibuti başta olmak üzere Türki Cumhuriyetler, Pakistan ve Karadağ gibi ülkeler bu durumla karşı karşıya kalan devletler olarak ön plana çıkmaktadır. “Çin Rüyası” söyleminin 1945 sonrası ileri sürülmeye başlanan “Amerikan Rüyası” söylemine bir alternatif oluşturup oluşturamayacağını BKBY Projesi bağlamında değerlendirirken, iki söyleminde uluslararası ekonomi politiğinin realist yaklaşımının bir çıktısı olduğunu ileri sürmekteyiz. Benzer şekilde uluslararası sistemde 1945 sonrasında ‘Süper Güç’ olarak ortaya çıkan ABD’yi İkinci Dünya Savaşı sonrası borç batağına giren dönemin eski hegemon güçlerini ekonomik ve politik olarak nasıl etkisi altına aldığına da çalışmamızda değineceğiz. Nitekim 2000 sonrası dönemde git gide Çin ekonomisinin ağırlığı altında ezilen Amerikan ekonomisinin ilerleyen dönemde benzer kaderle karşı karşıya kalıp kalmayacağı da çalışmanın sonunda değerlendirmeye alınan bir diğer husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda değineceğimiz bu hegemonik yaklaşımı yine uluslararası ekonomi politiğinin realist/merkantalist yaklaşımı yoluyla yorumlamaktayız.

2013 yılında Çin lideri Xi Jinping “tek yol, tek kuşak” isimli projeyi ilk kez duyurmuş; İpek Yolu’nun yeniden canlandırılması Çin için en önemli politik-ekonomik hedef haline gelmiştir. 1970 sonrasında aşamalı olarak dışa açılan Çin; çok yönlü, dengeli ve barışçıl bir politik ekonomi takip ederek 2000’li yıllara kadar dünyanın bir numaralı ihracatçısı ve üretim üssü haline gelmiştir. 2008 yılına kadar muazzam seviyede sermaye biriktiren Çin, küresel finansal kriz sonrasında yeni bir ekonomi politiği güderek; olası krizlerde ekonomik durgunluğa çare bulmak, yeni pazarlara açılmak ve uzun vadede küresel endüstriyel bir entegrasyon inşa ederek yumuşak güç projeksiyonunu artırmak amacıyla BKBY (bir kuşak – bir yol) projesini ortaya atmıştır. BKBY yukarıda bahsettiğimiz “Yeni İpek Yolu” inşasının en önemli sacayağını oluşturmaktadır. Projenin duyurulmasından itibaren Türkistan ülkeleri, İran, Azerbaycan ve Türkiye altyapılarını güçlendirme gayreti içerisinde girmişler; birçok yeni lojistik firması kurularak, projenin finansmanını sağlamak için 100 Milyar Dolar başlangıç sermayeli Asya Kalkınma Bankası kurulmuş; birçok ABD müttefiki ülke de dâhil olmak üzere 57 ülke bu bankaya katılmıştır. Projenin 2050 yılına kadar tamamlanması öngörülmekle birlikte yenedünya düzeninin Yeni İpek Yolu’nun inşası ile ne yönde değişeceği bu çalışmada uluslararası ekonomi politiği perspektifiyle ele alınmaktadır.

Çalışmada 1945 sonrası dünya sisteminde hegemonik güç haline gelen ABD'nin de ekonomi-politiği ve atılımları ele alınarak; karşılaştırmalı analiz yöntemiyle BKBY Projesi'nin Çin'i 'süper güç' yapabilme kapasitesi analiz edilmiştir. Uluslararası Ekonomi Polisiği ve Süper Güç kavramsal tabanında ele alınan bu çalışma neticesinde, geleceğin süper gücü ve küresel sistemin yeni oyun kurucusu olma potansiyeli taşıyan Çin ve projeye yönelik diğer küresel/bölgesel aktörlerin tutumları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken ülkeler sahip oldukları kültürel, tarihi, siyasi ve ekonomik derinlik boyutlarına göre seçilmiş; uluslararası sistemde bölgesel/küresel nüfuza sahip olmaları göz önüne alınmıştır. Çalışma neticesinde Türkiye'nin BKBY Projesi ile olası kazanım/kayıpları irdelenip, yeni küresel hegemonik güç olma yolundaki Çin'e yönelik yaklaşımına dair de önerilerde bulunmaktadır.

Çalışmamızın temel amaçlarından diğeri ise, ekonomi polisiği perspektifinde Çin'in BKBY Projesi ile elde edeceği kazanımların, küresel sistemde yeni bir oyun kurucu olup olamayacağını irdelemektir. Bu hususta elde edilen bulgular neticesinde proje önündeki kısıtlamaların aşılp aşılamayacağına bağlı olmak şartıyla, realist-merkantalist ekonomi polisiği yaklaşımına göre Çin'in geleceğin hegemon gücü olabilme kapasitesinin bulunduğunu söylemekteyiz. Nitekim çalışmamızın teorik temelinin diğeri önermesine göre uluslararası ekonomi polisiğinin liberal yorumundan yola çıkarak, BKBY Projesinin küresel bir iş birliği ağına dönüşüp dönüşmeyeceğini, karşılıklı kazanımların rekabetin önüne geçip geçemeyeceğini ve uluslararası refaha katkısına da değinmiş olmaktadır. Benzer evreler göz önünde bulundurularak 1945 sonrası ABD Ekonomi polisiği ile kuruluşundan günümüze Çin Halk Cumhuriyeti ekonomi polisiği temel göstergeler yardımıyla 'karşılaştırmalı analiz metoduyla' değerlendirilmiş; elde edilen bulgular ışığında BKBY'nin küresel sistemde oluşturması muhtemel yeni iktisadi-siyasi düzen irdelenmiştir. Bu çalışmada tarihsel perspektifle iki ülkenin benzer ve farklı yönleri ele alınmış; önümüzdeki dönemde ortaya çıkması ön görülen küresel hegemonik bir Çin'in BKBY ile ortaya çıkabileceği öne sürülmüştür. Projedeki kısıtlarla beraber Çin'in süper güç olma yolundaki engelleri de yine çalışmamızda ele alınarak; uluslararası ilişkiler literatürüne farklı bir yorum katma amacı güdülmüştür.

Kavramsal Tartışma

1. Uluslararası Ekonomi Politikği Kavramı

Uluslararası ekonomi politikği başlı başına bir disiplin olarak, 1970’li yıllarda ele alınmaya başlanmış olup, siyaset bilimi ve iktisat bilimlerinin birbirlerinden ayrı değerdendirilemeyeceği düşüncesinden hareketle, bir sentez disiplini olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 2.Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerde meydana gelen siyasi ve iktisadi gelişmeler politika ve ekonomi arasındaki farklılıkları destekleyici mahiyette olmuştur. 1970’li yılların ortalarına kadar politika ve ekonominin farklı disiplinler olarak ele alınmasında, devletlerin ekonomik güvencelerini teminat altına almaya yönelik ayrıntılı anlaşmalar yapması ve ekonomik rekabetten doğabilecek olası çatışmaları asgari seviyede tutma girişimleri bulunmaktadır.¹

Uluslararası arenada meydana gelen ekonomik ve politik krizler, teknolojiye, devlet yönetimlerinde ve uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yenilikler neticesinde, 1970’lere kadar süregelen bu anlayış değışime uğramak zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş’ın tarafları arasında ‘Yumuşama Dönemi’ne girilmesi öncelikle sıcak savaş riskini azaltmış olup daha sonra ise askeri gerilimin ekonomik konsensüs üzerindeki baskısını indirgemıştır.² Ayrıca Bretton Woods sisteminin başarısız olması, Dünya Bankası’nın gelişmekte olan ülkelere uzun vadeli kredi temin etmeye başlaması, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)’nın kendini revize edememesi, bölgesel ve uluslararası ekonomik güç olarak Avrupa Birliği’nin ortaya çıkışı, Japonya’nın iktisadi yükselişi, geleneksel üretim modellerinin yerini modern üretim modellerine bırakmaya başlaması, Amerikan menşeli şirketlerin korumacı davranarak yatırımların dışarıya çıkmasını engelleme çabaları, Sovyetler Birliği’nin çöküşü, Çin’in ekonomik olarak dünyaya açılması, Asya’nın kaplan ekonomilerinin ortaya çıkışı gibi önemli politik ve ekonomik olaylar yeni bir uluslararası sistemin doğduğunun belirtileri olarak karşımıza çıkmaktadır.³

¹ Duman M. Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, C.4, S.2, ss.2.

² Al A. Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, C.2, S.1, ss. 148

³ A.g.e., ss. 148-149.

Bahsi geçen olaylar sonucunda, politika ve ekonominin karşılıklı etkileşimini ele alan ilk akademik çalışmalardan biri; 1970 yılında Susan Strange'in yazdığı "International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect" isimli makalesidir. Bu makalede bizimde yukarıda bahsettiğimiz gibi siyaset ve ekonomi yapılarının köklü değişimler geçirdiği ve bu değişimlerin neticesinde siyaset ve ekonomi disiplinlerinin birbirini göz ardı etmeksizin yorumlanması gerektiğini vurgulamıştır. 1972 yılında ise Keohane ve Nye "Transnational, Relations and World Politics" isimli çalışmalarında ekonomi ve siyaset arasındaki ayrımın bitirilerek birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Devlet dışı aktörlerin de (sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler vb.), iktisadi ve politik birçok alanda etkili olmaya başladığını ve bu durumun "Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık" ortamını ortaya çıkarttığını savunmuşlardır.⁴

1.2. Ekonomi Politğin Doğası

Günümüz dünyasında piyasa ve devlet olguları ile bu olguların karşılıklı etkileşimleri neticesinde ekonomi politiği meydana gelmektedir. Devletin olmadığı bir düzende, fiyat mekanizması ya da piyasa ekonomik hayat üzerinde belirleyici olacaktı ki bu bir iktisatçının ideal düşüncesidir. Aynı şekilde piyasa mekanizmasının işlemediği bir düzende, devlet iktisadi hayata müdahale edecek ve kaynak tahsisini sağlayacaktır; bu ise bir siyasetçinin ideali niteliğindedir. Realist çerçevede bahsi geçen iki düzeninde günümüz dünyasında yer bulamayacağından yola çıkarak; devletin ve piyasa dengesinin konjonktürel şartlar bağlamında değiştiğini söylemek zorundayız.⁵

Ekonomi politik, Robert Gilpin'in de belirttiği üzere "devletin ve onunla ilgili siyasal süreçlerinin üretimi ve zenginliğin dağılımını nasıl etkilediğine; özellikle de siyasi kararların ve çıkarların ekonomik faaliyetlerin konumunu ve bu faaliyetlerden doğan giderleri ve yararları nasıl etkilediğine odaklanmaktadır."⁶ Ayrıca bahsi geçen bu konular, ekonomik olguların devlet ve devlet dışı aktörler arası etkileşimleri ne yönde belirlediğini; piyasa

⁴ Strange S. *International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect*, International Affairs, 1970, C.46, N.2, ss.304-315.

⁵ Balaam, D. N., & Dillman, B., *Introduction to International Political Economy*, Routledge, 2015, Chapter 1, ss. 19-20.

⁶ A.g.e., ss.22.

güçlerinin uluslararası arenada yumuşak ve sert gücü nasıl değiştirdiğini açıklamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla ekonomi politik kavramı “devlet ve piyasa” özneleri üzerine odaklanmaktadır.

Bireylerde devlet aygıtının piyasa mekanizmasını yönlendirebileceği ve dolayısıyla ekonomik hayatı doğrudan etkileyebileceğine dair bilincin ortaya çıkması, ekonomi politığın meydana gelmesinde önem arz etmektedir. Piyasa, politika enstrümanlarına etki eden güçlü bir kaynaktır. Ekonomik bağımlılık ise günümüz dünya siyasetinde etken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, ekonomi ve siyaseti günümüz uluslararası düzeni belirleyen ayrı unsurlar olarak algılayabilirken, bu iki disiplinin birbirlerinden bağımsız bir şekilde ele alınması mümkün olmamaktadır.

Uluslararası ekonomi politığı, yeni bir analiz metodu, yeni bir perspektif ve varsayımlardan meydana gelen interdisipliner kümesi olarak ta adlandırmamız mümkündür.⁷ Uluslararası ekonomi politığının başlıca özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- UEP, siyaset bilimi ve ekonomi bilimlerinin birlikte ele alındığı bir bilim dalıdır,
- UEP, küreselleşen dünya ile sürekli güncellenmektedir, dolayısıyla yalnızca teoriler kümesi değildir,
- Geniş metodolojisi ve ilgi alanları sebebiyle oldukça kapsamlıdır,
- UEP'nin bir disiplin olarak ele alınması, uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerinde öneminin artmasına etki etmiştir.

1.3. Ekonomi Politığın Konuları

Uluslararası ilişkilerde artan karşılıklı ekonomik ve teknolojik bağımlılığın yanı sıra rekabet ve korumacılık güden ulus devlet modellerinin farklı kategorilerde değerlendirilmesi, uluslararası ekonomi politik üzerindeki güncel araştırmalarda sık sık dile getirilmektedir. Dış yatırımlar, uluslararası bankacılık ve finans ile uluslararası ticaret gibi etkin piyasa olguları milli sınırları kaldırma, siyasi denetimden uzaklaşma ve ulusları bir

⁷ Şen A, Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) Nedir, *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1998, C.12, S.1-2, ss.393.

araya getirme saikine sahip olurken; devletler bu saikleri kısıtlama, yönlendirme ve iktisadi hareketlerin devlet ve devlet aygıtlarının faydasına olacak şekilde düzenleme eğilimindedir. Piyasa mekanizması iktisadi verimliliği maksimize etme gayesi taşırken; devlet mekanizması ise iktisadi büyüme gerçekleştirmek ve kaynak tahsisini düzenleme arzusundaır.

Bahsettiğimiz devlet-piyasa rekabeti, uluslararası ekonomi politiğinin içeriğini etkileyen üç ana konuyu ortaya çıkartmaktadır. Bunlardan ilki, revaçta olan piyasa ekonomisinin iktisadi ve siyasal sebepleri üzerine eğilmektedir. Şu sorular üzerinde farklı teorisyenlerin farklı önermeleri mevcuttur⁸:

- Birbirine bağımlı bir uluslararası ekonomik sistemin ortaya çıkması ne gibi etmenlere bağlıdır?
- Ekonomik bağımlılık devletlerarası etkileşimi nasıl etkilemektedir?
- Piyasa ekonomisi rekabete mi yoksa iş birliğine yönelik bir uluslararası sistem ön görmektedir?

Bu sorulara liberal ekoldekiler “karşılaştırmalı üstünlük ilkesine dayanan uluslararası bir iş bölümünün sağlayacağı yararların piyasanın kendiliğinden ortaya çıkmasına ve devletlerarasındaki uyumun gelişimine katkı sağlayacağına inanmaktadırlar; ayrıca karşılıklı ekonomik bağımlılığın genişleyen ağlarının rekabetçi ve anarşiye dayanan devletler sisteminde barış ve iş birliği için zemin yaratacağını düşünmektedirler.”

Diğer taraftan iktisadi milliyetçi/merkantalist/realist düşüncedekiler “piyasanın yükselişinde gücün rolünü ve uluslararası ilişkilerin çatışan doğasını vurgulamaktadırlar; ayrıca karşılıklı ekonomik bağımlılığın siyasi bir temeli olması gerektiğini ve bu bağımlılığın devletlerarası diğer bir çatışma alanı yaratacağını, ulusal kırılganlığı arttıracakını ve bir toplumun diğerine hâkim olacağı bir mekanizma meydana getirebileceğini” belirtmektedirler. Çalışmamızda daha çok bu düşünce esasında Çin’in yükselişinin ve güç projeksiyonun değerlendirilmesine yer vermekteyiz.

Marksist ekoldekiler ise “dünya piyasa ekonomisinin yaratılmasında kapitalist emperyalizmin rolünü vurgulamalarına karşın, kendi içlerinde, piyasa ekonomileri

⁸ Gilpin R, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği (The Political Economy of International Relations)*, İstanbul: Kripto Yay., 2012, ss. 26.

arasındaki ilişkilerin doğası gereği çatışmacı olduğunu söyleyen Lenin ile piyasa ekonomilerinin, kürenin zayıf ekonomilerinin ortak sömürsünde iş birliği içinde olduğunu savunan Karl Krautzsy arasında bölünmüştür.”

Uluslararası politik ekonominin bir diğer konusu ise iktisadi ve siyasi değişimler ve birbirleri arasındaki ilişkidir. Detaylı bir şekilde açıklamak gerekirse; iktisadi aktörlere etki eden, dönemsel büyümeyi doğrudan belirleyen ekonomik faaliyetlerin, uluslararası arenadaki “yapısal” değişikliklerin, uluslararası siyasi ilişkiler üzerindeki tesirini ele alan ve bahsi geçen “yapısal” değişikliklerin alanını ve politika üreticilerin iktisadi konulardaki etkinliğini sorgulamaktadır.⁹

Son olarak uluslararası ekonomi politığının ana sorunsallarından biri ise milli ekonomiler için uluslararası piyasanın konumudur. Liberal ve geleneksel Marksist ekoldekiler, birbirlerine paralel olarak küreselleşmenin iktisadi kalkınma ve toplumsal refah üzerinde pozitif etkisinin olacağı yönünde fikir birliği içindedirler. Çoğunlukla liberaller, ticaretin bir ‘büyüme motoru’ teşkil ettiğini savunmaktadır. Ekonomik büyüme için yerel kaynaklar önem arz etse de iktisadi büyüme genellikle ‘ticaret, sermaye ve üretim teknolojisi’ unsurlarının uluslararası etkileşim yoluyla aktarılmasına bağlıdır. Geleneksel Marksistlere göre ise uluslararası sermaye, teknoloji ve ticaret akışı ‘sosyal yapıları’ dejenere ederek iktisadi ilerlemeyi gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan milliyetçi ekoldekiler gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde uluslararası piyasa ekonomisinin, ulusal iktisadi ilerleme ve sosyal refah üzerinde olumsuz etki bıraktığı görüşündedir. Ekonomik milliyetçilere göre ‘ticaret sömürünün, az gelişmişliğin ve daha gelişmiş ekonomiler için ekonomik buhranın lokomotifidir.’ Uluslararası piyasanın iktisadi kalkınma ve refah üzerindeki etkisi, uluslararası ekonomi politikte farklı bakış açılarının ve tartışmaların yoğun olarak ön planda olduğu hususlardan biri olmaktadır.¹⁰

Netice itibariye piyasa ve devlet ilişkisine odaklanacak olduğumuzda üç ayrı konuyla karşı karşıya kalmaktayız. Bunlardan ilki serbest piyasa faktörlerinin (dış ticaret, serbest dolaşım, uluslararası finans vb.) uluslararası siyaset ile karşılıklı etkileşimidir. Bir diğeri, sanayi ve bilhassa hizmet sektörünün uluslararası rekabeti meydana getiren, iktisadi ve siyasi

⁹ A.g.e., ss.27.

¹⁰ Balaam DN, & Dillman B, *Introduction to International Political Economy*, Routledge, 2015, Chapter 1, ss. 16-17.

sonuçlarının ele alınmasıdır. Sonuncu ise, uluslararası piyasanın iktisadi kalkınmaya tesiri ve devletlerin ekonomik faaliyetleri kontrol edip kanallandırmaya gayretlerinin incelenmesidir. Bu konular üzerinde literatürde birçok farklı ekol mevcut olsa bile genellikle şu üç perspektif tüm görüşleri kapsar niteliktedir. Bunlar “liberalizm, milliyetçilik ve marksizmdir.”¹¹

1.4. Ekonomi Politikin Üç İdeolojisi

Ekonomi politikin üç ideolojisi ‘toplum, devlet ve piyasa’ arasındaki ilişkileri değerlendirme konusunda ‘temel’ bir ayrım gözetmektedir. Dolayısıyla ekonomi politikle alakalı her konu üzerinde bahsettiğimiz ilişkilerin farklı yorumlandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Liberalizm, geleneksel Marksizm ve Merkantilist (ekonomik milliyetçilik) ideolojilerinin deindiği ‘bireylerin, piyasa sisteminin iç ve dış uygulamaları’ konularında 19.yüzyılda olduğu gibi günümüz 21.yüzyılında da hararetli bir biçimde tartışılmaktadır. Uluslararası politik ekonomide geleneksel yaklaşımlar diyebileceğimiz bu üç ayrı ideoloji arasındaki temel farklılıkları aşağıda verilen tablo aracılığıyla görebiliriz.

Tablo 1: Uluslararası Ekonomi Politikin Üç İdeolojisi

TEORİ	Dünya Ekonomisinin Açıklaması	Ana Aktörler	İtici Güç	Düzen Şartları
LİBERAL	Kusursuz Bir Küresel Pazar	Devletler ve Ekonomik Aktörler	Serbest Ticaret ve Sermayenin Serbest Dolaşımı	Rekabette “Görünmez El” (devletin)
MERKANTİLİST	Devletlerarası Rekabet Alanı	Devletler	Devlet Zenginliğini Maksimize Etmek ve Diğer Devletlerden Bağımsız Olmak	Güç Dengesi ya da Hegemonya
MARKSİST	Kapitalist Rekabet Alanı	Sınıflar (kapitalistler ve işçiler) ve Sosyal Gruplar	Çıkar Arayışı ve Devam Eden Sınıflar Arası Çatışma	Anti-kapitalistlerin Düzene Boyun Eğmesi

Kaynak: Woods N, *International Economy in an Age of Globalization*, Oxford University Press, 2001, ss.287.

¹¹ Gilpin R, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiki (The Political Economy of International Relations)*, İstanbul: Kripto Yay., 2012, ss. 40.

1.4.1. Liberal Görüş

Liberal görüşü siyasi ve ekonomik olarak iki ayrı şekilde yorumlayacak olursak; liberal ekonomi ‘serbest piyasa’ ve ‘minimal devlet’ varsayımlarına atıf yaparken, siyasal liberalizm ise ‘bireysel eşitlik, özgürlük’ ilkelerine dayanmaktadır.

Genel olarak liberal ekol uluslararası ticaretin, uluslararası barış ve düzenin sağlayıcısı olduğunu savunurlar çünkü karşılıklı kazanım ve bağımlılık zorunlu olarak ‘iş birliği’ kavramını ön planda tutacaktır. Bu görüşe göre ‘siyaset insanları böler, ekonomi birleştirir’ ilkesi esas teşkil etmektedir.¹² Ancak serbest piyasadaki tüm aktörlerin ‘mutlak manada iyi’ kabul edilmesi ve ‘nispi kazancın’ değişkenlik gösterebilmesi bu görüşün olmazsa olmazlarından. Buradan hareketle özellikle ‘nispi kazanç’ ile ortaya çıkan zenginliğin ya da günümüz tabiriyle gelir dağılımında adaletin tesisine dair diğer görüşlerin, liberalizmi eleştirdiği aşikârdır.

1.4.2. Merkantalist / Realist Görüş

Ekonomik milliyetçilik geçtiğimiz yüzyıllarda çeşitli değişimlerden geçmiştir. Buna ek olarak değişik adlandırmalar yapılmıştır: ‘merkantilizm, devletçilik, korumacılık, Tarihsel Alman Ekolü ve son zamanlarda Yeni Korumacılık.’ Nitekim tüm bu değişimler süresince ‘uyumlu ve sistematik’ bir iktisadi veyahut siyasi ilkeler manzumesinden ziyade bir dizi ‘tema veya duruş’ göze çarpmaktadır. Genel olarak, “ekonomik faaliyetlerin devlet inşası amacına ve devlet çıkarlarına tabi olduğu ve olması gerektiği” düşüncesinden hareket etmektedir. Milliyetçiler, uluslararası ilişkileri yorumlarken ‘devlete, milli güvenliğe ve askeri güce’ öncelik verirler. Buradan hareketle ‘devletin güvenliği ve bekası’ için gereken asgari düzeyde önemlerin alınmasını savunurlar. Günümüzde bu tür ‘iyi huylu merkantilizm’ davranışına ‘korumacılık’ tanımlaması yapılmaktadır. Diğer yandan

¹² Al A, “Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi“, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, C.2, S.1, ss. 162.

uluslararası ekonomiyi ‘emperyalist gelişme ve milli yükselme için bir saha’ olarak algılayan milliyetçi görüşte mevcuttur. Bu agresif yaklaşım ‘kötü huylu merkantilizm’ olarak adlandırılabilir. İkinci Dünya Savaşı dönemi Nazi ekonomi bakanı ‘Hjalmar Schacht’ın’ 1930’lu yıllarda Batı Avrupa’ya yönelik ekonomi politikaları bu kategoriye dâhil edilebilir.¹³

Milliyetçi ekol, uluslararası ilişkileri değerlendirirken ekonomik faktörlere oldukça önem verirler. Daha çok ‘realist’ çerçeveden sistemi ele aldıkları için, ekonomik kaynaklar üzerinde uluslararası aktörlerin girdiği mücadeleyi olağan karşılarlar.

1.4.3. Marksist Görüş

Marksist görüş; ‘Bağımlılık Okulu, Emperyalizm teorileri, Çevreci teoriler’ gibi ‘Eleştirel’ teorileri kapsamaktadır. Marksizm’e göre uluslararası ilişkilerin temel aktörleri sınıflardır. Sanayi devrimiyle beraber, işverenler ve çalışanlar arasındaki sosyal statü belirginleşerek burjuva ve işçi sınıflarını meydana getirmiş, bu iki sınıf arasındaki çatışma ise Marksist ekolün odak noktası olmuştur.¹⁴

Liberalizm ve milliyetçilikte değinildiği gibi Marksizm ekolünde de iki temel görüşten bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, ‘modern dünyada silikleşen ve eşitlikçi liberalizmle dikkate değer farkı olmayan Marksist sosyal demokrasinin gelişimidir’. Diğeri ise Lenin’in ve en azından perspektifte, Sovyetler Birliği’nin ‘devrimci Marksizm’ görüşüdür.¹⁵

Ekonomik ideolojilerin irdelenmesi sonucu üç temel görüş ortaya çıkmaktadır. Birincisi “ticaret, dış yatırım ve mali işlerin çatışan ulusal hırslar olduğu yönündeki teknik tartışma ve ekonomik aktivitelerin küresel ve bölgesel ayrımın modern devlet idaresinde temel mesele olduğudur. İkincisi “uluslararası iş bölümünün hem ulusal politikaların hem de nispi verimliliğin neticesi olmasıdır; devletler piyasaları ekonomik faaliyetlerin mekânını

¹³ Gilpin R, “*Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Polisiği*” (*The Political Economy of International Relations*), 2012, İstanbul: Kripto Yay, ss. 48.

¹⁴ Kutlay M, “Internationalization of Finance Capital in Spain and Turkey: Neoliberal Globalization and the Political Economy of State Policies”, *New Perspectives on Turkey*, 2012, N.47, ss.115-116.

¹⁵ Gilpin R, “*Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Polisiği*” (*The Political Economy of International Relations*), 2012, İstanbul: Kripto Yay, ss. 52.

etkilemek için göz ardı edebilse ve zaman zaman etse de bunun getirdiği bir ekonomik maliyet vardır; fiyat mekanizması ulusal verimliliği ve uluslararası ekonomik ilişkileri uzun vadede dönüştürme yönünde işler.” Üçüncü olarak, “bu değişimler ve ulusal ekonomilerin eşitsiz büyümesi nedeniyle uluslararası piyasanın veya kapitalist sistemin doğal istikrarı bir hayli sorunludur ve en nihayetince kendisine temel olacak ve bu sebeple liberal uluslararası ekonomik düzenin devamını sağlayacak yeni siyasi liderlik meselesinin ön plana çıkarak siyasi kurumları aşındıran bu sistemin dinamiğinin doğasıdır.”¹⁶

1.4.4. Uluslararası Ekonomi Politîğin Çağdaş Teorileri

Uluslararası ekonomi politîğin ‘ortaya çıkışını, yayılmasını ve işleyişini’ ele alan üç ideoloji son zamanlarda ivme kazanmış vaziyettedir. Birincisi, liberal ekonomik görüşten beslenen ve ‘çift yönlü ekonomi teorisi’ olarak adlandırılan teoridir. Bu teoriye göre “piyasanın gelişmesi refahın maksimizasyonu ve verimliliğin artmasına yönelik evrensel arzuya verilen bir cevap niteliğindedir”. İkincisi, Marksizm’in etkilediği ‘Modern Dünya Sistemi’ olarak tanımlanan teoridir. Bu teoriye göre “dünya piyasası temelde az gelişmiş kapitalist ekonomiler tarafından ekonomik sömürsüne yönelik bir mekanizmadır”. Üçüncüsü ise, tümüyle olmasa bile ekonomik milliyetçilikle yakından ilişkili olan ve ‘Hegemonik İstikrar’ teorisi olarak isimlendirilen teoridir. Bu teori “modern uluslararası ekonominin yükselişini ve işleyişini birbirini izleyen liberal hâkim güçler açısından yorumlamaktadır”. Bu teoriler açıklamaya çalıştığımız çeşitli argümanlar açısından birbirlerine ihtilaf ediyor olsalar da farklı biçimde ‘birbirlerinin tamamlayıcıları’ olduğu düşünülebilir. Birlikte değerlendirildiklerinde, uluslararası ekonomi politîğin ‘işleyişi ve dinamikleri’ bağlamında farklı bakış açıları öne sürmektedirler.¹⁷

1.5. Güç Kavramı

¹⁶ A.g.e., ss. 86-87.

¹⁷ A.g.e., ss. 88.

Güç kavramı özellikle ‘realist’ bakış açısına göre, uluslararası ilişkilerde kilit öge konumunda bulunmaktadır. Uluslararası Ekonomi Politikinde ise bu kavram ‘devlet ögesini ön planda tutan’ “merkantilist” yaklaşımda kendine yer edinmektedir. Uluslararası sistemde devletler “ekonomik, politik, diplomatik ve askeri güç unsurlarını” bölgesel veya küresel boyutta ne yönde kanallı edeceğini sahip oldukları bu unsurların total potansiyeline göre şekillendirmektedirler. Dolayısıyla devletleri uluslararası sistemde “tasnif” ederken güç kavramı sıklıkla kullanılan bir gösterge konumundadır. Bu bağlamda devletleri; “Süper Güç, Bölgesel Güç ve Küçük Devlet” olarak sistematik bir şekilde ayırmak mümkün olabileceği gibi “Hegemon Güçler ve Yükselen Güçler” biçiminde de kategorize etmek mümkündür.

Tarihsel süreç içerisinde bir ya da birden fazla başat güç olmuş ve dünya ekonomik-politik sistemi bu başat güçler tarafından şekillendirilmiştir. Bu güç merkezleri her zaman birbirine rakip olmuş, birbirlerinin etki alanlarını zayıflatmak istemiş ve tek başlarına ‘süper güç’ olma mücadelesi vermişlerdir. Aşağıdaki tablo yardımıyla yakın çağımızdaki belirleyici güçleri görebiliriz.

Tablo 2: 19’ uncu Yüzyıldan Günümüze Hegemonya ve Güç Dengesi

Dönem	“Süper Güç”	“Büyük Güç”
19. yüzyıl	“İngiltere (Hegemon), Fransa, Rusya”	“Japonya, Almanya, ABD”
I. Dünya Savaşı Sonrası	“İngiltere (Hegemon), ABD, Sovyetler Birliği”	“Japonya, Almanya, Fransa”
Soğuk Savaş	“ABD (Hegemon), Sovyetler Birliği”	“Japonya, Almanya, Çin”
Soğuk Savaş Sonrası	“ABD (Hegemon)”	“Çin, Japonya, Rusya, AB (Alm.-İng.-Fr.)”

Kaynak: Buzan B, Waever O, Regions and Powers, The Structure of International Security, 2003, Cambridge University Press, ss.570.

Süper Güç kavramı bir devletin sahip olduğu ‘coğrafi konumu, doğal kaynak rezervleri, demografik yapısı, ekonomik yapısı, teknoloji düzeyi ve sert (askeri) gücü’ vb. birçok etmeniyle ‘uluslararası politik-ekonomik’ sistemi etkileyebilme ve kanalizetme iradesinin gösterilmesiyle açıklanabilir. Diğer taraftan bahsettiğimiz unsurlarla küresel politik-ekonomik sistemde etkinliği düşük seviyede olan veyahut uluslararası sistemi yönlendirebilme kabiliyetinden yoksun olan devletler ise “Küçük Devlet” tasnifi içerisinde yer almaktadır. Bunların dışında sahip oldukları unsurlarla sadece bulundukları bölge politikalarını yönlendirebilecek güce sahip olan, zaman zaman “Büyük Devletleri” diplomasi yoluyla etkileyebilen orta ölçekli devletler ise “Bölgesel Güç” olarak tanımlanmaktadır.

Bahsettiğimiz güç odaklı devlet tasniflerinden de anlaşılacağı üzere devletlerarası ilişkilerde “gündemi belirleyen”; küresel organizasyonlarda ön ayak olan, ekonomik, siyasi, askeri, diplomatik, kültürel, teknolojik, demografik vb. total kapasitesiyle ‘uluslararası sisteme etki eden devletleri’ “Süper Güç” olarak tanımlamaktayız. Bunun yanı sıra bu güçteki devletlerin statülerini kaybetmemek amacıyla uzun vadeli çıkar ve misyonlara sahip olduğunu, bu bağlamda proje ve planlamalar ürettiğini de belirtmemiz gerekmektedir. Literatürde son yıllarda sıklıkla ele alınan ‘çok kutuplu sisteme evrilme’ tartışmaları göz önüne alındığında araştırma konumuz olan Çin’in yükselişi ve BKBY projesinin uzun vadeli bir atılım olarak değerlendirilmesi bağlamında yeni bir süper gücün ortaya çıkmakta olduğunu ileri sürebiliriz.

Modern devlet modelinin ortaya çıktığı ‘Westfalya Düzenini’ temel aldığımızda birçok başat güç tarafından evrilmiş ve yönlendirilmiştir. Uluslararası güç sistemi ‘çok kutuplu, iki kutuplu ve tek kutuplu’ yapılar nazarında ekonomik, siyasi, sosyolojik ve felsefi boyutlarda şekillenmiş ve buna bağlı olarak başat güçler etkisinde güç merkezinde kaymalar meydana gelmiştir. Aşağıdaki tablo da realist kuramın temsilcilerinden J. Nye’ e göre bir gücün hangi unsurlardan meydana geldiğini, hangi politikaları uyguladığını ve uluslararası ilişkilerde nasıl davranışlar sergilediğini görebiliriz.

Tablo 3: Joseph S. Nye’e Göre Güç Çeşitleri

Güç Şekilleri	Tutum	Ana unsurlar	Devlet politikaları
Sert güç	“Zorlama” “Caydırma” “Koruma”	“Tehdit” “Kuvvet”	“Zorlayıcı Diplomasi” “Savaş” “İttifak”
Ekonomik Güç	“Teşvik” “Zorlama”	“Para Verme” “Yatırım”	“Yardım” “Rüşvet”
Yumuşak Güç	“Hayranlık Uyandırma” “Gündem Yaratma”	“Değerler, Kültür” “Politikalar” “Kurumlar”	“Kamu Diplomasisi” “İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi”

Kaynak: NYE JS, *Yumuşak Güç*, Çeviri: Aydın, Elips Kitapları, İstanbul, Ekim 2005, ss.37.

Nitekim Çin’in uluslararası sistem içerisinde reaksiyoner bir pozisyon almaya başlaması, ABD’nin küresel ekonomi politığıne engel teşkil etmektedir. Özellikle yükselen bir güç olarak gerek akademik camiada gerekse de siyaset mecrasında sıklıkla ele alınan Çin için geleceğin “Süper Gücü” olabilme olasılığını değerlendirme amacı taşıyan bu çalışmada iki devletin Süper Güç olma süreçlerini uluslararası ekonomi politığı perspektifinde ele almaktayız.

Bu amaçla ABD’nin 2.Dünya Savaşı sonrasında hegemon bir güç olarak ortaya çıkması ve yaklaşık 45 yıllık Soğuk Savaş döneminden sonra ‘yeni dünya düzeni’ ile tek başına Süper Güç kalmasını hem ekonomik göstergeler hem de siyasi atılımlarla ele aldıktan sonra Çin’in kuruluşundan günümüze geçirdiği ekonomik-politik evreleri yapısal olarak inceleyerek; BKBY projesinin tamamlanmasıyla Çin’in yeni bir Süper Güç olma ihtimalini ele alacağız. Çalışmamızın kavramsal temeli olan ‘Uluslararası Ekonomi Politığı’ ve bu

kavram içerisinde merkantilist yaklaşımla değerlendirilen iki ülkenin güç projeksiyonu karşılaştırması genel değerlendirmede bize ışık tutacaktır. Ayrıca projenin küresel iş birliği ağı yaratarak ülkeler arasında kazan-kazan siyaseti üretmesine olanak sağlayıp sağlayamayacağı, bu proje için gerçekleştirilmesi ön görülen siyasi, ticari, kültürel, güvenlik alanındaki ortaklıkların ne derece başarılı olacağını değerlendirirken yine uluslararası ekonomi politığının liberal yorumundan yararlanmaktayız.

2. Küresel Güç Olma Bağlamında ABD Ekonomi Politikası

ABD'nin iki dünya savaşı sonrasında uluslararası ekonomi ve politikada gittikçe etki kazandığını ve bu dönemin başat güçleri kabul edebileceğimiz Avrupalı devletlerin ise birbirlerini yıpratarak güç projeksiyonlarını yitirdiklerini söyleyebiliriz. Nitekim ABD'nin uluslararası ekonomi politikasında küresel bir güç merkezi haline gelmesi 2.Dünya Savaşı'nın bitmesiyle beraber kesinlik kazanmıştır. Bu dönemde SSCB ile birlikte uluslararası sistemi 'iki kutuplu' bir merkezden yönlendiren ABD'nin 1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra nasıl tek başına süper güç kaldığını ele alacağız. Dolayısıyla dünya sahnesine hegemon bir güç olarak çıktığını varsaydığımız 1945 sonrası dönemde ABD ekonomi politikasını belirli ekonomik ve politik göstergeler ışığında, realist ve liberal perspektifte incelememiz gerekmektedir.

2.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Genel Ekonomik-Politik Durum

Küresel ekonomik politik sistem, 1850'li yıllardan 1900'lü yılların başına kadar, sürekli siyasi çekişmelerin, sömürgecilik yarışının sanayileşmeyle beraber daha çetin geçtiği ve ekonomik dalgalanmaların etkisiyle ortaya çıkan toplumsal krizlerle süregelmiştir. Özellikle de 1876 "Sanayi İnkılabı" sonrasında ivme kazanan teknolojik gelişmeler, "sürekli" fakat "dengesiz" iktisadi büyümenin ve bununla beraber yükselen 'küreselleşmenin' temeli olmuştur. 'Teknik' anlamda gelişmeler, iki dünya savaşını başka bir boyuta evirerek sosyal ve politik alanda küresel dengeleri değiştirmiştir.

1929 ile 1936 arasında meydana gelen “Büyük Buhran” küresel ekonomik sistemde büyük sarsıntıya sebebiyet vermesine rağmen bu dönemde dünya ortalaması baz alındığında iktisadi büyüme duraklamamıştır ancak yavaşlamıştır. Bu dönemin en güçlü ekonomisi olarak öne çıkan ABD’de 1913 ve 1918 yılları arası GSMH’ nın “kişi başına büyüme hızı” stabil bir seviyededir.¹⁸

Birçok alanda olduğu gibi, “uluslararası ticaret” ve “küreselleşme” kapsamında da iki savaş arası dönemde gerileme olmamasına karşın kısmi bir iktisadi duraklama ortaya çıkmıştır.¹⁹ İki savaş arası dönemi ve ‘Büyük Buhran’ konusunu literatürde detaylı bir şekilde bulabilirsiniz. Bunun yanı sıra savaş öncesi senelerde tarihteki en büyük “göç” dalgalarından biri yaşanmış, bu hareketlilik savaşlar ve politik engeller neticesinde büyük oranda azalmıştır.²⁰ 1.Dünya Savaşı öncesi beş yıllık sürede tahmini 15 milyon göçmen ABD’ye yerleşmiştir. Yine savaş yıllarında bu sayı 5 milyona kadar düşmüştür. 1911- 1920 yılları arasında ise Avrupa’dan Güney Amerika’ya gerçekleşen göçmen sayısı 1.750.000’den 250.000’ e inmiştir. Ekonomistler bu durumun birincil sebebini savaş ekonomisine bağlı olarak yükselen “kamu harcamaları” ve “istihdam düzeyi” olarak açıklamışlardır.

1.Dünya Savaşı ile beraber uluslararası sistemde ekonomik ve politik olarak ilk defa büyük bir etki uyandıran ABD, savaşa 1917 yılında dâhil olmuş olmasına rağmen savaş sonrasında uluslararası sistemi yönlendirerek; ‘hegemon’ bir güç odağı olacağının sinyallerini vermiştir. Monroe Doktrininin ön gördüğü ‘izolasyon’ politikasının yerini ‘Wilson’un Liberal ekonomik/politik’ sistemine bıraktığı savaş sonrası dönemde gerek iç gerekse de uluslararası kamuoyunda ‘barışçıl/ liberal’ değerlerin savunucusu konumuna yükselen ABD, bir yandan da yükselen bir sert güç olarak küresel hegemonyasını inşa etmeye başlamıştır. Öyle ki 1.Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Wilson savaşın amacının “toplumsal güç” ve “güç dengesinin” tesis edilmesi olarak nitelendirirken; “örgütsel rekabetin” yerini “örgütlü ortak barışın” kurulması gerektiğini belirtmiştir.²¹

¹⁸ Hobsbawm E, *The Nation and Globalization*, University of Princeton Press, 1998, ss.108.

¹⁹ Mundell RA, *Gold Would Serve Into The 21st Century*, Wall Street Journal,1981, ss.46.

²⁰ Hirst P, Thompson G, *Questioning Globalization*, Çeviri: Erdem Ç, Yücel E, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, 1998, Ankara: İmge, ss.214.

²¹ Spiegel Online, 2014, WW 1 and America’s Rise as a Superpower, <http://www.spiegel.de/international/world/how-world-war-i-helped-america-rise-to-superpower-status-a-944703.html>, Erişim tarihi: 14.04.2018

İdealist Wilson yaklaşımının yanı sıra realist perspektife sahip politikacılar ise Amerika'nın uluslararası siyasi/ekonomik dengeyi sağlayabilmesi için ülkeler arasında "ortak çıkarların" inşa etmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Her iki durumda da ABD 1.Dünya Savaşı ile beraber uluslararası sistemde yükselen bir güç merkezi olarak ön plana çıkmayı başarmıştır. Bunun göstergelerinden biri ise savaş sonrası izlediği reaktif/barışçıl-liberal dış politikanın yansıması olan "dış borçlardır." Aşağıdaki tabloda ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında borç verdiği ülkeleri ve borçların toplam tutarlarını görebiliriz. ABD savaş sonunda birçok devleti kendine borçlandırarak, ekonomik olarak kendi ağırlığını bu devletlere kabul ettirdiği gibi benimsediği kültürel/siyasi değerleri ihraç etmeye başlamıştır.

Tablo 4: 1.Dünya Savaşı Sonrasında ABD' nin borç verdiği ülkeler ve geri ödemeleri (milyon dolar)

"Borçlu ülkeler"	"Anapara"	"Faiz"	"Toplam Borç"	"Ödeme Tarih"
Avusturya	24	1	25	1930 (Mayıs)
Belçika	377	41	418	1945 (Ağustos)
Çekoslovakya	92	23	115	1925 (Ekim)
Estonya	12	2	14	1925 (Ekim)
Finlandiya	8	1	9	1923 (Mayıs)
Fransa	3 341	684	4 025	1926 (Nisan)
İngiltere	4 075	525	4 600	1923 (Haziran)
Yunanistan	15	3	18	1929 (Mayıs)
Macaristan	2	-	2	1924 (Nisan)
İtalya	1 648	394	2 042	1925 (Kasım)
Yugoslavya	51	12	63	1926 (Mayıs)
Letonya	5	1	6	1925 (Eylül)
Litvanya	5	1	6	1924 (Eylül)
Polonya	160	19	179	1924 (Kasım)
Romanya	36	8	42	1925 (Aralık)
Toplam	9 851	1 715	11 563	

Kaynak: Sönmez S, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm: Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, İmge Yayınevi, 1998, ss. 70.

1929 Büyük Buhran sonrasında değişim sinyali veren ekonomik dengeler, savaş sonrasında politik olarak da değişmeye başlamıştır. Savaş sonunda ABD tarih sahnesinde büyük güçler arasında ki yerini alırken, savaştan ekonomik ve siyasi yorgunlukla çıkan Avrupalı güçler küresel sistemdeki konumlarını yavaş yavaş yitirmeye başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda diğer devletlere nazaran kısa süreli bulunmasında rağmen, savaşı bitiren devlet olarak ön plana çıkması bu durumda etkili olmuştur. Nitekim ABD, savaş döneminde ekonomisini güçlü tutarak bu alanda en karlı devlet olarak karşımıza çıkmaktadır.²² 1929 yılında küresel toplam üretimin yüzde 42'sinden fazlasını tek başına ABD gerçekleştirmektedir. Kısacası, savaş sonunda ABD ekonomik olarak baskın bir devlet şekline bürünmüştür.²³ 1920'lerde ABD küresel ekonomideki en büyük ihracatçı iken, ithalat alanında Birleşik Krallık 'ın hem ardında yer almaktaydı. İncelendiğinde o dönemde ABD tek başına gelişmiş 15 ülkenin bütün ihracat ürünlerinin yüzde 40'ını temin etmekteydi.²⁴ Ayrıca, savaş sonrasında ortaya koyduğu “self-determinasyon” hakkı ve “Wilson Prensipleri” ile dünya genelinde “liberal”, “özgürlükçü” bir imaj yaratan ABD, politik alanda ise mazlum ulusların hamiliğine talip olma noktasına gelmiştir. Nitekim bu kararlar doğrultusunda sömürgeci birçok batılı galip devlet ilerleyen yıllarda “anti-kolonyal” hareketle karşı karşıya kalırken, 2.Dünya Savaşı'nın da patlak vermesine zemin hazırlayacaktır.

Diğer taraftan, ABD dış politikasında “ahlaki” bir misyonun ortaya konulması hususundaki irade, “Milletler Cemiyeti” nin de ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Uluslararası ilişkilerin düzenlenmesi ve barışın tesisi için ABD bu tarz uluslararası kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla küresel sistemin hamiliğine soyunmuştur.

²² Isaak R, *International Political Economy: Managing World Economic Change*, Prentice-Hall International Editions, 1991, New Jersey, ss.83.

²³ Faulkner H, *American Economic History*, Eighth Edition, Harper&Row, Publishers, 1960, New York, ss.583-589.

²⁴ Bakırtaş İ, Tekinşen A, *Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası*, *S.Ü. SBE Dergisi*, 2004, ss.85-86.

2.2. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Dönemde Genel Ekonomik-Politik Durum

Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ABD dış politikasının genel hatlarını çizen “Monroe Doktrini”, Avrupa istilasına karşın Amerikan kıtasını savunan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. “Amerika, Amerikalılarındır” ve “Avrupa'nın iç işlerine karışılmayacak” söylemleri bu doktrinin başlıca savlarıdır. 1.Dünya Savaşı'nın çıktısı olan “Wilson Prensiplerini” reddeden; küresel sistemden izole olmayı şiar edinmiş ‘değerli yalnızlık politikası’ yerini ABD’nin fiilen 1.Dünya Savaşı’na girmesiyle reaktif politikalara bırakmıştır.

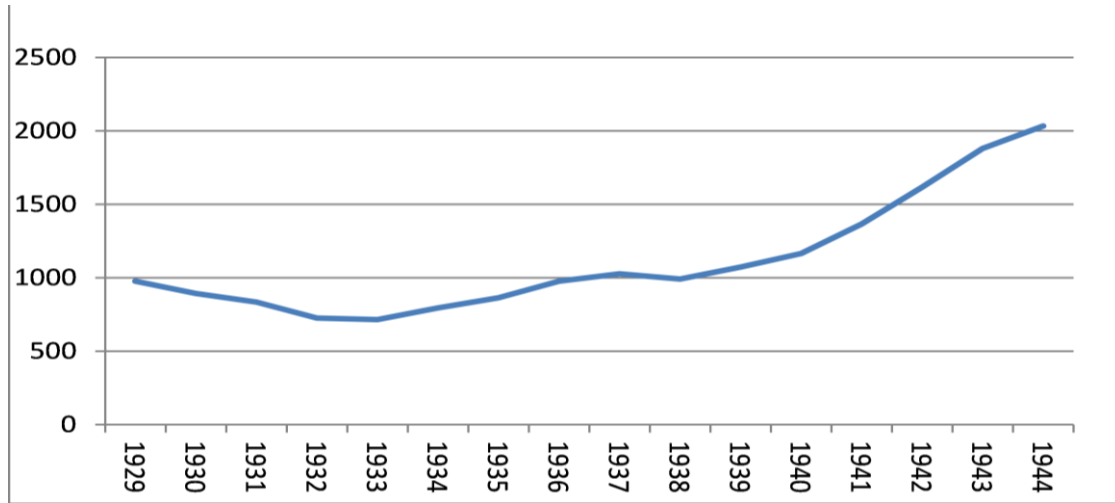
İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, 1939 senesinde ABD ordusunun bütçesi 500.000 dolar iken asker sayısı 185.000 civarındaydı.²⁵ Yine ABD’nin askeri bir ittifakı olmadığı kadar herhangi bir ülkede de askeri üssü yoktu. ABD dış politikası tamamıyla ‘savunma’ amacıyla dizayn edilmişti. 1939’da ki bu genel askeri ve politik vaziyetten Soğuk Savaş’ın bittiği 1989 yılına kadar geçen süre zarfında ABD ordusunun 300 milyar dolarlık bir bütçeye sahip olduğunu, dünya üzerinde elliden fazla ülke ile askeri-siyasi ittifak ilişkisi kurduğunu ve yaklaşık 100 ülkede askeri üs açarak 1 milyondan fazla askeri güce eriştiğini belirtebiliriz. 1945 Mayıs ayında, kıta Avrupa’ında savaş sona erdiğinde, Sovyet birlikleri Doğu Almanya dahil olmak üzere “Doğu Avrupa” üzerinde kontrole sahipti. Nitekim savaşta 23 milyon insan yitiren ve ekonomik açıdan büyük zarar görmüş SSCB’ye karşın ABD üzerinde Pearl Harbour hariç tutulursa hiçbir çatışma meydana gelmemiş; savaşta yalnızca 420.000 civarında insan kaybederek, savaştan en az yara alan ABD, ekonomik olarak savaştan güçlenerek çıkmıştır. Benzer şekilde 2 büyük savaş sonucunda siyasi ve ekonomik açıdan çöken Avrupalı güçler küresel sistemdeki etkilerini kesin bir şekilde kaybederek ABD’nin kendi nüfuz alanlarında güç kazanarak ortaya çıkmasına engel olamamıştır. Özellikle nükleer silahın caydırıcılığı ile ABD’nin “karşı konulmaz” bir güç olduğu kanısı uluslararası sistemde genel kabul görmüştür.

²⁵ Ambrose E, Brinkley D, *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938*, Penguin Publishing, Paperback December 22, 2010, ss. 10.

Savaş yıllarında silah teknolojisinde yapılan atılımlar ve yeni konvansiyonel / nükleer silahlar sonucunda Monroe Doktrini geçerliliği yitirmek durumunda kalmıştır. Soğuk Savaşla birlikte dış politikada “Truman” ve “Eisenhower Doktrini” kabul görmüş, ABD küresel sistemde SSCB ile birlikte hegemonik güç olarak ortaya çıkmıştır. ABD’li politika yapıcılar SSCB’nin “kıtalar arası füze” ve “uzun menzilli bombardıman uçakları” karşısında aktif bir dış politika izlenmesi gerektiğini belirterek, Sovyetler Birliği’ni “çevreleme” gayesiyle ittifaklar kurmuştur.²⁶

2.Dünya Savaşı sonrasında “liberal” ve “demokratik” ilkelerin öncüsü olarak ön plana çıkan ve ittifaklarında “rıza dayalı” asimetrik ilişki kuran ABD, Sovyetler Birliği’ne karşın son derece başarılı bir ‘yumuşak güç’ baskısı uygulamış, küresel hegemon güç olarak tek süper güç olabilme yolunda yoğun gayret sarf etmiştir. Amerikan ideolojisinin “kurumsal etkinlik” ile güçlendirilmesi, “Marshall Planı” ile hayata geçirilmiş, serbest ticaretin yaygınlaştırılması ve uluslararası tedavül aracı olarak ‘doların’ kullanılmaya başlanması da ekonomik savaşın önemli sacayakları olmuştur.²⁷

Grafik 1: 1929-1945 arası Amerikan Gayri Safi Milli Hasılası (Milyar Dolar)

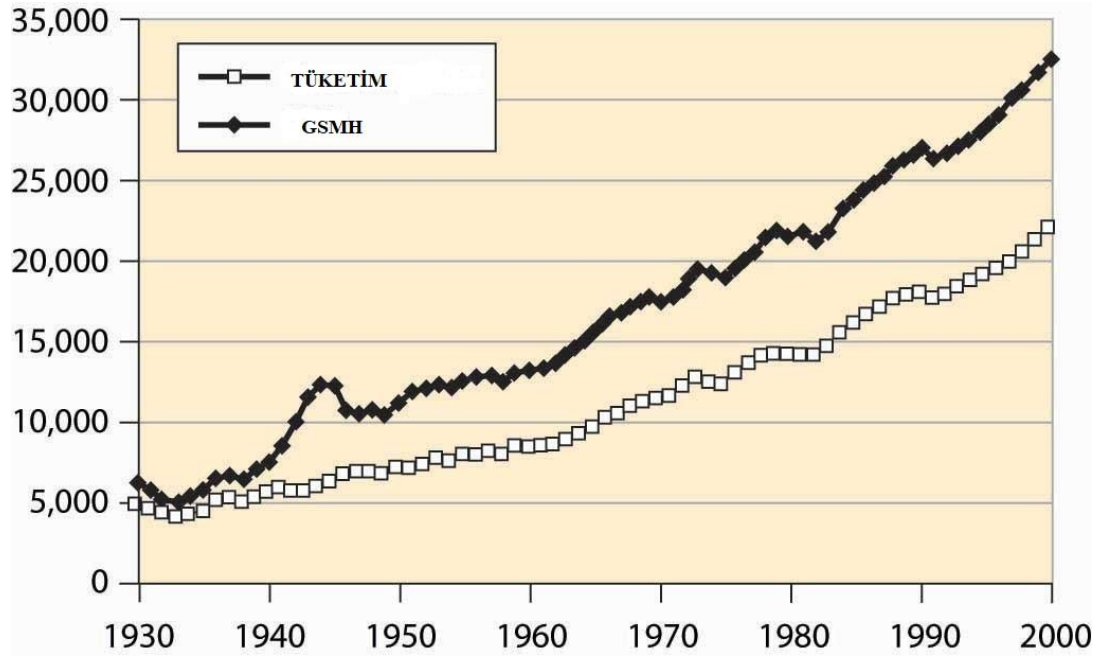
Kaynak: ourfiniteworld.com

²⁶ Behlül Ö, Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2011, C. 15, ss. 51-91.

²⁷ Cox RW, *Production, Power, And World Order*, Columbia University Press, New York, 1987, ss.215.

Yukarıdaki grafikte 1929 yılından 2.Dünya Savaşı'nın bittiği 1945 yılına kadarlık süreçte ABD toplam hasılasını görmekteyiz. Özellikle savaşın başladığı 1939 yılından itibaren dünya genelinin aksine üretimde büyük bir ivme yakalamış olan Amerikan ekonomisi gerek savaş yıllarında gerekse sonrasında verdiği dış borç ve yardımlarla da büyük faiz gelirleri elde etmiştir.

Grafik 2: 1930-2000 arası Amerikan GSMH ve Tüketim Oranları

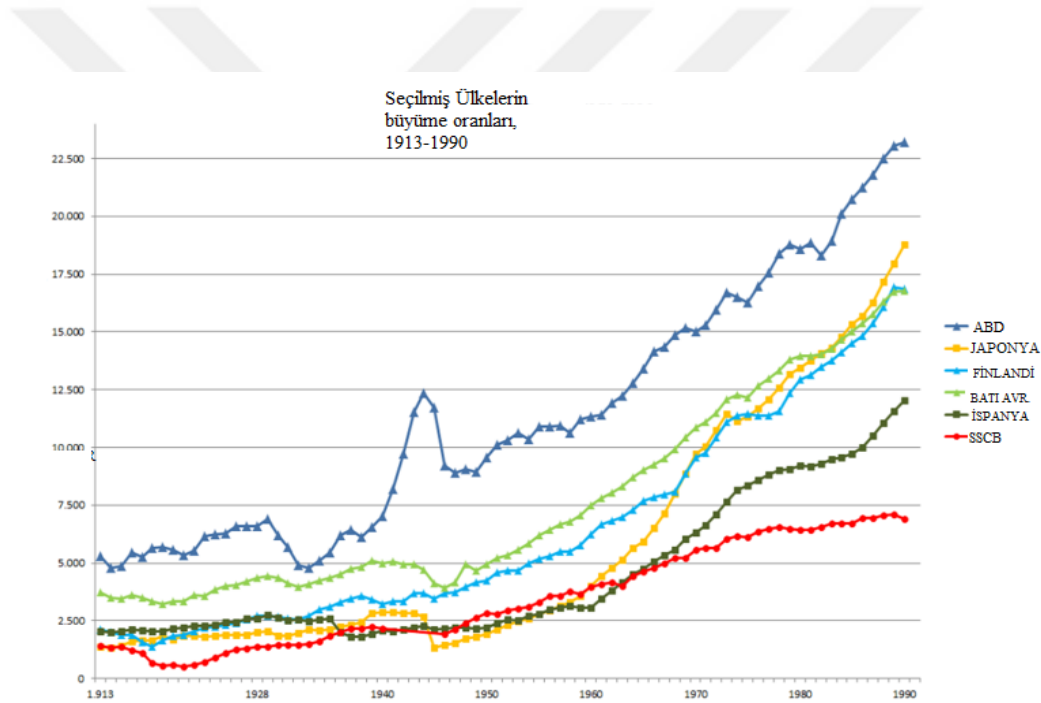

Kaynak: ourfiniteworld.com

Grafik 2’de ise 1930- 2000 yılları arasında ABD GSMH eğilimi ile toplam tüketim eğilimini karşılaştırmalı olarak görebiliriz. 1939 yılında 13 milyar dolarlık kamu harcaması yapan ABD, 1944 yılına gelindiğinde bu rakamı 71 milyar dolar seviyesine çıkarmıştır. ABD özellikle 2.Dünya Savaşı yıllarında tüketimde sıçrama yaşamış ve bu tüketim eğilimi 70 yıllık süreçte artarak devam etmiştir. Bu durumda artan nüfusun etkisi fazla olmakla birlikte kamuda ve özelde yer edinen ‘tüketim kültürünün’ de önemli bir etmen olduğunu belirtebiliriz. Savaş yıllarında ise yaklaşık 9 milyon kayıtsız işsiz silah altına alınmasıyla işsizlik oranı da doğal olarak düşürülmüş olmuştur. Nitekim ABD ekonomisi hem üretim hem de tüketimde savaş sonrası yıllarda ivme kazanmıştır.

1944 yılında ABD’de bir işçi haftada 90 saat ve yüksek verimle çalışırken, aynı yıl küresel düzeyde toplam silahların yüzde 40’ına sahip olan ABD gerek mühimmat gerekse de teknoloji avantajıyla ‘süper güç’ olma yolunda adım adım ilerlemiştir. Nitekim ABD savaş sonrası ideolojik, askeri ve teknolojik rakibi olarak ortaya çıkacak SSCB’ye bile uzun yıllar askeri teçhizat, finansal kaynak ve mühimmat desteği sağlamıştır. Bunun yanı sıra Sovyetlerin “bakır” ihtiyacının yaklaşık yüzde 75’i yine ABD tarafından temin edilmiştir.

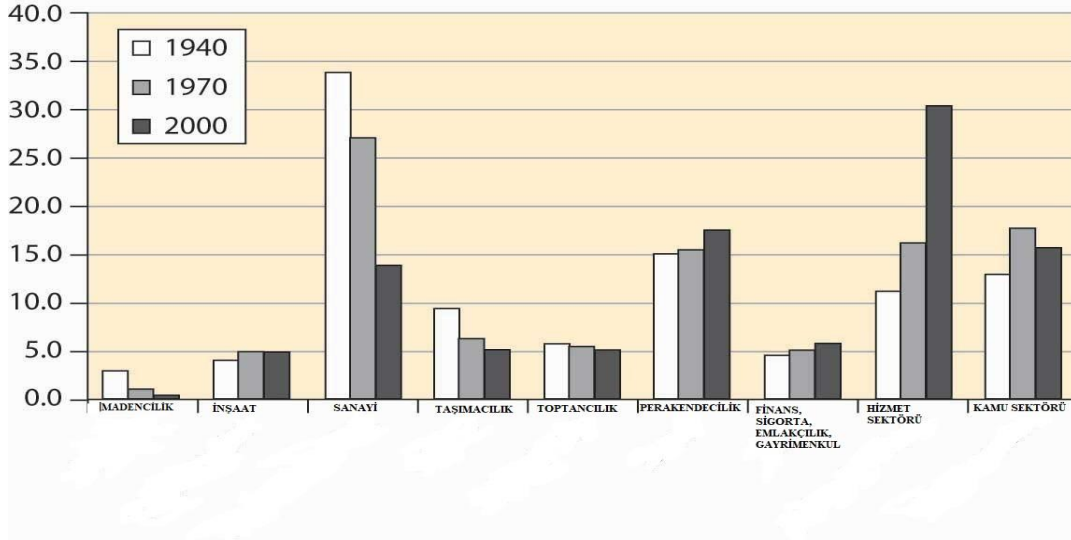
Grafik 3: 1913- 1990 yılları arasında seçilmiş bazı ülkelerin ekonomik büyüme oranları (milyon dolar)

Kaynak: Maddison, Angus, The World Economy, 2006, Volume: 2 Historical Statistic.

Yukarıdaki grafikte de görüleceği üzere dünya savaşları öncesinde başlayan Amerikan ekonomik büyümesi, 1929 Büyük Buhran, Kore ve Vietnam Savaşı dönemleri haricinde diğer seçilmiş devletlere nazaran daha büyük oranlarda artış göstermiştir. Özellikle Soğuk Savaş dönemindeki rakibi SSCB’ye kıyasla ekonomik olarak kat ve kat daha güçlü olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Grafik 4: 1940 Sonrası Dönemde Sektörel Bazda ABD Ekonomisi

Kaynak: saylordotorg.github.io

Grafik 4’te görüldüğü üzere Amerikan ekonomisinin savaş yıllarında büyük oranda sanayileştiğini söylerken, Soğuk Savaş yıllarında sanayileşmenin ekonomideki oranının azaldığını bunun yanında devletin ekonomideki payının arttığını ve perakendecilik, sigortacılık, kısmen de inşaat sektörünün büyüdüğünü belirtebiliriz. 2000 yılına geldiğimizde ise kamunun ekonomideki payının Soğuk Savaş yıllarına nazaran azaldığını, diğer hizmet sektörlerinin ekonomideki önemli sac ayaklarını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Buradan hareketle ABD’nin ‘tek süper güç’ olarak küresel sistemi şekillendirdiği dönemde özel sektörün kuvvetlendiği daha liberal politikalar izlediğini ve imalat sanayisinin eski ivmesini yitirdiğini ifade edebiliriz.

Savaş sonrası oluşan “güç dengelerinin” uluslararası organizasyonu olarak ortaya çıkan “Birleşmiş Milletler (UN)” içerisinde, bütçedeki en büyük pay %23 ile ABD’ye ait iken, bu dönemde Çin’in bütçe payı sadece %2 civarındaydı. Benzer durum “Uluslararası Para Fonu (IMF)” ve “Dünya Bankası (WB)” içinde geçerliydi. Aynı şekilde NATO organizasyonunda da öncü ve belirleyici güç olarak ön plana çıkan ABD, savaş sonrası ortaya çıkan bu kurumsal yapılarla öncelikle “karşı kamp” olarak nitelenen “Doğu Bloku” ve SSCB’yi sınırlandırıp yok etme gayesi taşıırken, küresel sistemde kendi ideolojisi

vasıtasıyla “daimî” süper güç olma stratejisi izlemiştir.²⁸ Dünyanın gördüğü en şiddetli ve yıkıcı savaş olarak literatürde yer edinen İkinci Dünya Savaşı’nda meydana gelen ekonomik ve politik hasarlar neticesinde hegemon Avrupa güçleri küresel güçlerini büyük oranda yitirmiş, ABD ise neredeyse minimal hasarla bu savaştan çıkarak küresel sistemin yeni süper gücü haline gelmiştir.

Savaş sonrası dönemi politik olarak ele alacak olduğumuzda, tıpkı Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda da ‘yükselen Amerika’ potansiyelinden bahsetmemiz gerekmektedir. “Wilsoncu” yaklaşım, Amerikan başkanları “Roosevelt” ve “Truman” ı da etkilemiş ve liberal yaklaşımdan ziyade “realist” bir perspektifle ele alınarak; benzer şekilde küresel sistemin düzeni ve barış için Amerikan Hegemonyasının gerekliliği vurgulanmıştır. Realist “Wilsoncu” anlayışın tezahürü olarak ise “Birleşmiş Milletler” kurulurken; uluslararası ekonomiyi düzenleme gayesiyle de “Bretton-Woods” sistemine geçilmiştir.²⁹ ABD dış politikasında liberal ahlaki yaklaşımın güç kazanması neticesinde “liberal ve demokratik” ilkelerin savunucusu pozisyonunda yer alan ABD, küresel ölçekte Soğuk Savaş yıllarında bu argümanlar ışığında Batı Avrupa ve gelişmekte olan ülkeleri etkileyerek; bu ülkelerin “iradi” olarak Amerikan üstünlüğünü kabul etmesine sebep olmuştur. Nitekim Doğu Avrupa ve diğer Sovyet güdümlü ülkeleri ise “çevreleme politikası” ile askeri, siyasi, kültürel baskı altına almıştır.³⁰ Küresel güç olarak ortaya çıktığı İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren pek çok resmî belgede bizzat ABD devlet adamlarının “rıza dayalı Amerikan hegemonyası” üzerine beyanatta bulunduğunu söyleyebiliriz.³¹ 1947 yılında ABD Başkanı Truman, “Bütün dünya, Amerikan sistemini kabul etmelidir. Amerikan sistemi ancak bir dünya sistemi olursa Amerika da yaşayabilir.” Şeklinde görüşlerini ifade ederken; Soğuk Savaş dönemi başkanlarından L. Johnson ise, realist politikanın argümanlarından olan “iç politika dış politikayı belirler” yaklaşımı doğrultusunda fikirlerini beyan ederek; Amerikan demokrasisi ve liberalizmin savunulmasının yegâne yolunun küresel anlamda bu doğrultuda mücadele vermekten

²⁸ Bostanoğlu B, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, 1999, İmge Kitabevi, Ankara, ss.249.

²⁹ Arslan O, Arı S, *Amerika Özgürlük Havarisi Mi? Yoksa Günah Keçisi mi?* Ankara, Platin Yayınları, 2004, ss.124.

³⁰ Çiftçi K, United States In The Post-Cold War: From "Hegemony" to "Imperial" Order Based On "Consent", *ZKU Journal of Social Sciences*, Volume 5, Number 10, 2009, ss. 207.

³¹ Şener B, Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: “Amerikan İstisnacılığı” ya da “Açık/Kaçınılmaz Yazgı”, *International Journal of Social Science*, 2014, ss.1-16.

geçtiğini belirtmiştir. Gerek Dominik Cumhuriyeti'ne yapılan askeri müdahale gerek Vietnam Savaşı gerekse de Kore Savaşı bu felsefi ve politik eksen doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Demokratik değerlerin küresel ölçekte yayılması için 'demokrasi ihraç' eden bir ülke konumuna yükselen ABD, özellikle savaş sonrası Japonya ve Almanya'nın liberal ve demokratik bir hal almalarında başarılı olmuştur. Yine benzer şekilde İtalya ve Avusturya'nın faşist eğilimden demokrasiye evrilmesinde önemli rol oynayan ABD, "Güney Kore", "Filipinler", "Nikaragua", "Dominik Cumhuriyeti", "Panama" gibi ülkelere de sert gücü vasıtasıyla kendi ideolojisini kanallize etmeye çalışmıştır. Ortadoğu ve Afrika da bunlara benzer teşebbüslerde bulunsa da hala başarılı bir netice alamadığını belirtebiliriz.³² İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde özellikle 'komünizm tehlikesi' ve Sovyet yayılmacılığı karşılığı argümanları da ABD ekonomik politikasında etkili olarak kullanılmıştır.

2.3. Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde ABD Ekonomi-Politikğine Genel Bakış

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren uluslararası sisteme hâkim olan "çift kutuplu" düzen nihayete ermiş, "Doğu Bloğu" ülkelerinde otorite boşluğu ortaya çıkmıştır. 1990'lı yılların başında Amerikan hegemonyası gücünün doruk noktasında iken, iktisadi olarak hızlı gelişen "Almanya" ve "Japonya" gibi ülkelerde siyasi, askeri ve kültürel olarak denetleyici konumda bulunmaktadır. Bu dönemde Çin ise Deng Xiaoping ile başlattığı "dışa açılım" politikasına ivme kazandırmış, iktisadi ve politik olarak bölgesel bir güç olarak konumunu sağlamlaştırmaya başlamıştır. Nitekim "tek kutuplu" dünya politik-ekonomik sistemine geçişle birlikte 'Amerikan Modeli' başarısını kanıtlamış artık "Yeni Dünya Düzeni" söylemiyle daimî ABD hegemonyası tartışılmaya başlanmıştır.

"Yeni Dünya Düzeni (New World Order)" ilk defa ABD'nin Körfez Savaşı'nda uluslararası kamuoyunda haklılığını pekiştirmek amacıyla dönemin başkanı Bush tarafından

³² Arslan O, Arı S, *Amerika Özgürlük Havarisi Mi? Yoksa Günah Keçisi mi?* Ankara, Platin Yayınları, 2004, ss.128.

dile getirilmiştir.³³ Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakip özellikle Orta Doğu, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da yer alan güç boşluğunu doldurmak isteyen ABD, küresel politik-ekonomik sistemini kontrol edecek yegâne güç olarak kendi düzenini hâkim kılacak 'yeni dünya düzeni' argümanını uygulamaya koymuştur. George H. W. Bush, "siyasi özgürlük, insan hakları ve demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün geçerli olacağı ve bölgesel çatışmaların diplomatik yollardan çözümleneceği istikrarlı ve güvenli bir dünya düzeninin gerekliliği" söyleminde bulunmuş; Amerikan hegemonyasının öncelikle "rıza dayalı" ve "minimumum maliyetle" gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

G.H.W. Bush'tan sonra Amerikan Başkanı olan "Bill Clinton" döneminde ise "Pax Americana" politikası geliştirilmiştir. Bu politika ise "küresel kapitalizm", "insan hakları", "hukukun üstünlüğü" gibi prensipleri savunan uluslararası barış ve düzeni koruyan "polis devlet" yaklaşımını savunmaktadır. BM' nin politik desteğiyle beraber dünya üzerindeki pek çok kaos ve savaşta "aktif" rol oynayan ABD, bu dönemden itibaren "demokratik ya da insani müdahale" kavramının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁴

2000 yılına kadar süregelen dönemde "küreselleşme", "uluslararası ticaret" ve "liberal demokrasi" bizzat ABD sert ve yumuşak gücüyle desteklenerek dünya genelinde ülkelerin ekonomi politiklerini yeniden dizayn etmelerini sağlamıştır. Nitekim bu dönemde ABD, "Kuveyt", "Bosna", "Kosova" gibi pek çok ihtilaflı bölgede polis devlet rolünü etkin bir şekilde uygulamıştır.³⁵

11 Eylül 2001 yılındaki 'terör' saldırıları ile "güvenlik" ve "güç" siyaseti büyük oranda değişen ABD, dış politikada yeniden 'militer' bir yaklaşım izlemeye başlamıştır.³⁶ Bu dönemden itibaren terörizm "asimetrik güç dengesi" bağlamında güçsüz olanın güçlüye karşı koyduğu yöntem olarak algılanmaya başlanırken; terörle mücadele ise Amerikan dış politikasının odak noktasına oturmuştur. Yine aynı dönem içerisinde Çin ve Rusya'nın "batı" ile ticari-kültürel ilişkileri yoğunlaşmış, bu iki bölgesel güç ile ABD arasındaki politik-ekonomik rekabet yeniden ortaya çıkmıştır. 2002'deki Amerikan "Ulusal Güvenlik

³³ Cox M, Rethinking the End of the Cold War, *Review of International Studies*, 1994, Vol. 20, No. 2, ss. 187.

³⁴ Çelebi A, Inter Arma Silent Leges: 'Haklı Savaş' ve Amerikan Entelektüellerinin 'Sonsuz Adaleti', *Düşünen Siyaset*, 2003, Sayı 17, ss.15-16.

³⁵ Çiftçi K, United States In The Post-Cold War: From "Hegemony" to "Imperial" Order Based On "Consent", *ZKU Journal of Social Sciences*, Volume 5, Number 10, 2009, ss. 209.

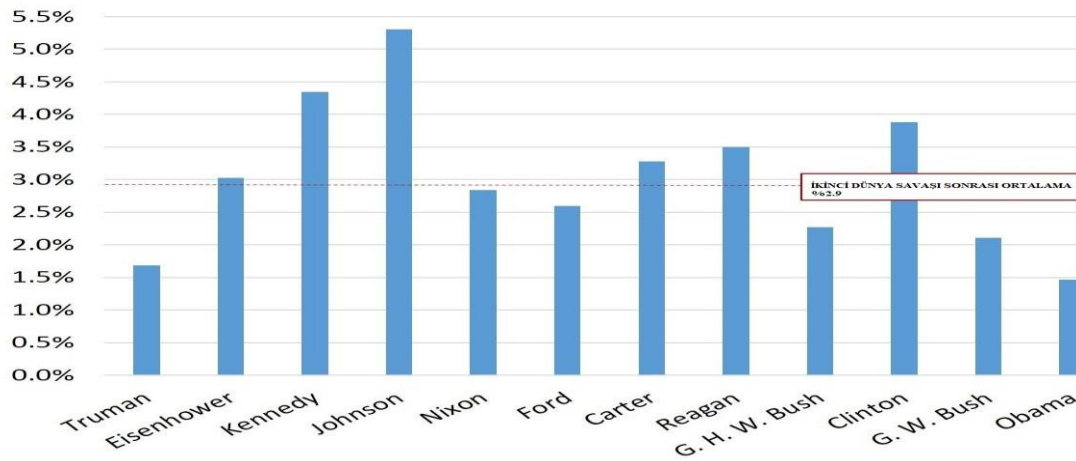
³⁶ Yılmaz S, Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evreni, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2008, ss. 36.

Konseyi” tarafından deklare edilen “güvenlik politikası”, ABD’nin küresel sistemdeki olası rakip güce karşın sert gücünü devam ettirme gayesi taşırken; terörle mücadele ve demokrasinin korunması politik taban vasıtasıyla dış müdahalelerini uluslararası kamuoyunda ‘meşru’ kılma amacında olmuştur.

Bush Döneminde gerçekleştirilen Irak ve Afganistan müdahaleleri sonrası uluslararası kamuoyunda demokratik-liberal imajı büyük oranda zedelenen ABD “yumuşak güç” unsurunu büyük oranda yitirmiş, iç dinamiklerinin de baskısı ile dış politikada daha pasif ve edilgen bir politika izleme gayesinde bulunmuştur. Barack Obama ile beraber askeri yaptırım ve harcamaları kısırarak, “süper güç” olma koşullarından biri olan “sert güç” sac ayağını da gevşeten ABD, politik anlamda ise izlediği edilgen tutumla küresel sistemde “otorite” boşluklarının dolmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle 2000 sonrasında Çin’in yükselen ekonomik yapısı ve geliştirdiği ‘Barışçıl Yükseliş’ politikasına cevap veremeyen ABD, hegemonik gücünün sorgulandığı bir döneme girmiştir. Bu dönemde gerçekleşen Arap Baharı, Ukrayna Krizi, Suriye İç Savaşı gibi olaylarda hegemonik gücünün etkisini yansıtamayan ABD ekonomik krizlerinde baş göstermesiyle Donald Trump yönetimiyle birlikte dış politikada aktif, ekonomik olarak ise ‘korumacı’ bir siyaset izlemeye başlamıştır.

Yukarıda ele aldığımız politik analizlerin dışında ABD ekonomisini değerlendirdiğimizde temel makro ekonomik göstergelere bakmamız gerekmektedir. Aşağıdaki grafikte Soğuk Savaş dönemi ve sonrası ABD Başkanları döneminde ABD ‘nin ortalama ekonomik büyüme oranlarını görmekteyiz.

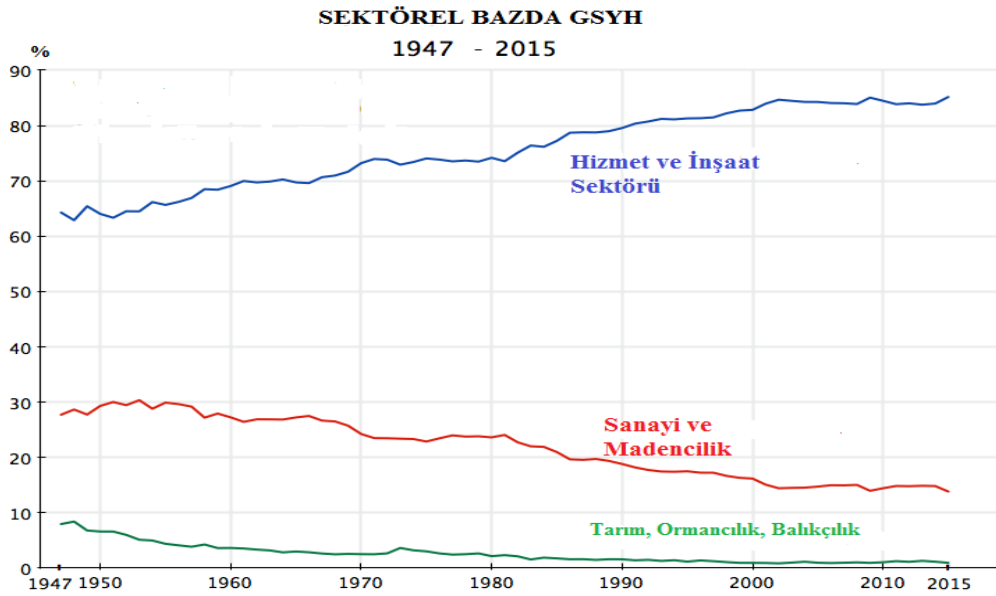
Grafik 5: Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası ABD Başkanları Bazında ABD Ekonomisinin Büyüme Oranları

Kaynak: Amerikan Ticaret Bakanlığı Ekonomik Analiz Bürosu, Hazırlayan: Jeffrey H. Anderson, Hudson Enstitüsü

Grafik 5’te de görüleceği üzere ABD en yüksek büyüme oranını Soğuk Savaş’ın en yoğun yaşandığı Eisenhower ve Johnson dönemlerinde gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. ABD ekonomisi gerek dünya savaşları gerekse de Soğuk Savaş döneminde gerçekleştirdiği üretim hızı, kapasitesi ve bunun alt yapısını meydana getiren ‘toplumsal motivasyon’ ile yüksek düzeyde büyümüştür. 2000 sonrası dönemde ise G.W. Bush ile başlayan düşük büyüme oranları göze çarpmaktadır. Dolayısıyla savaşlar ve rekabet ortamının dünyanın geri kalanına nazaran Amerikan ekonomisinde ivme yarattığını belirtebiliriz.

Grafik 6: 1947 – 2015 arası dönemde ABD Ekonomisinin Sektörel Büyümesi

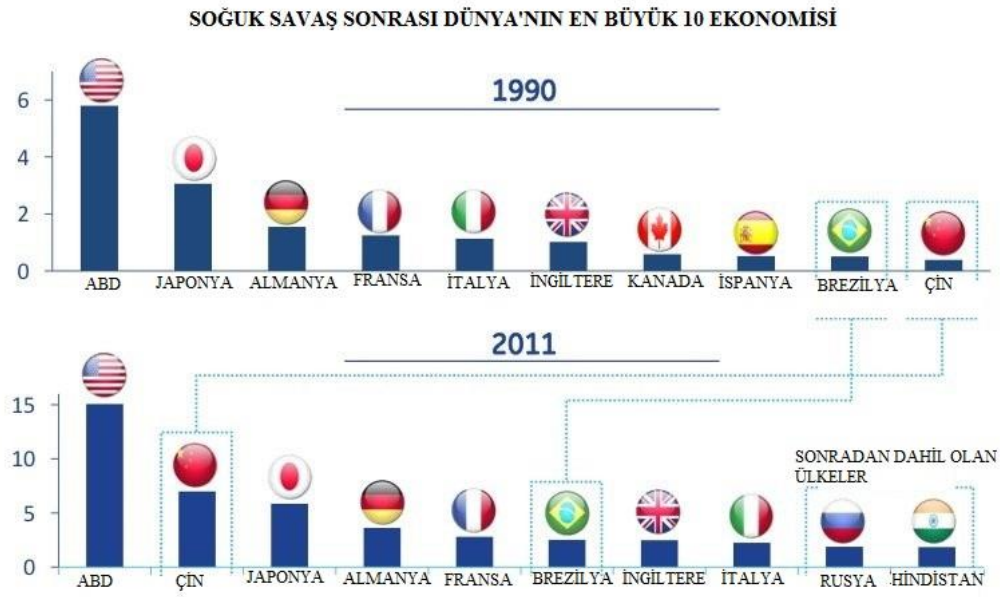

Kaynak: BEA NIPA Accounts Downloaded, 02 Şubat 2017.

Grafik 6’da ise Amerikan Ekonomisinin 2.Dünya Savaşı sonrası 2015’e kadar hesaplanmış sektörel büyüme çizgilerini görmekteyiz. Tarım, ormancılık, balıkçılık, madencilik ve tekstil gibi sektörlerin günümüze kadar ekonomideki paylarının düştüğünü belirtebileceğimiz gibi hizmet ve inşaat sektörlerinin sürekli olarak ekonomideki

ağırlıklarının arttığını söyleyebiliriz. Nitekim ABD ekonomisi sanayileşmesini dünya savaşlarından önce tamamlamış ve savaşlar sonrasında hızla hizmet sektörüne ağırlık vermiştir.

Tablo 5: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünyanın En Büyük 10 Ekonomisi

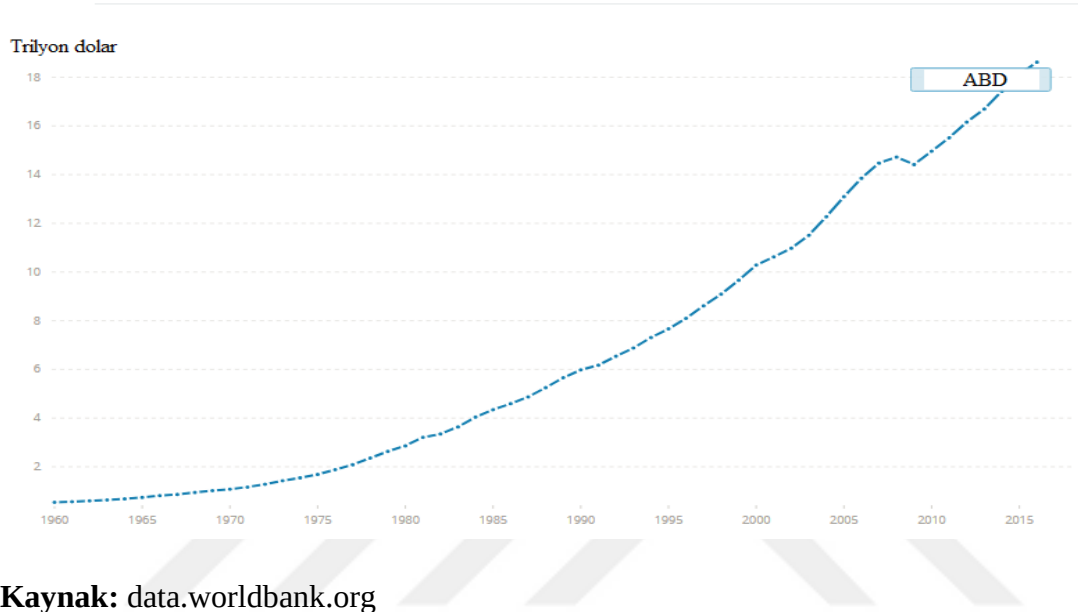

Kaynak: G.E. Global Investor, 7 Mayıs 2012

Tablo 5’de Soğuk Savaş’ın sona erip ‘tek kutuplu’ küresel sistemin ortaya çıktığı yaklaşık 20 yıllık dönemde küresel ekonomik sistemi analiz edebiliriz. ABD ekonomisi bu süre zarfında yaklaşık 2,5 kat büyümüş ve dünya ekonomisindeki yerini korumuştur. Nitekim dikkat çeken diğer husus bu süre zarfında yaklaşık 10 kat büyüyen Çin ekonomisi olmuştur. 1990 yılında Brezilya’nın hemen ardında bulunan Çin ekonomisi, 2011 yılına geldiğimizde diğer 8 ülkeyi geride bırakarak ABD’yi takip etmiştir.

Konumuz bağlamında 1945 sonrası Amerikan ekonomi politliğini incelerken Soğuk Savaş'ın zirvede olduğu 1960'lı yıllardan günümüze temel makroekonomik göstergeleri aşağıdaki tablolar vasıtasıyla değerlendirebiliriz.

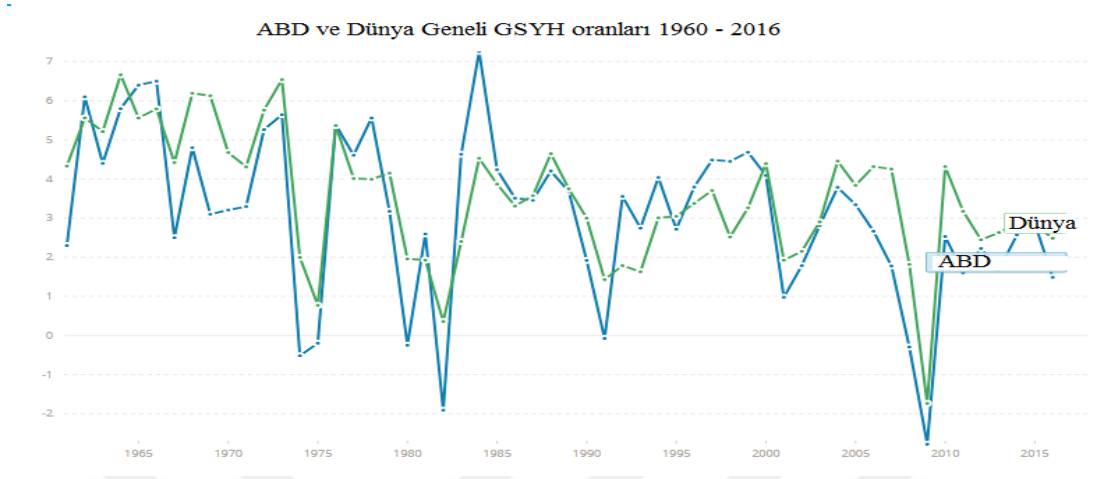
Grafik 7: ABD GSYH Oranı 1960 – 2016

Kaynak: data.worldbank.org

Grafik-7 'de gördüğümüz üzere Amerikan Gayri Safi Milli Hasılası 1960 sonrasında artış eğilimine girmiştir. 2008 küresel finansal kriz dönemi dışarıda tutulduğunda ekonomi sürekli olarak büyümüştür. 1960 yılında gerçekleşen 543.300,00 trilyon dolarlık hâsıla 2016 yılına gelindiğinde 18.624,475,00 trilyon dolar seviyesine yükselerek yaklaşık %34,2'lik bir artış gerçekleştirmiştir. Yine güncel rakamlara bakıldığında 2016 yılı küresel ekonomideki 75.871,741,82 trilyon dolarlık hâsıla payının yaklaşık %25'ini gerçekleştiren ABD'nin uluslararası ekonomideki en büyük aktör olduğunu söyleyebiliriz.

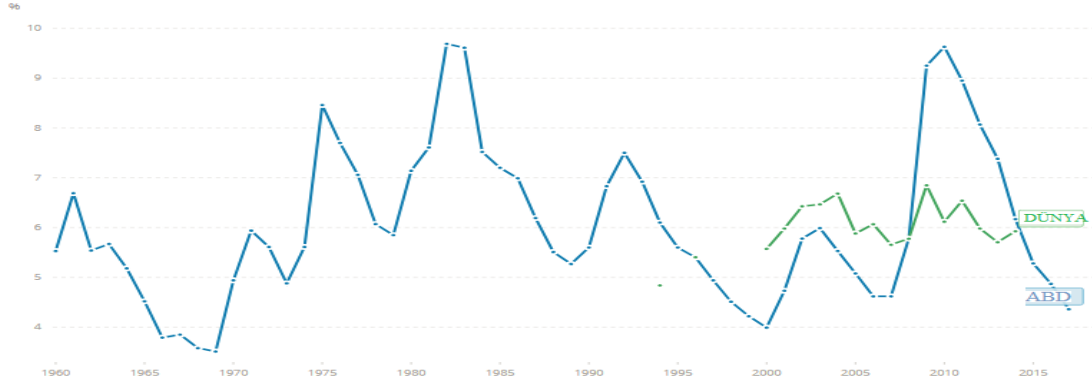
Grafik 8: ABD ve Dünya Geneli Ortalama GSYH değişimleri

Kaynak: data.worldbank.org

Yukarıdaki grafikte görüleceği üzere Amerikan ekonomisi küresel politik/ekonomik kriz dönemleri göz önünde bulundurulduğunda, dünya geneli ortalama hâsıla artış/azalış trendine paralel bir eğilim göstermektedir. Nitekim 1980’li yılların ortalarında gösterdiği yüksek ivmeyle dünya ortalamasının üzerinde bir artış gösteren toplam hasılası dışında ABD’nin sonraki yıllarda yalnızca 1995-2000 arası dönemde dünya ortalamasının üzerinde bir hâsıla geliri elde etmiştir. 2009 yılı hem dünya geneli hem de ABD için ekonomik daralmanın en yüksek oranda yaşandığı yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortalama dünya ekonomisinde ve-%1,73 daralma oranının gerçekleştiği 2009 yılında ABD’de-%2,77 oranında daralma yaşanmıştır. En yüksek büyüme oranlarına baktığımızda ABD 1984 yılında %7.25’lik büyüme yakalarken, dünya geneli ortalama en yüksek hâsıla büyümesinin yakalandığı 1973 yılında bu oran %6.54 olmuştur. Buradan yola çıkıldığında ABD ekonomisinin küresel sisteme oldukça entegre olduğunu, küresel sistemi bizzat etkileyen ve sistemden oldukça etkilenen bir yapıda olduğunu belirtebiliriz.

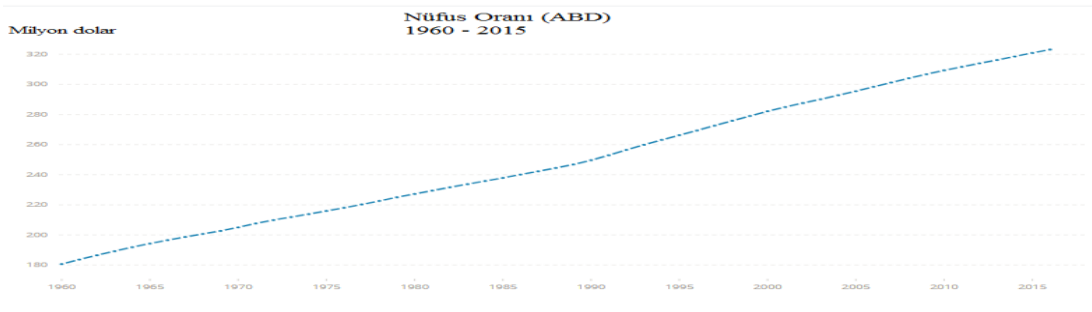
Grafik 9: İşsizlik Oranı 1955 – 2015

Kaynak: data.worldbank.org

Ekonomik kriz/daralma dönemlerinde dünya genelinde ve ABD ‘de yüksek oranda işsizliğin gerçekleştiğini belirtebiliriz. 1960 – 2017 arasında %1,1’lik bir değişim olduğunu varsaydığımızda çok uzun dönemde ABD’de işsizlik oranının normal bir seyir izlediğini belirtebiliriz. Dünya’nın her yerinden göç alan ve küresel sistemdeki dalgalanmalardan oldukça etkilenen liberal-dışa açık bir ekonomi olan ABD’de grafikte görüleceği üzere dönemsel dalgalanmaların yaşanması olağandır. 2009 yılı finansal krizin sancısıyla 2010 yılında %9,63’lük bir işsizlikle karşılaşan Amerikan ekonomisi ilerleyen yıllarda uygulanan para ve maliye politikalarıyla bu oranı dünya ortalamasının bile altına çekmeyi başarmıştır.

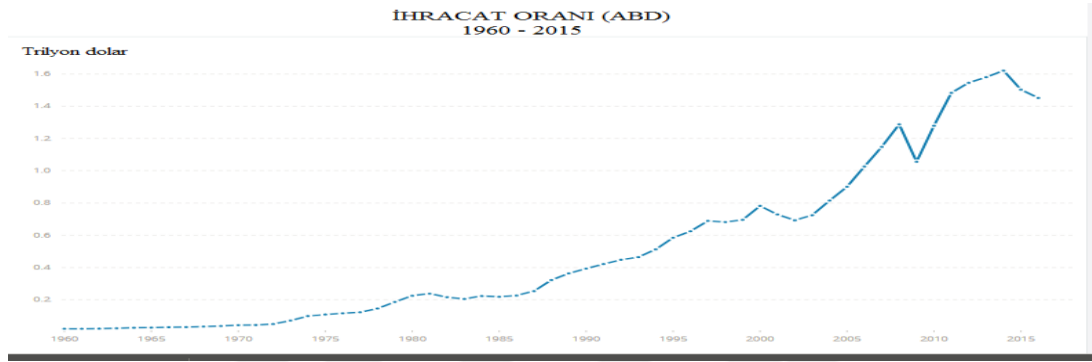
Grafik 10: Nüfus Artış Oranı 1960- 2015

Kaynak: data.worldbank.org

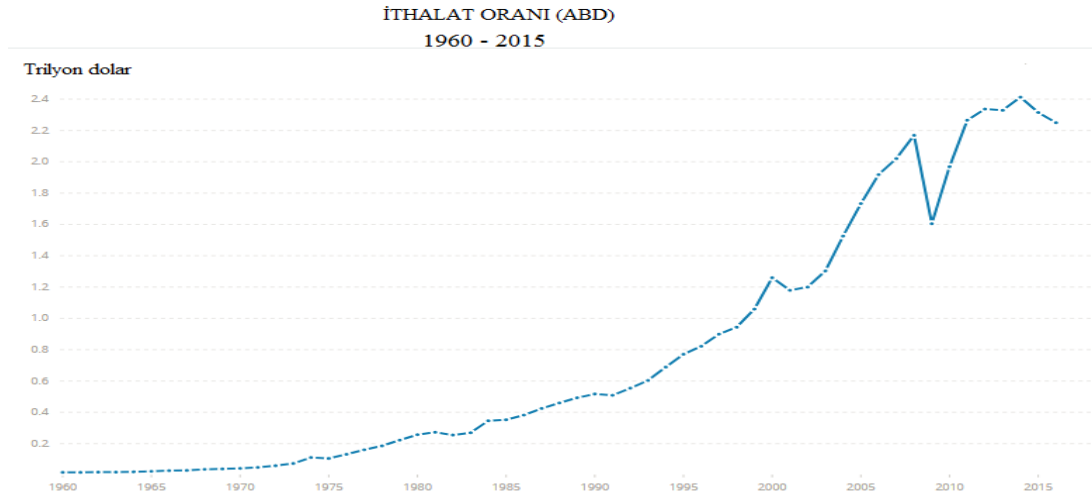
Grafik 10 ‘da görüldüğü üzere ABD nüfusunun ‘istikrarlı’ bir şekilde artış eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda planlı göç alma, hür teşebbüs ve yatırımların elverişliliği, dünya ortalamasının üzerinde sağlık hizmetleri ve yaşam standartlarının mevcut olması vb. birçok faktörün etkili olduğunu belirtebiliriz.

Grafik 11: İhracat Oranı 1960- 2015

Kaynak: data.worldbank.org

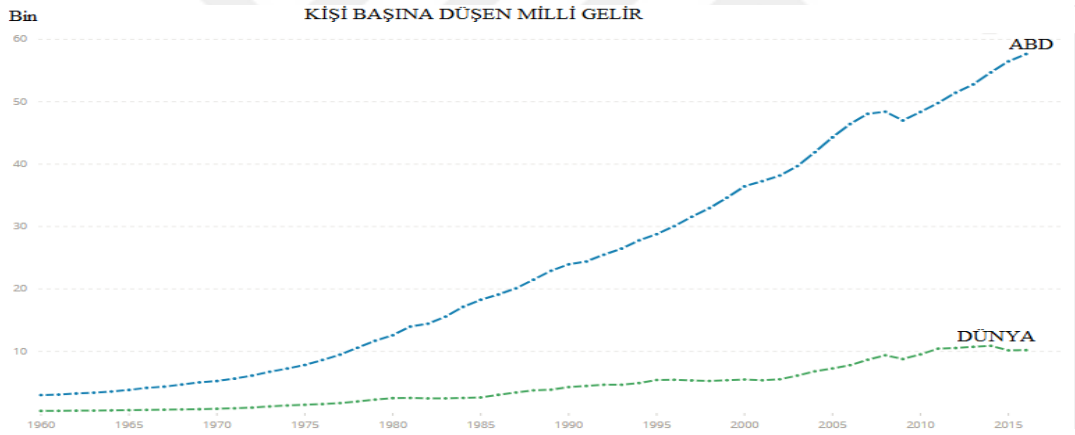
Grafik 12: İthalat Oranı 1960 – 2015

Kaynak: data.worldbank.org

Yukarıdaki grafiklerde ise ABD dış ticaretinin 1960-2016 arası genel seyrini görmekteyiz. 1960 yılında 22,8 milyar dolarlık ithalat hacmiyle dünya ithalatının yaklaşık %14'ünü oluşturan ABD, 2016 yılına gelindiğinde 2.736 trilyon dolarlık ithalat oranıyla dünya ithalat hacminde yaklaşık %18 oranında bir paya sahip olmuştur. Benzer şekilde 1960 yılındaki 27 milyar dolarlık ihracat hacmiyle küresel ihracatın yaklaşık %17'lik dilimini oluşturan Amerikan ekonomisi, 2016 yılına gelindiğinde 2.215 trilyon dolarlık bir ihracat hacmiyle dünya ihracatında %12'lik bir paya sahip olmuştur. Bu bağlamda ABD dünyanın en büyük 1.ithalatçısı ve 2. ihracatçısı olarak küresel ekonomideki ağırlığını ortaya koymaktadır.

Grafik 13: Kişi Başına Düşen Milli Gelir 1960 – 2015

Kaynak: data.worldbank.org

Grafik 13'te ise dünya ve ABD'de gerçekleşen kişi başına düşen milli gelirin 50 yıllık değişimini görmekteyiz. ABD'de 1960 yılında bu rakam 3000 dolar iken dünya ortalamasında 450 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2016 yılına geldiğimizde ise ABD'de 57.638 dolar seviyesine çıkan kişi başına düşen milli gelir, dünya ortalamasına göre 10.192 dolar seviyesinde seyretmiştir. Bu bağlamda ABD'nin dünya standartlarının yaklaşık 20 kat üzerinde olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda görüldüğü gibi ABD temel makroekonomik göstergelerinin 1960 sonrasında olumlu bir eğilimde olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle kişi başına düşen gelirde dünya ortalamasının oldukça üzerinde olan ve üretim kapasitesini artırmaya devam eden ABD ekonomisi için en büyük sorun belli bir dönem artan işsizlik oranı ve dış ticaret açığı olarak değerlendirilebilir. Nitekim çalışmamızın ilerleyen kısımlarında Çin ekonomisiyle karşılaştırmalı olarak analiz ettiğimizde ABD'nin küresel sistemdeki konumu ve gidişatını daha iyi analiz etme imkânımız olacaktır.

Küresel kapital iktisadi sistemin en büyük ülkesi kabul edilen Amerikan ekonomisinde, “üretim ve hizmetlerin” önemli bir kısmı özel sektör aracılığıyla gerçekleştirilirken devletin ekonomideki ağırlığı oldukça asgaridir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise Amerikan ekonomisinde Hizmet sektörünün geniş bir yer kapladığını söyleyebiliriz.

Dünyanın en büyük enerji arz eden ülkesi olmasının yanı sıra enerji talebinde de zirvede olan ABD, sahip olduğu “petrol rezervleri” bakımından 13. , “doğal gaz rezervleri” bakımından 6. , “kömür rezervleri” açısından ise ilk sırada bulunmaktadır.³⁷ Enerji talebinin büyük bir kısmı “petrol ve doğal gaz” ürünlerinden oluşan ABD, bankacılık ve finans alanında da sahip olduğu iş gücü ve gelişmiş finansal sistemiyle zirvede bulunmaktadır. Merkez Bankası (FED), “New York Borsası” gibi önemli finansal merkezleriyle birlikte doğrudan yabancı yatırımların ve sermaye akımının rahatlıkla gerçekleştiği önde gelen ülkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elde edilen total bulgular nezdinde ABD ekonomisinin iki önemli sacayağını oluşturan doğal kaynak rezervleri ve nitelikli iş gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zengin yer altı ve yer üstü kaynakları, tarıma elverişli iklimi ve kuruluşundan günümüze sürekli ‘göç’ alan yapısı sayesinde daima dinamik bir ekonomiye sahip olan ABD, kıta Avrupası’ndan uzakta olmanın avantajıyla beraber siyasi ve iktisadi açıdan büyüme ve başat güç olma potansiyeline erişebilmiştir. Ancak özellikle 11 Eylül terör olayları sonrasında sarsılan imajı ve enerji talebini kendi arzıyla karşılayamama durumuyla beraber küresel sistemde kendisine iktisadi ve siyasi rakip olarak yükselen Çin’e karşı özellikle Obama

³⁷ Bureau of Economic Analysis, www.bea.gov

döneminde sergilenen pasif- edilgen politikaların uluslararası camiada ABD'nin tek süper güç olmadığına dair tartışmaları beraberinde getirmiştir.

2.3.1. ABD'nin Küresel Güç Olmasında Uluslararası Örgütlerin ve Doların Etkisi

1929 Büyük Buhran sonrasında küresel sermaye piyasalarının çökmesiyle birlikte Britanya altın standardından vazgeçmek durumunda kalmıştır. Bu finansal kriz 'liberal' ekonomik modelin yerini 'devlet müdahalesini' ön gören 'Keynesçi' modelin ön plana çıkmasını sağlamıştır. 1931 yılındaki küresel finansal kriz, iki dünya savaşı arası dönemde kırılma noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

İki dünya savaşı arası dönemde küresel ekonomiyi yeniden şekillendirmek için yapılan girişimlerin yetersiz kalması sonrasında 1933 yılında "Dünya Ekonomi ve Para Konferansı" düzenlenmiştir. Nitekim uluslararası siyasi belirsizliğinde etkisiyle bu organizasyondan da bir netice alınamamıştır. Bu dönem içerisinde küresel iktisadi sistemi dizayn etmek amacıyla gerçekleştirilen bir başka girişim ise 1936 yılında ABD, İngiltere, Fransa arasında mutabık kalınan "Üçlü Para Antlaşması"dır". Kurun altına göre ayarlandığı bu düzenlemede yine uluslararası siyasi koşulların etkisiyle beklenen verim sağlanamamıştır.³⁸

Yukarda kısaca değindiğimiz uluslararası ekonomiyi şekillendirmeye yönelik başarısız girişimlerin neticesinde küresel ekonomik-politik belirsizliğin 1945'e kadar süregeldiğini belirtebiliriz. 1945 sonrasında hayata geçirilen küresel iktisadi sistemin temelleri, 2.Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ABD'de gerçekleştirilen "Bretton Woods" toplantısında atılmıştır. 45 ülkenin katıldığı bu organizasyon neticesinde küresel ekonomik sistemin ana hatlarını çizecek uluslararası ekonomik örgütler kurulmuştur.³⁹

Uluslararası ilişkiler 1945 sonrasında, politik bağlamda küresel sistemin BM politik sistemiyle yayıldığı, "askeri", "hukuki" ve "ideolojik" açıdan Soğuk Savaş koşullarının

³⁸ Bedirhanoğlu GN, Uluslararası Ekonomik Örgütlerin Amerikan Hegemonyasındaki Roller, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006, ss.82.

³⁹ Age, ss. 83.

geçerli olduğu, iktisadi açıdan ise “Bretton Woods” sistemi tarafından tanımlanmış bir düzen teşkil etmektedir. Bu düzenin esası “iki kutuplu küresel sistemdir”. Dolayısıyla sistemin esasını oluşturan iktisadi ve siyasi yapıyı analiz ederken Amerikan hegemonyasının küresel iktisadi örgütler vasıtasıyla beraber ele alınması gerekmektedir.

Bretton Woods sisteminin verimliliğini yitirdiği varsayılan 1980’li yıllara kadar geçen süre zarfında ABD gerek üretim gerekse de tüketimde meydana gelen yüksek harcamalarla, yüksek iktisadi verimlilik ve büyüme ile başarılı bir “toplumsal model” oluşturabilmiştir. İki savaş arası dönemde “New York” küresel finansal sistemin merkezi konumuna yükselirken; uluslararası ticarete ABD’nin payı yükselmiş ve küresel ölçekte Amerika “endüstriyel bir güç” olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁰ ABD’nin küresel ekonomik-politik sistemde başat güç konumuna yükselmesinde değindiğimiz gibi “artan iktisadi verimlilik”, “toplumsal refah” ve “iktisadi büyüme” gibi içsel dinamikler olduğu kadar uluslararası ekonomik sistemi kendine göre şekillendirme amacıyla kurulmasında ön ayak olduğu uluslararası ekonomik örgütler gibi dışsal dinamiklerinde olduğunu belirtmemiz önem arz etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası iktisadi sistemin esasları, “sabit kur”, “serbest ticaret” ve “sermaye hareketliliğinin” sınırlandırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınırlandırmanın temelinde, “Keynesçi refah devleti” için piyasada hareket alanı açmaktır. Bunun yanı sıra bu vasıta ile ülke içi “makro iktisadi planlamalar” ve politikalar, küresel sermaye hareketliliğinin olası olumsuz etkisinden de izole edilmiş olacaktır. Helleiner, bu durum üzerinde ABD’nin “stratejik amaçlarının” ve Soğuk Savaş’ın ekonomi politikasının da önem arz ettiğini vurgulamaktadır.⁴¹

Küresel sistemde başat güç konumundaki “Büyük Britanya” yerine, ABD katıldığı 1. ve 2. Dünya Savaşları’ndan “uluslararası kreditor” ve büyük bir “endüstri gücü” olarak ortaya çıkmıştır. Bilhassa savaş sonrası dönemlerde verdiği kredilerin geri ödemesini talep ettiği Avrupa ekonomilerinin içinde bulunduğu zor koşullar göz önünde bulundurulduğunda küresel ekonomide Amerika’nın neredeyse yegâne ekonomik güç olarak ön plana çıktığını

⁴⁰ Rupert M, *Producing Hegemony: The Politics of Mass Production and American Global Power*, Cambridge Studies International Relations, 1995, ss. 59-69.

⁴¹ Helleiner E, *The Making of National Money*, Cornell University Press, 2003, ss.60-69.

söylemek yerinde olacaktır. ABD, 1945 sonrasında liberal ekonomiyi yeniden dizayn ederken, kurulmasına öncülük ettiği uluslararası örgütlerde birbirinden farklı “temsil yapıları” meydana getirmiştir. BM Genel Kurulu’nda üye ülkelerin bir oy hakkının bulunmasına karşın BM Güvenlik Konseyi’nde yalnızca daimî üyelerin veto etme haklarının bulunması bu duruma örnek olarak verilebilir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi’nde “Doğu Bloku” ülkelerinin yer alıp; IMF ve WB’de yalnızca “Batı Bloku” ülkelerinin yer alması da bir başka örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsettiğimiz bu küresel örgütler, Amerikan hegemonyası içerisinde birçok devleti barındırdığı için, Amerikan hegemonyasının “meşruiyet” kaynaklarından bir kısmını oluşturmaktadır. Amerikan hegemonyasının “çok taraflılık” prensibi de yine bu örgütler vasıtasıyla meydana gelir. Nitekim bu örgütlerdeki etken “oy ve kota yapısı” bu prensibin “tek taraflı” gerçekleştiğini göstermektedir.

1945 sonrası küresel ekonomiyi şekillendiren taraflar, IMF, WB ve GATT’ı uluslararası iktisadi yönlendirmek amacıyla kurmuşlardır. ABD’nin benimsediği ve yukarıda da bahsettiğimiz gibi “Keynesçi refah devletiyle” harmonik bir biçimde, bu küresel örgütler iktisadi piyasaların dizayn edilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Bu bağlamda bu küresel örgütler, devletlere kendi ön gördükleri ekonomik-politik argümanları uygulamak için bir baskı aracı haline gelmektedir.⁴²

Savunduğu liberal değerlerin ve özgürlüklerin tesisi hususunda bu küresel örgütlerin kullanılmaya başlanması, Bretton Woods sisteminin çıktısı olan IMF ve WB ile BM gibi ekonomik-politik kuruluşların ABD hegemonyasının inşa edilmesinde araç olarak kullanıldıklarını belirtebiliriz. Bretton Woods görüşmelerinin neticelerinden biri olarak karşımıza çıkan ‘uluslararası para biriminin’ dolar olarak kabul görülmesi fikri ise yine Amerikan hegemonyasının tesisinde değinilmesi gereken bir diğer ekonomik sacayağı olarak ele alınmalıdır. Yaklaşık 22 milyar Amerikan doları değerinde “külçe altın stoku” karşılığında Amerikan dolarının “rezerv para birimi” olarak kabul görülmesiyle beraber küresel ölçekte doların finans sisteminde yaygın mübadele aracı olarak kullanılması kaçınılmaz olmuştur.⁴³

⁴² Stiglitz J E, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, İstanbul, Plan B Yayınevi, 2002, ss. 34.

⁴³ Kargül D, Günümüzde Rezerv Para, *Journal of Economy Culture and Society*, Sayı 57, 2011, ss.139-142.

Küresel para sisteminin esas niteliği, uluslararası para arzının “refah, güvenlik ve güç” fikirleriyle yoğurulmuş devlet örgütlerince kontrol ediliyor olmasıdır.⁴⁴ Bu doğrultuda bina edilen IMF ve WB, “Amerikan Federal Rezerv Sistemi” tarafınca kontrol edilmektedir. Bu uluslararası kuruluşlar ABD ve müttefik ülkelerin merkez bankaları arasında finansal uyumu sağlarken, küresel finansal-ticari sistemi de şekillendirmektedir. Dolayısıyla diyebiliriz ki 1945 sonrasında ABD, iktisadi verimlilik artışının yanı sıra, “sermaye”, “piyasalar” ve “ticaret” üzerinde küresel kontrolü elinde bulunduracak ekonomik bir güç olarak ön plana çıkmıştır. Amerikan sermayesi, başlangıçta “Marshall Planı” daha sonra ise “doğrudan yabancı yatırımlar” vasıtasıyla dünya çapında yaygınlaşmıştır. Bu küresel sermaye akışı, doların uluslararası tedavül aracı olarak kabul görmesinde önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel perspektifte ele aldığımızda ABD’nin, kendisinden önceki küresel başat güç olan Britanya’nın kaybettiği küresel politik-ekonomik konumu doldurma amacıyla olduğunu belirtebiliriz. Özellikle 1.Dünya Savaşı ile beraber aşamalı olarak uluslararası sistemdeki ağırlığını artıran ABD, 1945 sonrasında sistemi düzenleyen hegemon güç olmak amacıyla ulusal çıkarları doğrultusunda kullanabileceği uluslararası örgütlerin “kurumsallaşmasını” sağlamıştır. Bretton Woods sisteminin kurumsal/ somut çıktıları sayabileceğimiz IMF, WB ve GATT gibi örgüt ve uzlaşmalar, taraf devletler arasında “oydaşma” tesis etmeye ve ABD’nin küresel statüsüne “meşruiyet” sağlamaya yönelik faaliyet göstermişlerdir. Başlangıçta değindiğimiz üzere Dünya Savaşları’ndan ekonomik-politik ve toplumsal yıkıntılarla çıkan ülkelerin, ABD tarafınca tesis edilen bu yeni ekonomik/politik düzene gerek dış yardımlar gerekse sistemin boşluk kaldıramaması gibi birçok sebeple, rıza göstermesinde uluslararası iktisadi örgütlerin kurumsal kimlik kazanmasının önemli bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Uluslararası ekonomiyle alakalı tüm verilerin genellikle bu örgütlerin çıktısı olduğunu düşündüğümüzde, “politika uygulatma” ve “bilgiyi kontrol etme” yetkinlikleriyle beraber bu kurumların etkisinin 1945 yılından günümüze giderek arttığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu bağlamda ABD’nin hegemon güç

⁴⁴ Arrighi G, *Uzun Yirminci Yüzyıl*, Çeviri: Boztemur R, İmge Yayınevi, Ankara, 2016, ss.413.

olmasında bahsettiğimiz finansal/ekonomik/ticari sistem örgütlerinde önemli bir etken olduğunu ifade edebiliriz.⁴⁵

2.3.2. ABD'nin Süper Güç Olmasında Felsefi/Kültürel Etkenler

Amerika'nın uluslararası sistemde yükselişini ele alırken değinmemiz gereken sacayaklarından biri de kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerikan kültürünün inşası başlı başına bir araştırma konusu olacağından bu bölümde genel hatlarıyla Amerika'nın dış politika vizyonunu, felsefesini ve kültür ihracatını ele alacağız.

1.Dünya Savaşı sonrasında Amerikan dış politikasına “ahlaki bir amaç” kazandırılmasına yönelik girişimlerin başında dönemin ABD Başkanı Wilson'un “etik”, “evrensel” perspektifi önem arz etmektedir. Özellikle ulusların self determinasyon hakları olduğunu ileri sürerek, bu hakkın insan hak ve hürriyetlerinin doğal bir sonucu olduğunu belirtmesiyle beraber uluslararası ilişkilerde yeni bir vizyonun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu tarihten itibaren ABD dış politikası liberal, insan haklarına saygılı, hukukun ve demokrasinin yegâne savunucusu konumuna yükselmeye başlamıştır. Bilhassa 1.Dünya Savaşı sonrasında “kazananların kaybedenlerden toprak talep etmemesi” görüşüyle uluslararası sistemde çığır açan bir görüş ortaya koyan ABD, küresel çapta bir başka savaşın çıkmaması için “Milletler Cemiyeti'nin” kurulmasına ön ayak olmuştur. Aslında Wilson küresel barışın kıta Avrupası'nın durumuna bağlı olduğundan hareketle Amerika'nın uluslararası örgütler vasıtasıyla küresel hegemonyasını kurması gerektiğini düşünmüştür. Bu yaklaşım kendinden sonraki Amerikan Başkanlarını da etkilemiştir. Ancak ideolojik temelde Wilson'un savunduğu “idealist değerler” yerini Soğuk Savaş dönemiyle birlikte “realist güç” yaklaşımına bırakmıştır.

Amerikan hegemonyasının inşası için gerekli motivasyonu ve politik vizyonu temellendiren “reaktif” perspektif neticesinde ABD, “Birleşmiş Milletler 'in” kurulmasına öncülük ettiği gibi hegemonyasının ekonomik sacayaklarından olan uluslararası örgütlerin

⁴⁵ Bedirhanoğlu GN, Uluslararası Ekonomik Örgütlerin Amerikan Hegemonyasındaki Roller, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006, ss.144-146.

inşa edilmesinin de önünü açmıştır.⁴⁶ Uluslararası örgütleri ele aldığımızda da bahsettiğimiz üzere 1945 sonrası uluslararası hegemonyasını kurmasında “rıza dayalı” liberal / demokratik hamiliğini pekiştirmek için girişimlerde bulunan ABD, süreç içerisinde felsefi ve ideolojik yaklaşımını başta “Batı Avrupa” olmak üzere “Üçüncü Dünya Ülkelerine” de kabul ettirmeyi başarmıştır.⁴⁷

Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikasının temeli sayılabilecek 1950 tarihli “Ulusal Güvenlik Belgesi” ne göre, ABD’nin küresel sisteme bakış açısı “hoşgörü, cömertlik ve yapıcı yaklaşım ile birlikte uluslararası ilişkilerde açgözlü davranmaması” şeklinde özetlenebilir.⁴⁸ Buradan hareketle Amerikan hegemonyasının tüm ülkeler için “hayati” önem taşıdığını, bu hegemonyaya rıza gösteren tüm ülkelerde savunulan siyasal/kültürel/ahlaki yaklaşımın zamanla yer edineceği düşünülmüştür. Öyle ki bu değerlerin karşısında olan başlangıçta Doğu Bloku ülkelere daha sonra ise İslami/Radikal devlet/örgütlere boyun eğdirilmesi amaçlanarak devlet politikası olagelmıştır. 1947 yılında dönemin Amerikan Başkanı Truman “Bütün dünya, Amerikan sistemini kabul etmelidir. Amerikan sistemi ancak bir dünya sistemi olursa Amerika da yaşayabilir.” beyanatıyla bu eğilimi somut bir ifadeyle dile getirmiştir. Nitekim ABD, demokrasi ve liberal değerleri savunma argümanı ile gerçekleştirdiği dış askeri/ekonomik müdahalelerde uluslararası kamuoyunu ve kendi toplumunu ikna ederek meşruiyet zemini oluşturabilmiştir.

2.Dünya Savaşı’ndan sonra, demokrasi ihraç etmeyi dış politikasının ana hatlarından biri olarak ön plana çıkartan ABD, savaş sonrası büyük yıkımlar yaşayan “Almanya” ve “Japonya” gibi ülkeleri etkileyerek, liberal/demokratik değerler ışığında bu ülkelerdeki politik-ekonomik-kültürel değişime ön ayak olmuştur. Ayrıca “İtalya” ve “Avusturya” gibi otokratik yönetimlerin demokrasiye evrilmesinde, “Güney Kore”, “Filipinler”, “Dominik Cumhuriyeti”, “Panama” gibi ülkelerde ise sert güç unsuruyla Amerikan yanlısı demokratik rejimlerin kurulmasına yönelik gayretlerde bulunması, “Vietnam” ve “Kore Savaşları” gibi

⁴⁶ Arslan O, Arı S, *Amerika Özgürlük Havarisi Mi? Yoksa Günah Keçisi mi?* Ankara, Platin Yayınları, 2004, ss.127-128.

⁴⁷ Çiftçi K, United States In The Post-Cold War: From "Hegemony" to "Imperial" Order Based On "Consent", *ZKU Journal of Social Sciences*, Volume 5, Number 10, 2009, ss. 207.

⁴⁸ Şener B, Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu Ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: “Amerikan İstisnacılığı” Ya Da “Açık/Kaçınılmaz Yazgı” ss.1-16.

askeri müdahaleler de Amerika'nın uluslararası politik-ekonomik-kültürel hamiliğe soyunmasının tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁹

11 Eylül 2001 sonrasında demokrasi ihracı, Amerikan güvenlik zafiyetinin giderilmesi için araç olarak kullanılmaya başlanmış; ABD özellikle “Ortadoğu” bölgesinin demokratikleşmesi amacıyla bölgede daha aktif rol izlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen Irak, Afganistan müdahaleleri; Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan'daki devrimlere verilen destek, Arap Baharı ve Suriye krizi vb. süregelen birçok olayda ABD'nin reaktif/bütüncül bir siyaset izleyerek, dış politikasına liberal-demokratik bir kültürel/felsefi temel oluşturduğunu belirtebiliriz.

Yine değinmemiz gereken bir diğer husus ise ABD'nin dünyanın her yerinden göç alması; savunduğu liberal-demokratik değerler ışığında tıpkı Rönesans Dönemi Avrupası'nda olduğu gibi ABD'de bilimsel/ teknolojik ilerlemelerin kaydedilmesinde gereken ‘özgür düşünce ortamına’ sahip olması, eğitim-kültür-sanat alanlarında önemli merkezlere ev sahipliği yapması ve Soğuk Savaş'ın getirdiği rekabet ortamından kaynaklanan teknoloji/ideoloji rekabetinde başta uzay araştırmaları faaliyetleri olmak üzere, diğer teknolojik ilerlemelerde öncülük yapmasının büyük önemi mevcuttur. İki savaş sonrası büyük yıkımlar yaşayan Avrupa devletlerinin kaybettiği refah ortamını yakalayarak bir ‘Amerikan Rüyası’ yaratan ABD, özellikle liberal girişimciliğin, hür teşebbüsün, ifade özgürlüğünün ve etnik/dini farklılıkların Amerikan potasında eritildiği bir dünya devleti olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda sahip olduğu ideolojiyi ve ‘Amerikan Rüyasını’ Hollywood filmleri, diğer sanat faaliyetleri ve medya aracılığıyla ihraç etmede oldukça başarılı olan ABD, uluslararası hegemonyasını kurarken bu yumuşak güç unsurlarını aktif olarak kullanmıştır.

Bütüncül olarak ele aldığımızda kuruluşundan günümüze kadar izlenen politik/kültürel ilkelerini yayma misyonu doğrultusunda Amerikan hegemonyasının kültürel-felsefi stratejisini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:⁵⁰

- Şiddet eğiliminde olmayan her demokrasi girişimini desteklemek,

⁴⁹ Arslan O, Arı S, *Amerika Özgürlük Havarisi Mi? Yoksa Günah Keçisi mi?* Ankara, Platin Yayınları, 2004, ss.128.

⁵⁰ Hoehn AR, Grissam A, Ochmanek DA, Shlapak DA, Vick AJ, *A New Division of Labor, Meeting America's Security Challenges Beyond Iraq*, Santa Monica: Rand Corporation, 2007, ss.5-6.

- Geçiş evresindeki demokratik yönetimlere garantörlük yapmak,
- İnsan hak ve hürriyetlerine aykırı her türlü eyleme yaptırım uygulamak,
- Terörizm ile küresel çapta mücadele etmek,
- Demokrasi karşıtı yönetimleri zayıflatarak, yok etmek.
- Toplumsal değerlerini başta ‘Hollywood’ sinema sektörü olmak üzere, sahip

olduğu cazibe merkezleriyle, medya organları ve teknoloji ihracatıyla birlikte diğer ülkelere yaymak ve küresel kültürel hegemonyasını kurmak. Bu bağlamda ‘realist/ merkantalist’ ekonomi politiğinin tezahürü olarak uluslararası sistemde Amerikan hegemonyası meydana geldiğini iler sürebiliriz.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte başlayan “tek kutuplu küresel sistem”, 11 Eylül 2001 terör olaylarından itibaren yerini “çok kutuplu” düzene doğru bırakmaktadır. Uluslararası ekonomi politiği literatüründe de sıklıkla tartışılan bu hususun başlıca etmenlerini ele alacak olursak:

- Küresel politik ekonomik sistemin düzenleyicisi ve koruyucusu olarak ön plana çıkan ABD’nin artık sistemi tek başına yönetebilmede yetersiz kalması,
- Enerji tedariki ve artan taleple beraber yükselen siyasi, ekonomik “güvenlik” problemlerinin ortaya çıkması,
- ‘Bir Kuşak Bir Yol Projesi’ gibi enerji kaynaklarını kontrol eden, küresel bir ticaret ağı oluşturan çok yönlü ve kapsamlı bir atılım ile Çin’in kesintisiz yükselişine karşı ABD’nin politika üretmede yetersiz kalması,
- Batılı liberal değerlerin suiistimal edilmesi ile uluslararası toplumda yeni arayışların baş göstermesi.

Bu maddeler ışığında uluslararası ekonomi politiğinde yeni bir küresel düzenin kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz. 1945 ve sonrası dönemde genel hatlarıyla ele aldığımız ABD ekonomi politiğini bu bölümde sonlandırarak; 1945 sonrası Çin Halk Cumhuriyeti’nin geçirdiği ekonomik-politik evreleri genel hatlarıyla ele alarak, BKBY Projesi’nin küresel sistemde Çin’i süper güç haline getirebilme potansiyelini uluslararası ekonomi politiğinin varsayımları altında irdeleyeceğiz.

3. Kuruluşundan Günümüze Küresel Güç Olma Bağlamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomi Politikası

Dünya ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümünün mihenk taşı sayabileceğimiz 'Sanayi İnkılabı' Çin'in köklü tarihini değerlendirirken başlangıç noktamız kabul edilecektir. Sanayi devrimi gerçekleşmeden önce Çin, dönemin koşulları içerisinde gerek üretim kapasitesi ve kalitesiyle gerekse ticari ilişkiler içerisinde olduğu diğer devletlere nazaran önemli bir konumda bulunmaktaydı. Hemen hemen tüm piyasalarda Çin ürünleri sıklıkla talep ve tercih edilmekteydi. Bu ürünlerin en yaygın olanları 'baharat, değerli mücevherat, ipek, kâğıt vb.' mallardı. Bahsi geçen bu ürünlerin tedariki için kat edilen güzergâhlar "İpek Yolu" ve "Baharat Yolu" olarak bilinen dönemin en önemli ticaret yollarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu ticaret yollarının güzergâhında bulunan ülkeler hem ekonomik hem de teknolojik kazanımlarda bulunmuş, önemli ticaret merkezlerinin gelişmesine olanak sağlamıştır.

Ancak 'Coğrafi Keşifler' ile bu kadim ve köklü ticaret yollarının önemini yitirmiştir. Bununla beraber, Çin üzerinden Avrupa'ya giden 'matbaa, pusula, parşömen kâğıdı, barut' vb. teknolojik gelişmeler Avrupa'da 'Aydınlanma Çağı'nın başlamasına sebep olmuştur. Öncelikle merkezi devlet yapılanmalarını güçlendirerek 'ulus devlet' organizasyonlarını inşa eden Avrupa devletleri daha sonra 'Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirmiş; üretimde dünyanın görmediği ölçekte hız ve ivme kazanmıştır. Sanayileşme sonrasında ise ham madde arayışına girerek 'sömürgecilik' yarışında olmuşlar ve bu durum Çin'in ekonomik ve siyasi açıdan gerilemesine zemin hazırlamıştır. Bunların yanı sıra Çin Hanedanlığının yıkılması, ülkedeki iç savaş ve 2.Dünya Savaşı da ekonomik, toplumsal, siyasal krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Kısaca Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ele alalım.

1912 yılında Çin Hanedanlık yönetiminin sona ermesiyle beraber cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu olayın yaşanmasında artan nüfus ve batılı devletlerin ülke üzerindeki nüfuzundan bahsedilebilir. Nitekim hanedanlığın son yıllarında meydana gelen 'Afyon Savaşları' ülkeyi sarsarak iç karışıklıkların artmasına sebep olmuştur. Ancak cumhuriyetin kurulması söz edilen ekonomik ve toplumsal sorunları giderip, ülke içi asayiş sağlamaya yetmemiştir. Ülkenin kuzey bölgeleri komünist yönetim idaresi altında iken güney eyaletlerinde milliyetçi (Kuomintang) yönetim etkin bir haldeydi. İki kesim arasındaki iç

savaş tırmanırken Sovyetler Birliği kuzey (komünist), ABD ve diğer batılı devletler ise güney (milliyetçi) kesimi desteklemiştir.⁵¹ 1937 yılında Japonya'nın Çin'e savaş açması sonucunda bu iç savaş geçici süreliğine yerini iş birliğine bırakmış olsa da 2.Dünya Savaşı'nın ardından tekrardan filizlenmiş neticede Mao Zedong önderliğindeki komünistler savaşı kazanarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir.⁵²

Tablo 6'da 1700-1952 yılları arasında Çin'in dünyadaki ekonomik konumunu irdeleyebiliriz.

Tablo 6: Sanayi İnkılabı Öncesi ve Sonrası Dünya GSYH Payları

	1700	1820	1890	1952
Çin	%23,1	%32,4	%13,2	%2,5
Avrupa	%23,3	%26,6	%40,3	%23,6
ABD	-	%1,8	%13,8	%23,4
Rusya	%3,2	%4,8	%6,3	%6,3
Japonya	%4,5	%3	%2,5	%2,5

Kaynak: Kızıltan A, Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Süper Güç Olabilirliği, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5. Sayı 1, s. 47. <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/858.pdf>, Erişim Tarihi: 12.05.2017

1700 yılında Çin dünya Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYH)'nın %23,1'ine sahip iken, Avrupa toplam %23,3, Rus Çarlığı %3,2, Japonya %4,5'ine sahipti. O dönemde rakamlarında işaret ettiği gibi Çin 'ekonomik güç' olarak dikkat çekmekteydi. Nitekim liman ticaretinin ilerlemesi ile bu oranlarda yükselmeler meydana gelmiştir. 1820 senesinde Çin

⁵¹ Armaoğlu F, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, ss. 333-335.

⁵² Roskin M, Çağdaş Devlet Sistemleri, Adres Yayınları, Ankara, 2009, ss. 515-516.

dünya GSYH'nin %32,4, Avrupa %26,6, Rusya %4,8, Japonya %3, ABD ise %1,8'ine sahip olmuştur.⁵³

İlerleyen senelerde Çin'in dünya üretimindeki ağırlığı belirgin bir şekilde düşüş göstermeye başlamıştır. Bu durumun aksine sanayi inkılabıyla hızla sanayileşen Avrupa ülkeleri ve ABD'nin üretim kapasiteleri de artma trendine girmiştir. 1890 yılında Çin dünya GSYH'nin %13,2'lik bir oranına sahipken, Avrupa bu oranı %40,3, ABD ise %13,8'e yükseltmiştir. Rusya %6,3, Japonya ise %2,5 oranlarına sahip mevcut durumlarını korumaktaydı. Meydana gelen iki dünya savaşı bir ekonomik buhran sonucu Çin'in dünya ekonomisindeki üretim payı %2,5'e düşerken, ABD yükselen güç olarak ortaya çıkmış ve tek başına %23,4'e yükselmiştir.⁵⁴

Tarihsel yaklaşımla yakın dönem Çin ekonomisini incelerken üç ana dönemden söz edebiliriz:

- Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 ile Mao Zedong'un öldüğü 1976 yılı arası dönem
- 1976 ile 1997 arası Deng Xiaoping arası dönem.
- 2000 sonrası dönem.

Bu ayrımın yapılma sebebi iki dönem arasında uygulanan iktisadi ve toplumsal reformlardaki belirgin farklılıkların varlığıdır. 1949-1976 Mao döneminde Çin ekonomisinde “merkezi planlamaya dayalı, dışa kapalı” bir yaklaşımda söz ederken; Deng Xiaoping döneminde gerçekleştirilen reformlarla beraber “dışa açılımcı” dünya ekonomik sistemine entegre olmayı hedefleyen bir Çin'den bahsedebiliriz. Deng Xiaoping sonrası ‘Barışçıl Yükseliş’ politikası ile bölgesel güç olma potansiyelinden küresel güç olma eşiğine geçen Çin ve çalışmamızın öznesi olan ‘Yeni İpek Yolu Projesi’ dönemini ele almaktayız. Çalışmamızın teorik tabanı olan uluslararası ekonomi politığının 3 tipolojisinden faydalanarak elde ettiğimiz bulgular ışığında Çin'in ekonomik ve politik dönüşümünü değerlendireceğiz.

⁵³ Kızıltan A, Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Süper Güç Olabilirliği, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 5. Sayı 1, s. 47. <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/858.pdf>. Erişim Tarihi: 12.05.2017.

⁵⁴ A.g.e, ss. 47-48.

3.1. Mao Zedong Dönemi “Plan Ekonomisi”

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti’ni kurarak, ülke sistemini kendi ideolojisine göre yapılandıran Mao ve Komünist Parti, Çin’in alışlagelmiş ‘geleneksel’ yönetim ve ekonomi modellerine reform uygulamaya başlamıştır. Amaçlanan ekonomik kalkınma politikası neticesinde Çin Halk Cumhuriyeti tarihinde ilk defa Mao dönemiyle (1949-1976) ‘merkeziyetçi’, “planlı ekonomi” politikası hayata geçirilmiştir. İlerleyen dönemde ise Deng yönetimiyle ‘dışa açılım’ temelli “Çin Modeli Sosyalist Piyasa Ekonomisi” reformu uygulanmıştır.⁵⁵

1950’li yıllardan itibaren hayata geçirilen ‘merkeziyetçiliğe dayalı planlı ekonomi’ ile ülkenin sahip olduğu iktisadi kaynaklar ve teknoloji önem arz eden projelere ayrıldı ve kaynak dağılımında etkinlik sağlanmış oldu. Ülkedeki bölgesel ekonomik farklılıklar arasında ‘denge’ sağlanarak sanayileşmede ivme kazanılmıştır. Diyebiliriz ki 1949 ila 1956 arası dönemde ‘sosyalist dönüşüm’ yüksek oranda gerçekleştirilmiştir.⁵⁶

1957 ve 1966 yılları arasında hedeflenen ‘sosyalist yapılanma’ tamamlanarak, “Kültür Devrimi” dönemine girilmiştir. 1966 yılının Mayıs ayında başlayıp 1976 yılı Ekim ayında tamamlanan bu girişim ülke ekonomisinde beklenen başarıyı yakalayamadığı gibi büyük tahribatlara sebep olmuştur. Ancak bunun neticesinde iktisadi gelişmenin içeriğinin devamlı genişleme ve ekonomik yapının daha karmaşık bir hal alması olduğu fark edilerek, ekonomik sistemin aksayan yönleri belirlenmiştir.

Mao Zedong döneminde gerçekleştirilen atılımları şu şekilde kategorize edebiliriz:

- 1949 – 1956 arası sosyalist dönüşüm dönemi.
- 1957 – 1966 arası sosyalist yapılanmanın yerleşik hale getirildiği dönem.
- 1966 – 1976 arası iktisadi ve toplumsal problemlerin baş gösterdiği yanlış uygulamalar dönemi.

⁵⁵ Çakıroğlu D, *Çin Ülke Profili*, DGEME Yayını, İstanbul, 2006, ss.3.

⁵⁶ A.g.e. ss. 3-4.

İktisadi ilerlemenin süreklilik kazanmasıyla beraber yerleştirilen sistemin eksiklerinin gün yüzüne çıktığı Mao dönemi Plan Ekonomisinden alınan dersler neticesinde sonraki dönemlerde Çin daha realist sosyo-ekonomik atılımlar gerçekleştirebilmiştir.⁵⁷

3.1.1. Kültür Devrimi

‘Büyük İleriyi Atılım’ ya da bahsettiğimiz ‘sosyalist dönüşüm’ projesinin ardından Çin Halk Cumhuriyeti tarihinde ‘on yıllık kaos’ olarak nitelendirilen dönem Kültür Devrimi’dir.⁵⁸

Çin’de 1966-1976 yılları arasında gerçekleştirilen bu ‘sosyo-politik’ hareketin amacı Çin halkının komünizme olan inancını güçlendirerek, toplumdaki geleneksel, kültürel ve kapitalist unsurları arındırmaktır. Geçmişle alakalı her şeyin unutturulmaya çalışıldığı, ülkedeki kanaat önderleri ve düşünürlerin siyasi baskı altında tutulduğu, bazı eyaletlerde ise insanlık suçlarının işlendiği, Kızıl Muhafızlarca tarihe ait kitap, tablo vb. unsurların ise yakıldığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir.⁵⁹ Bu dönemin sloganı ise “Dört eskiyi; eski düşüncüyü, eski kültürü, eski adetleri, eski alışkanlıkları yık” olmuştur. Bu devrim 1957-1960 yılları arasında uygulanan sosyalist reformun istenen başarıyı yakalayamamasıyla beraber Mao Zedong’un otoritesi ve kredibilitesini tekrardan güçlendirme gayesi de taşımaktaydı. Mao’nun düşüncesine göre ‘burjuva unsurlar’ devlet yönetimini ele geçirmeyi amaçlıyorlardı ve bunun engellenmesi gerekiyordu. Bu çağrıya kulak veren Çinlilerden oluşan ‘Kızıl Muhafızlar’ toplumun hemen her kesimine zuhur ederek bahsettiğimiz ‘yıkma, yok etme’ eylemlerine girişmişlerdir.

Bu dönem içerisinde önemli düzeydeki komünist parti yöneticileri ‘kapitalist’ olmakla suçlanarak tasfiye edilerek, Mao’nun statüsündeki tekliği pekiştirilmiştir. 1967 yılının ocak ayında Şanghay’da toplumsal bir eylem meydana geldi ilerleyen iki yıl boyunca

⁵⁷ Karluk AC, ÇHC’de Sosyoekonomik Kalkınma Girişimleri ve Reformlar, *KÖK Araştırmalar Dergisi*, 2001, ss.266.

⁵⁸ Sander O, ÇHC’de Büyük Proleter Kültürel İhtilal, *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi SBF Dergisi*, 1966, Sayı 4, Cilt 21, ss.277.

⁵⁹ Eshereich J, Pickowicz P, Walder Andrew, *The Chinese Cultural Revolution as History*, Stanford University Press, 2006, ss. 96-120.

işçi hareketleri de grevler düzenleyerek, Mao'nun Kültür Devrimi'nden vazgeçmesinde önemli rol oynamışlardır.

Mao'nun çağrısına rağmen Kültür Devrimi'nin yankıları sokak çatışmalarıyla devam etmekteydi. Toplumsal asayiş sağlama gayesiyle kendi eliyle kurduğu 'Kızıl Muhafızlar' komitelerini orduya bağlayarak 'Yerel Devrimci Komiteler' oluşturdu. Nitekim orduda ileri gelen isimler toplumsal isyanın bastırılması karşılığında yönetimde söz hakkı ve devrim sırasında tasfiye edilenlerden bir kısmının göreve iadelerini talep etmekteydi. Bu karşılıklı anlaşmayla beraber çoğu öğrencilerden oluşan sayıları 12 ila 18 milyon arasında olan Kızıl Muhafızlar kırsal alanlara sürgün edilmiştir.

1968 yılında tekrar silahlanarak Mao'ya karşı direnen Kızıl Muhafızlar, 1969 yılının Nisan ayında kesin bir mağlubiyet yaşamış ve Kültür Devrimi süreci de bununla beraber noktalanmıştır. Toplumsal krizin bastırılması siyasal krizin sürmesini engelleyememiş bürokrasi kesimindeki mücadeleler yaklaşık 7 sene daha sürmüştür; nitekim 1979 yılında Mao ölene kadar iktidarı ağır hasar almıştır.

3.1.2. Mao Dönemi Kalkınma Hamleleri

Mao Dönemi'nde Çin Halk Cumhuriyeti'nin giriştiği ekonomik ve siyasi hamleleri Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi, Yüz Çiçek Dönemi, İleriye Doğru Büyük Kalkınma Dönemi, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi-Kültür Devrimi, Dördüncü ve Beşinci Kalkınma Dönemleri olarak ayrı ayrı ele alabiliriz.

3.1.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Mao Zedong 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber ülke içi toplumsal bunalımı düzeltmeye çalışarak, örnek aldığı "Sovyet tipi planlama" modeliyle ülkenin altyapısını düzenlemeye koyulmuştur. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dünya genelinde "planlı ekonomi modeli" tartışılmakta ve uygulanmaktaydı. Bu

doğrultuda 1953 yılında “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” hayata geçirilmiştir. Bu dönem süresince S.S.C.B. tarafından teknik, teknolojik ve eleman açısından yardımlar Çin Halk Cumhuriyeti’ne gönderilmiştir. Kısa dönem için yaklaşık olarak 6000 civarı danışmanı Çin’e yollayan Sovyetler, 10.000 civarı Çinli öğrenciyi de eğitim amacıyla ülkesine kabul etmiştir.⁶⁰

Birinci beş yıllık kalkınma planı temel olarak sanayileşmeyi ve sanayiye dayalı iktisadi büyümeyi amaçlamaktaydı. Bu dönemde yapılan hamleler neticesinde “yüksek oranlı büyüme” ve “sanayileşme” hedefleri büyük oranda gerçekleştirilmiştir. Ağır sanayi birimlerinde (çimento, madencilik, demir-çelik) gelişme sağlanmış, Sovyetler Birliği ile iş birliğinin getirisi olarak “Doğu Bloğu” ülkelerle ticareti artmış ve ülke alt yapısı tekrardan inşa edilmiştir. Ayrıca ekonomide devletin ağırlığı artmaya başlamış, müteşebbis kesim devlet kurumları ile çalışmaya zorlanmış, tarımla uğraşan insanlar ise kooperatiflere üye olmak durumunda kalmışlardır. Bu gelişmelerin neticesinde 1954 – 1956 arasında kırsal kesimdeki çiftçilerin neredeyse tamamına yakını (%98) kooperatiflere katılmıştır. Benzer bir durumda şehirlerde yaşanmıştır. 1956 yılında özel işletmelerin “kamu-özel ortaklığına” dönüştüğünü söyleyebiliriz.⁶¹

3.1.2.2. Yüz Çiçek Dönemi

Mao Zedong 1956 yılında fikir özgürlüğü ortamından istifade edilerek toplumun aydın kesiminin komünizme geçiş aşamasında ülke problemlerini tartıştığı “Yüz Çiçek Dönemini” başlatmıştır. Bu dönemde Mao’nun temel gayesi komünizmin toplumca benimsenmesi, Marksist ideolojinin güçlenerek hâkim ideoloji haline gelmesiydi. Ancak özellikle aydın kesimin iktidara ve sosyalist yönetime getirdiği ağır eleştirilerle Mao hayal kırıklığına uğramıştır.⁶²

⁶⁰ Naughton B, *The Chinese Economy Transitions and Growth*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2007, ss. 66.

⁶¹ Özsoylu AF, *Çin Bir Devrin Uyanışı*, Adana: Nobel Kitabevi, 2006, ss.9-10.

⁶² Armaoğlu F, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, İstanbul: Alkım Kitabevi, 13. Baskı, 1984, ss. 574.

Yüz Çiçek hamlesinin beklenmedik çıktılarıyla karşılaşan Mao ve komünist parti, toplumda liberalizme yönelim olmasından endişe ederek 1957 yılında 800.000 aydın ve kanaat önderini tutuklamış ve cezalandırmıştır.⁶³

3.1.2.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi – İleriye Doğru Büyük Hamle

İkinci beş yıllık kalkınma planı 1958 yılında İleriye Doğru Büyük Hamle dönemiyle beraber hayata geçirilmiştir. Mao öncesi Çin ekonomisi yüksek oranda tarıma dayalı feodal bir sistemden teşekkül ederken, Mao İleriye Doğru Büyük Hamle politikasıyla feodal tarım ekonomisinden komünizme süratli bir geçiş yapmayı amaçlamıştır. Bu hamle doğrultusunda aşağıdaki şu uygulamalar hayata geçirilmiştir:⁶⁴

- Özel tarım üretimi yasaklanmıştır. Özel üretime devam eden tarım işçileri “karşı devrimci” olarak nitelendirilmiştir.
- Toplum devlet eliyle komünler şeklinde dizayn edilmiştir. Ülkede 100.000 ila 200.000 kişilik kapasiteli komünler inşa edilmiştir.
- Komünlerde üretilen ürünlerden otonom ihtiyaçlar dışında kalanlar devlete teslim edilmiştir.
- Komünlerde tarımsal üretimin yanı sıra demir-çelik ocakları da bulunarak, tarıma dayalı ekonomiden sanayi yoğun ekonomiye geçiş hedeflenmiştir.

Netice itibarıyla “kırsal sanayinin gelişimi” gayesiyle girişilen bu hamle ilerleyen dönemde Çin’in ağır sanayisinin de gelişmesini hedeflemiştir. Hatta bu doğrultuda gidildiği takdirde Birleşik Krallık çelik üretiminin 15 yıl içerisinde geride bırakılacağı ön görülmüştür. Nitekim devletin ağır sanayiye yönelik yatırımları 1956’da %38 iken, 1958’de %56’ya çıkarılmıştır.⁶⁵

⁶³ Naughton B, *The Chinese Economy Transitions and Growth*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2007, ss. 69.

⁶⁴ Özsoylu AF, *Çin Bir Devrin Uyanışı*, Adana: Nobel Kitabevi, 2006, ss.10.

⁶⁵ Yang DL, *Calamity and Reform in China: State, Rural Society, and Institutional Change Since the Great Leap Famine*, Stanford: Stanford University Press, 1996, ss. 35.

İleriye Doğru Büyük Hamle politikası 1959 yılına kadar başarıyla uygulanmış olsa da bu yıl yaşanan kuraklık sebebiyle sekteye uğramıştır. Aynı zamanda ilk sene elde edilen tarımsal verim ağır sanayi yatırımı için kullanıldığından ötürü elde edilen somut bir getiri olmamıştır. Yaşanan bu kuraklık yaklaşık 3 yıl sürmüş, bu süre zarfında 16,5 ila 29,5 milyon insanın öldüğü, uzmanların ise bu rakamlarda mutabık kalamadığı belirlenmiştir. Bu olay sonunda Çin devrimi toplumsal motivasyonunu büyük ölçüde kaybetmiş, Mao yönetimi ise sert uygulamalardan vazgeçmiştir.⁶⁶

3.1.2.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

1966 yılında “devrimi ayakta tutmak, feodal yapı ve geçmiş değerleri değiştirmek, rejimin bürokratik vesayet tesis ederek yok olmasını engellemek” gayesiyle Mao Döneminde ayrı bir parantez açarak değindiğimiz ‘Kültür Devrimi’ hayata geçirilmiştir. Yukarıda bu dönemin siyasi ve sosyolojik gelişmelerini ele aldığımız için bu dönemde hayata geçirilen üçüncü beş yıllık kalkınma planına değinilmiştir.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planı incelendiğinde daha çok ‘ulusal savunma’ merkezli iktisadi hazırlık bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ana gaye Çin’in olası bir savaş durumunda yeterli iktisadi kaynağa sahip olmasıdır. Bu plan bazında gayri safi sanayi %21,1 ve tarım üretim oranı %2,2 olarak beklenenin üzerinde gerçekleşmiştir.⁶⁷

Bu dönemde ekonominin 1967’de %5,7, 1968 yılında ise %4,1 oranında küçüldüğü, 1969’da %16,9, 1970’de ise %19,4 civarında büyüdüğünü görmekteyiz.⁶⁸ Bu dönemin ilk yıllarındaki ekonomik daralmanın sebebi Kültür Devrimi’nin yıkıcı etkisi iken, son iki yıldaki büyümenin ana sebebi ülke içi siyasi ve toplumsal istikrarın yeniden tesis edilmesi olarak ele alınabilir.

⁶⁶Naughton B, *The Chinese Economy Transitions and Growth*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2007, ss.73.

⁶⁷ China.org.cn, The 3rd Five-year Plan (1966-1970), <http://www.china.org.cn/english/MATERIAL/157608.htm>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

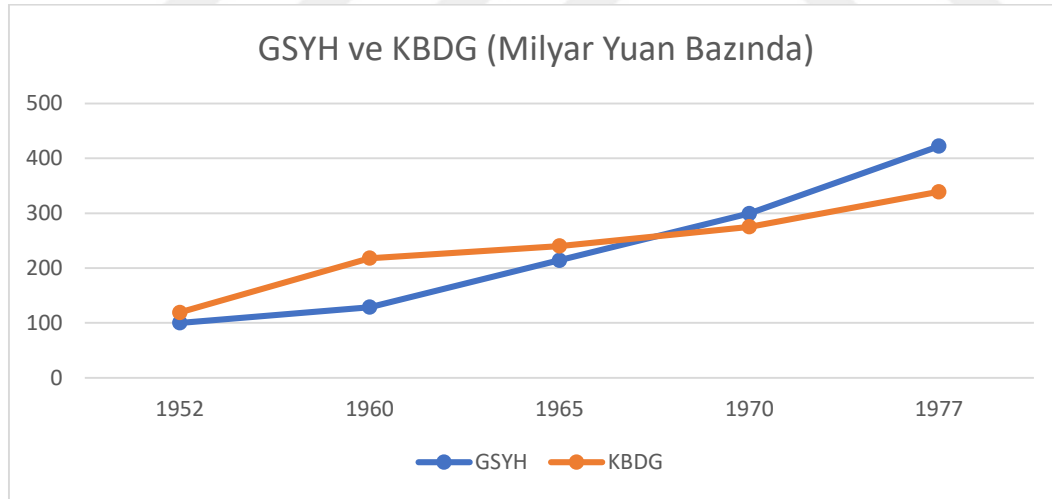
⁶⁸ A.g.e.

3.1.2.5. Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemleri

1971 yılı ila 1977 arası dönem dördüncü beş yıllık kalkınma planı dönemi, 1977-1980 arası dönem ise beşinci beş yıllık kalkınma planı dönemi olarak ele alınmaktadır. Dördüncü kalkınma döneminde ekonomik büyümenin dalgalı bir eğilim izlediğini belirtebiliriz. Bu dönem içerisinde 28 Temmuz 1976'da Tagshan'da gerçekleşen deprem sebebiyle yaşanan hasar ekonomik göstergelere olumsuz olarak yansımıştır.⁶⁹ 1978'de Mao'nun ölümüyle beraber daha evvel uygulanan ekonomik ve siyasi politikalar üzerinde köklü değişikliklere gidildiği için beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde Mao'nun etkisinin asgari düzeyde kaldığını belirtebiliriz.

Mao Zedong dönemi ekonomik durumu analiz etmek için aşağıdaki tabloda yıllık reel büyüme oranları, GSYİH Endeksi, GSYİH cari fiyatlarla milyar yuan oranları, kişi başına düşen gelir göstergeleri bulunmaktadır. Yukarıda dönemsel olarak ele aldığımız siyasi ve iktisadi yansımalarını aşağıdaki tablolar yardımıyla daha net bir şekilde görebiliriz.

Grafik 14: Mao Dönemi GSYH ve KBDG

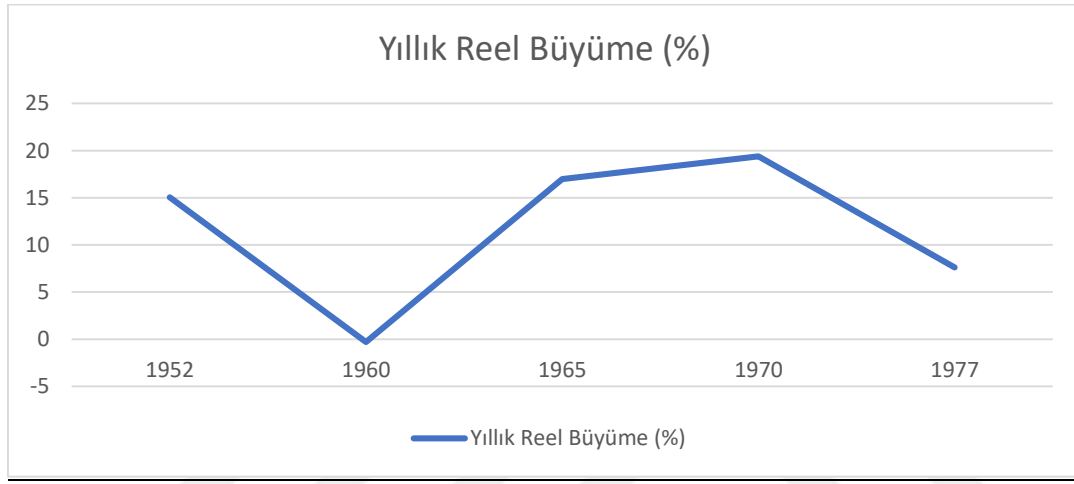
Kaynak: Maddison A, Historical, Statistics of the World Economy: 1-2008 AD.

Grafik 14'te görüldüğü üzere Mao Dönemi GSYH ve KBDG' nin paralel şekilde artış gösterdiğini görmekteyiz. Yıllık reel büyüme oranına baktığımızda ise 1952-1960 arası

⁶⁹Carayannis GP, China- Tangshan Earthquake of July 28,1976, <http://www.drgeorgepc.com/Earthquake1976ChinaTangshan.html>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

uygulanan politikalar ve iktisadi olumsuz gelişmeler neticesinde oransal düşöl yaşanmış olsa da 1960 sonrasında kademeli olarak rakamların artış gösterdiğini Grafik 15 yardımıyla belirtebiliriz.

Grafik 15: Mao Dönemi Makro Yıllık Reel Büyüme

Kaynak: Maddison A, Historical, Statistics of the World Economy: 1-2008 AD

Mao Dönemindeki ekonomik politik dönüşümler daha çok uluslararası ekonomi politiğinin ‘Marksist’ yaklaşımıyla değerlendirilebilir. Kapalı ve sınıf odaklı toplumsal yapının elde ettiğİ üretim çıktısı ve toplumsal düzenin sonraki dönemlerde gerçekleştirilecek reformlara zemin oluşturduğunu ileri sürebiliriz.

3.2. Deng Xiaoping Dönemi “Dışa Açılım ve Reform”

1976 yılında Mao Zedong’un ölümü sonrasında Kültür Devrimi sonlandırılmıştır. Bu devrimin ekonomik ve toplumsal çıktıları beklendiğİ gibi olmamış ve Çin’in dünyadaki üretim hacmi %5 civarında seyretmiştir. Kültür Devrimi’nde etkili olan yöneticilerin bir kısmı yargılanmış, halk nezdinde adaletin tesisi adına olumlu gelişmeler sağlanmaya başlanmıştır. Kısa süreli siyasi buhran döneminden sonra iktidara gelen Deng Xiaoping,

Sovyet tarzı iktisadi politikalardan vazgeçerek “iktisadi gelişme” üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır.⁷⁰ Ülkede köklü reformlara yol açan gelişmeleri kısaca maddeleyecek olursak:⁷¹

- Kültür Devrimi’nin toplumsal desteği yitirmesi,
- Planlı ekonomi modelinin ekonomik buhran ve kıtlıklara çözüm üretememesi,
- Diğer Uzakdoğu ülkelerinin (Tayvan, Hong Kong, Singapur, Güney Kore) serbest piyasa ekonomisiyle olumlu sonuçlar elde etmesi.

İlk olarak kırsal kesimde başlayan reform hareketleri, “ücreti üretime bağlayan sözleşmeli aile sorumluluk sistemi” ile hem merkeziyetçi hem de birey odaklı yönetim modelini bir arada bulunduran uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Taşranın sanayi iklimi “uzmanlaşma”, “ticarileşme” ve “sosyalleşme” ile revize edilerek kırsal işletmelerin önü açılmıştır.⁷²

Kırsal kesimde başlatılan ‘tarım reformu’ diğer iktisadi sektörlerle de olumlu yansiyarak “ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması” amacıyla uygun zemin hazırlamıştır.⁷³ Bunu müteakip 1984 yılının Ekim ayında Çin Komünist Partisi (ÇKP) 12. Merkez Komitesi Toplantısını gerçekleştirmiş ve “ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması” hususunda mutabık kalarak, ‘kentsel reform’ süreci başlatılmıştır.⁷⁴

Stalinist sistemdeki ‘mülkiyet yapısı’ değiştirilerek, ‘piyasa ekonomisi’ sistemine geçiş amacıyla ‘fiyat reformu’ uygulamaya sokulmuştur. Bu köklü değişiklikleri makro-iktisadi yönetimdeki aksaklıkları gidermek ve ekonomik etkinliği sağlama gayesiyle getirilen “planlama, kamu maliyesi ve bankacılık sistemleri” üzerindeki reformlar izlemiştir. Buna yönelik olarak ‘merkezi planlama’ kısıtlanarak ‘serbest piyasanın etkinliği’ için uygulama alanları açılmaya başlanmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin önünün açılmasıyla birlikte ‘dış ticaretin yapılandırılması’ ve mevcut uluslararası sisteme entegre olması adına

⁷⁰ Ögütçü M, *Yükselen Asya*, İmge Kitabevi Yayıncılık, İstanbul, 1998, ss. 68.

⁷¹ Gökdemir L, Mor G, *Dirijistik Çin Modeli ve Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri*, Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar, 2006, ss.55.

⁷² Karluk AC, ÇHC’de Sosyoekonomik Kalkınma Girişimleri ve Reformlar, *KÖK Araştırmalar Dergisi*, 2001, ss.267.

⁷³ Information Office of the State Council People’s Republic of China, The Development-Oriented Poverty Reduction Program for Rural China, Beijing, Şubat 2001.

⁷⁴ Gruver WR, Haokang TZ, Deng Xiaoping: A Leadership Case Study, *International Journal of Arts & Sciences*, 2016, ss. 8.

da önemli reformlar yapılmış; ihracatı teşvik edici devlete ek maliyet olan ‘sübvansiyonlar’ ve dış ticareti olumsuz etkileyen yüksek oranlı ‘ithalat vergileri’ kaldırılmıştır. Ayrıca “zorunlu ithalat ve ihracat planlaması” uygulaması da kaldırılarak ticari kota ve lisans gereklilikleri asgari seviyeye indirilmiştir. Bunun yanı sıra sosyalist piyasada mevcut olan “herkes çalışmasına göre” ilkesi korunmuş buna ek olarak gelir dağılımında adaleti tesis edici bir dizi yenilikler getirilmiştir. Bahsettiğimiz bu köklü reformlar neticesinde Deng Xiaoping tasavvur ettiği “sosyalist piyasa ekonomisi sistemini” gerçekleştirmeye yönelik büyük atılımlara girişmiş olmuştur.

Nitekim Deng Xiaoping ’in yaklaşık 15 senelik yönetimi boyunca giriştiği bir dizi ekonomik reform 1993 yılı mart ayında gerçekleştirilen 8. Ulusal Halk Kongresi’nce kabul edilen ‘anayasa değişikliği’ ile siyasal güvence altına alınmıştır. Aynı yılın Kasım ayında gerçekleştirilen Çin Komünist Partisi 14. Merkez Komitesi 3.toplantısında “Çin’in Çin tarzı sosyalist piyasa ekonomisi, temel sosyalist sistem ile yakından bağlantılıdır”, yani “devlet tarafından makro düzeyde kontrol edilen piyasa, kaynakların tahsisi için temel araç işlevi görecek” söylemiyle karara varılmıştır.⁷⁵ Bu kararlar beraber Çin’in iktisadi fonksiyonel reformuna yönelik genel şema ve eylem planı belirlenmiştir. Buna göre:

- Kamuya ait şirketler anonim şirket formuna dönüştürülecek,
- Finansal sistemin küresel finansal sisteme entegresine yönelik reformlar tamamlanacak,
- Mali yapısal reformlar sürdürülecek,
- Dış ticaret ve yabancı yatırımların önü açılacaktır.

1978-1996 arası dönemde iktisadi kalkınma hamleleri ve reformlarla beraber “dışa açılım” ve “aşamalı olarak piyasa ekonomisine” geçiş süreci başlamıştır. 1985-1991 arası dönemde ise devlet iktisadi teşebbüslerinin “modernizasyonu” odak noktası olurken; kırsaldaki iktisadi faaliyetler ve “imalata dayalı” ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında ‘kaynak tahsisinde etkinlik’ ve ‘verimlilik’ rakamlara olumlu yansımıştır.

⁷⁵ Sandıklı A, Geleceğin Süper Gücü Çin ‘China: Future’s Super Power’, *Bilge Strateji*, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009, ss.43.

1992-1996 arasında ise, “doğrudan yabancı sermaye yatırımları” bilhassa ‘dış ticaret’ ve büyüme üzerinde olumlu etki bırakmıştır.⁷⁶

Deng döneminde başlatılan “dış dünyaya açılma” stratejisi, Çin’deki temel iktisadi yapılanma atılımlarının başlatıldığı yıllardan beridir aşamalı olarak “kıyı kentlerde” uygulanan “Özel Ekonomik Bölgeler”, “Açık Kıyı Kentler”, “Serbest Ticaret Bölgeleri”, “Açık Sınır Kentler” projeleriyle hayata geçirilen Çin’e has iktisadi kalkınma hamlesidir.

Ampirik iktisadi politikaların uygulandığı Deng döneminde, her iktisadi bölge ve sektör için ayrı ayrı planlamalar yapılmış ve uygulanmıştır. Dış yatırım ve dış ticaretin önemsendiği bu dönemde “mal ve hizmet piyasası” içinde belirlenmiş bazı ürünler üzerinde “ikili fiyatlandırma sistemi” oluşturulmuş, “fiyat katılığı” son bularak küresel piyasaya adapte olma hedefiyle hareket edilmiştir. Ayrıca devlet iktisadi teşebbüslerinin anonim şirketlere dönmesi sürecinde gerekli finansmanı sağlamak ve serbest piyasa ekonomisinin “artı değerini” vergiye tabi tutmak kaydıyla “bankacılık sistemi” yeniden düzenlenmiştir. Bu gelişmelerin çıktısı olarak 1995 yılında Çin’in “dünya üretimindeki payı” iki kat artarak %10,9 seviyesine çıkmıştır.

Günümüz Çin ekonomisinin şekillenmesinde Deng Xiaoping ‘in etkisinin yadsınamaz derecede önemli olduğunu vurgulamak gereklidir. Mao döneminden farklı olarak “sınıf çatışması” kavramı üzerinden değil, “ekonomik canlanma” üzerinden politika gütmüştür. İktisadi sektörlerin modernleşmesinin yanı sıra ‘bilim ve teknoloji’ alanında da atılımlara girişmiştir. Siyasi açıdan ise sosyalizmi farklı bir perspektiften bakarak ideolojinin temel gayesinin sınıf mücadelesi ve eşitlikten ziyade iktisadi kalkınma, toplumsal refah gibi olgularla yorumlamıştır.⁷⁷ Bu bağlamda Deng sonrası Çin ekonomi politığının daha liberal bir yapıya evrilerek, bölgesel güç olma yolunda yükselen Çin’in yeni söylem ve politikalar üretmesine zemin oluşturmuştur.

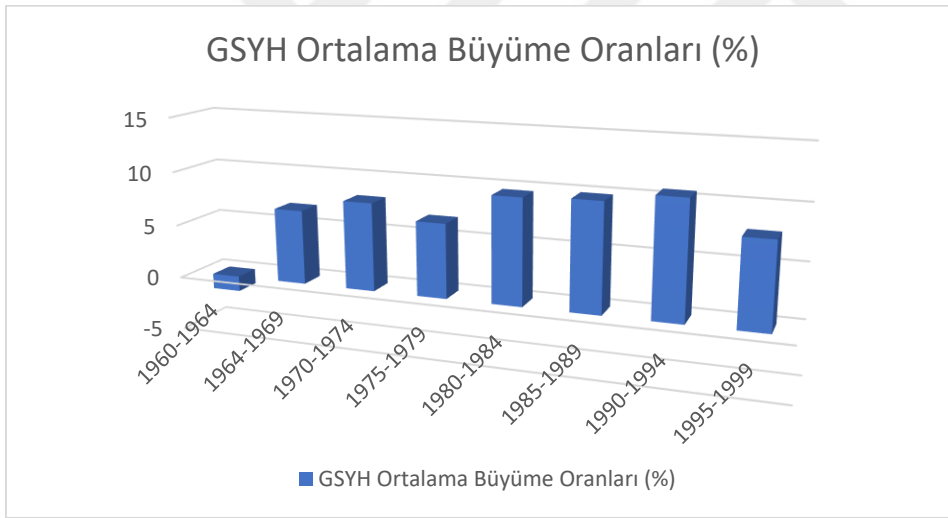
3.2.1. Reformların Sonuçları

⁷⁶ Yiğün S, *Çin Ekonomisi Ve Dış Ticaret İlişkileri*, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana, 2009, ss. 11-12

⁷⁷ Özsoylu AF, *Çin Bir Devrin Uyanışı*, Nobel Yayın Dağıtım, Adana, 2006.

Mao Zedong sonrası Çin ekonomisini incelediğimizde küresel ekonomiye entegre olması ve piyasa ekonomisine yönelik girişimlerde bulunulmasıyla aslında tarihte çok sık rastlanılmayacak iktisadi ve politik dönüşümün yaşandığını gözlemleyebiliriz. Nitekim aşağıdaki tabloda GSYH büyüme oranlarının gösterdiği üzere Mao dönemi büyüme oranlarının kısmen olumlu olduğunu söylesek bile dalgalanmalara maruz kaldığını bununda toplumsal ve politik krizlerden kaynaklandığını belirtebiliriz. Aynı şekilde 1978 sonrası Deng Xiaoping döneminde GSYH ortalama büyüme oranlarının yükselen bir trend izlediğini belirtebiliriz. 1997’de hayatını kaybetmesi ile ülke genelinde kısa süreli yaşanan buhranın olumsuz etkisi ve 1994 sonrasında yaşanan ekonomik daralma nedeniyle 1995-1999 dönemi büyüme oranı düşmüştür.

Grafik 16: Mao ve Deng Dönemleri GSYH Ortalama Büyüme Oranları

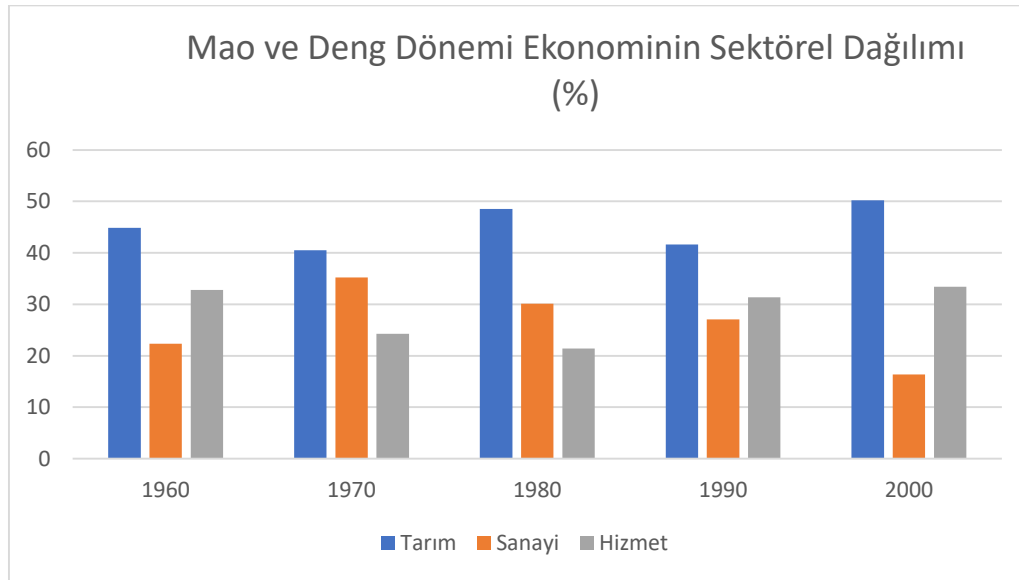

Kaynak: IMF, and Chinese National Bureau of Statistics.

Mao Döneminde odaklanılan ‘kırsal-tarım’ reformu neticesinde GSYH gelirlerinin önemli bir kısmı tarımdan gelmekteydi. Nitekim tarımda yakalanan başarı ile sanayi sektöründe de girişimlerde bulunulmuş özellikle 1960’larda Sovyetlerden de alınan teknik-teknolojik destek ile özellikle tarımda reform gerçekleştirilmiştir. 1970’lerde Sanayi sektörüne eğilim artmış kamu teşebbüslerinin hâkim olduğu piyasanın etkisiyle tarım ve hizmet sektöründe ise gerileme meydana gelmiştir. Deng dönemiyle beraber ise dışa açılım,

küresel ekonomiye adapte olma ve teknolojiye yönelik atılımlar neticesinde özellikle hizmet sektörünün ekonomideki ağırlığı artarken tarım ekonomisi formundan çıkmıştır. Grafik 17’de gösterildiği gibi 2000’lere gelindiğinde Çin artık bir tarım ekonomisi değil sanayileşmiş bir ekonomi şekline girmiştir.

Grafik 17: Mao ve Deng Dönemi GSYH’nin Sektörlere Göre Dağılımı

Kaynak: Economist Intelligence Unit

Ekonomistler genellikle Çin’in hızlı ekonomik gelişmesini iki ana etkene bağlamaktadırlar. Bunlardan ilki büyük ölçekli sermaye yatırımdır. Büyük çaplı yurt içi tasarruflar ve yabancı sermaye girişi bu ana artelin temelini oluşturmaktadır. Bir diğer etken ise hızlı verimlilik artışıdır. Yukarıda bahsettiğimiz reformlar ekonomide yüksek verimliliğe yol açmış, bu da ekonomide büyük çaplı yatırımlar için çıktıyı artıran yeni kaynakların kullanılmasına zemin hazırlamıştır.

Çin tarihsel perspektifte ele alındığında 1979’dan günümüze kadar yüksek tasarruf oranını korumayı başarmıştır. 1979’da toplam hasıla içinde yurt içi tasarrufların oranı %32 olarak gerçekleşmiştir.⁷⁸ Nitekim bu dönemde tasarrufların büyük çoğunluğu yurt içi yatırımda kullanılan Kamu İktisadi Teşebbüslerin karlarından kaynaklanmıştır. Ekonomik

⁷⁸ Morrison WM, China’s Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States, *Specialist in Asian Trade and Finance*, 2018, ss. 7.

üretimin liberalleşmesini içeren iktisadi reformlar, Çin hane halkı tasarruflarında ve kamu tasarruflarında önemli bir artışa yol açmıştır. Netice olarak, Çin'in toplam hasıla oranı yüksek düzeylerde gerçekleşmiş, borç alan değil borç veren bir ülke olarak ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır.⁷⁹

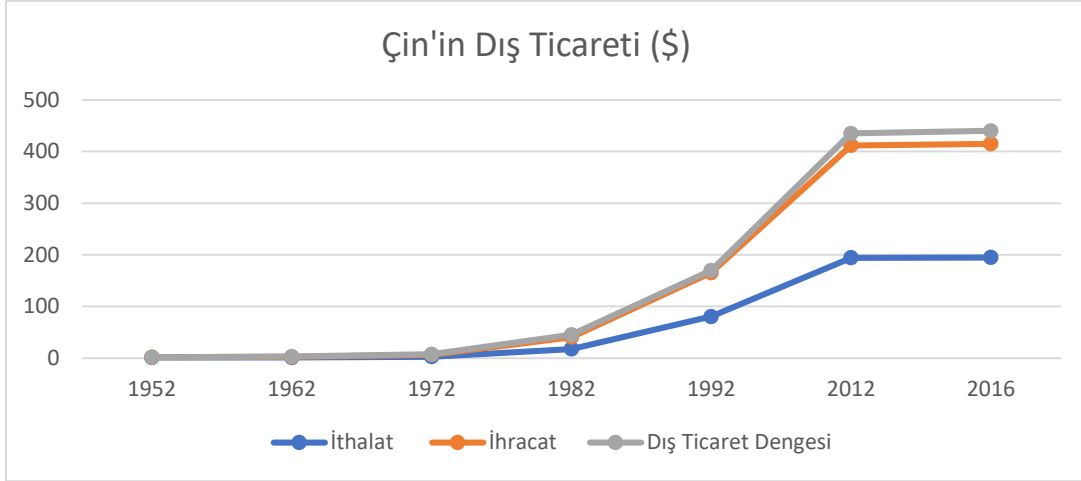
Verimliliğe yönelik iyileştirmeler, özellikle tarım, ticaret ve hizmetler gibi merkezi hükümet tarafınca daha önce sıkı bir şekilde denetlenen sektörlerde, kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlamıştır. Örnek olarak, tarımsal reformlar üretim artışını sağlamış ve daha üretken imalat sektöründe iş gücünün artmasını tetiklemiştir. Benzer biçimde ekonomik liberalizasyonun özel sektörün yükselişine yol açması, ekonominin rekabetçi bir yapıya bürünmesini teşvik ederek; girişimciliğin serbest bir hal almasına zemin hazırlamıştır. Bunlarla bağlantılı olarak, dış yatırımlar artmış, ekonomide verimliliği artıracak teknolojik yeniliklerin ülkeye girişi ivme kazanmıştır.

3.2.1.1. Dış Ticaret

Dış ticaret verileri bir ülke ekonomisinin uluslararası ekonomiyle bağlantısını ortaya koyan göstergelerden birisidir. Mao döneminde Çin'in dış ticaretinde kayda değer ilerlemelerin gerçekleştirilemediğini söyleyebiliriz. Yaklaşık 20 senelik 'dışa kapalılık' ve sınırlı dış ticaret uygulamalarının ardından Deng dönemiyle beraber özellikle 1970 sonrasında dış ticaret rakamlarındaki artışı belirgin bir şekilde ifade edebiliriz. 1952-1978 arası dönemde dış ticaret yaklaşık 10 misli artış göstermiş; 1978-2004 arasında ise yaklaşık 56 kat artarak 2008 yılına ulaşıldığında 2,6 trilyon dolarlık dış ticaret hacmine ulaşılmıştır.

Grafik 18: Mao Dönemi ve Sonrası Dış Ticaret Rakamları

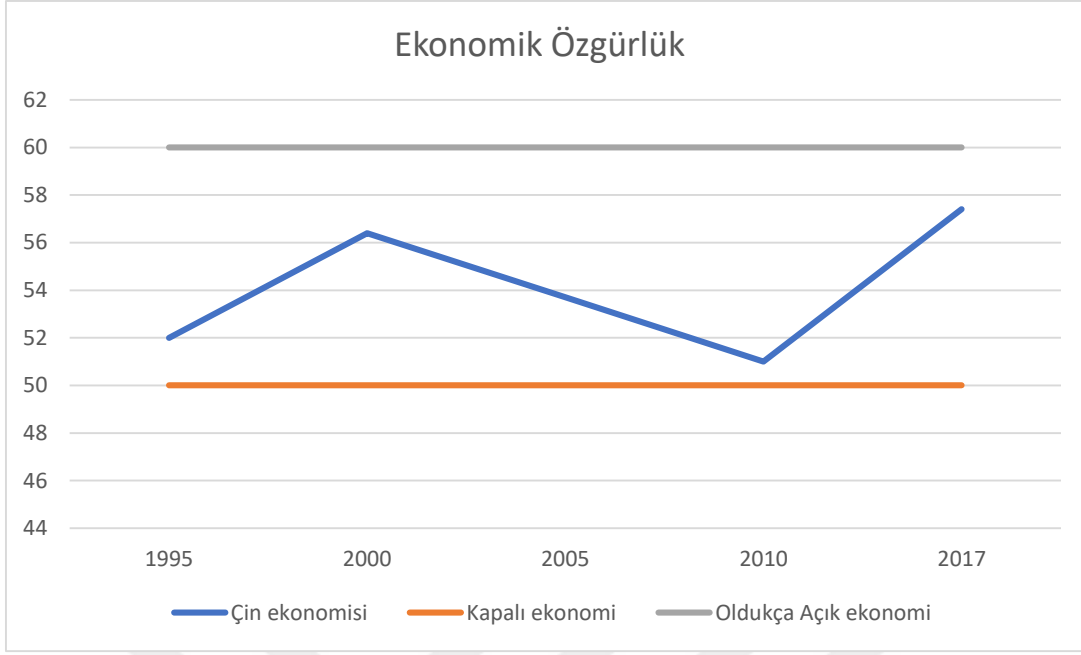
⁷⁹ A.g.e. ss.16.

Kaynak: <http://www.worldbank.org/>

2016 yılına gelindiğinde ise dış ticaret dengesinin 25 trilyon dolarlık bir fazla verdiğini söyleyebiliriz. Grafik 18 'de bu rakamları daha net görebilmekteyiz. Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafınca hazırlanan 'açık, liberal, serbest' ekonomi kriterlerini ölçen "Ekonomik Özgürlük Endeksi" ise 2000 sonrası Çin'de dış ticaret özgürlüğünün yüksek seviyelerde olduğunu söyleyebiliriz.

Grafik 19: Ekonomik Özgürlük Endeksi

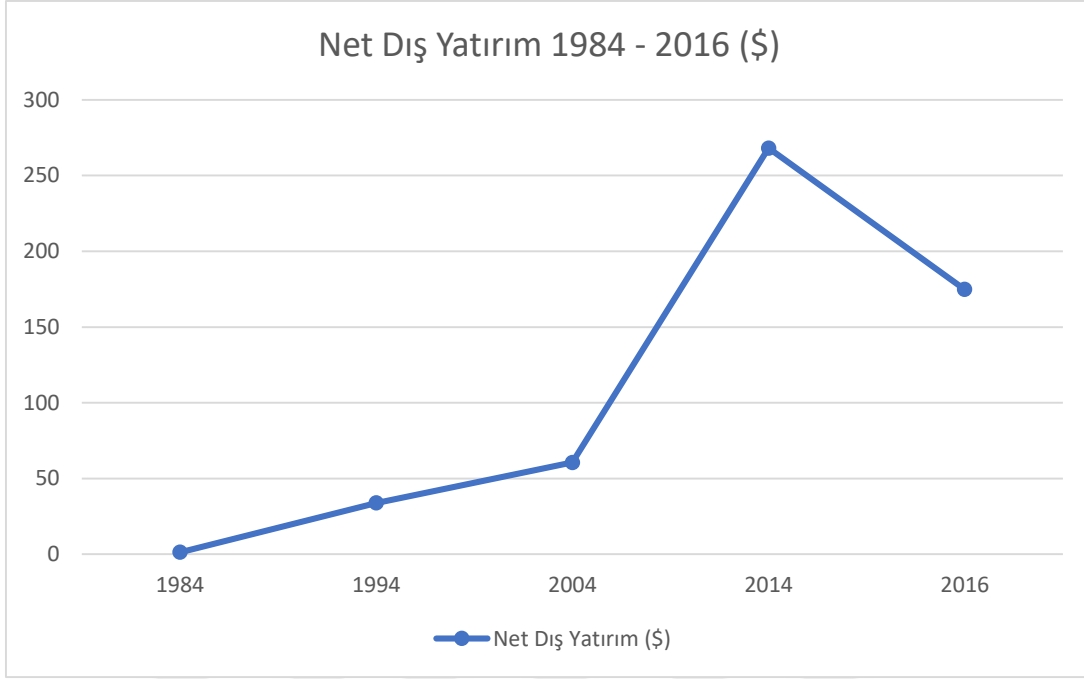
Kaynak: <http://www.heritage.org/index/visualize?cnts=china|unitedstates&src=ranking>

Yukarıdaki ekonomik özgürlük endeksinde skalada 50 ve altı kapalı ekonomileri, 50-60 arası açık ekonomileri, 60 ve üzeri ise en liberal dışa açık ekonomileri temsil etmektedir. Çin ekonomisi kısmen dalgalı bir trend izlese de 1990’lardan günümüze ‘açık ekonomiler’ sınıfında yer almaktadır.

3.2.1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Günümüzde en fazla doğrudan yabancı yatırım yapılan ülkelerin başında Çin gelmektedir. İktisadi büyümesi büyük ölçüde dış ticaret ve yabancı yatırımlara bağlı olan Çin, yatırım rakamları baz alındığında 1992’de Deng Xiaoping ’in ‘güney gezisi’ ile başlayan dış yatırımcılara güvence sağlama politikasıyla 12 milyar dolar seviyesindeki ‘doğrudan yabancı yatırımları’ 58,1 milyar dolar seviyesine taşımıştır. Grafik 20’de 1984-2016 arası doğrudan yabancı yatırımların milyar dolar cinsinden yıllara göre dağılımını görebiliriz.

Grafik 20: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Kaynak: <https://data.worldbank.org>

Çin uyguladığı reformlar ve iktisadi teşvikler neticesinde 1990'lı yıllarından başında doğrudan yabancı yatırımların artmasını sağlamıştır. Bu artış, Çin'in verimlilik kazançlarının ve ticaretinin büyümesine katkı sağlayarak, ekonominin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Çin'de 2010 yılında 552 milyon işçi ya da kentsel işgücünün %15,9'unu istihdam eden 445,244 yabancı sermayeli kuruluş olduğu bildirilmiştir.⁸⁰ Buradan hareketle dış yatırımların Çin ekonomisindeki payının ne denli önemli olduğunu vurgulayabiliriz. Bu durumu daha net görebilmek için 1990'da %2,3 olan net dış yatırımın üretimdeki payının 2003'te %35,9'a çıktığını, 2017'de ise %46,8'lik bir orana ulaştığını söyleyebiliriz.⁸¹

Çin ekonomik reformu analiz edildiğinde dünya üzerindeki diğer reformlara nazaran daha özerk bir yapıda olduğunu belirtebiliriz. Çin iktisadi reform uygulayarak 'liberal ekonomi' modelini uyarlamaya başlamadan önce özellikle sağlık, eğitim gibi önemli alanlarda dönemin şartlarına göre iyi bir düzeydedir. Bu açıdan toplumda ekonomik reformların benimsenmesi konusunda bir direnç gösterilmemiştir. Nitekim uluslararası ilişkilerde de özellikle batı dünyasında bu girişimler takdirle karşılanmıştır. Bir diğer mühim

⁸⁰ China 2012 Statistical Yearbook

⁸¹ Invest in China, <http://www.fdi.gov.cn/>

husus ise benzer şekilde ekonomik ve toplumsal değişikliğine giden Orta Avrupa ve eski Sovyet ülkelerinde rejimler yıkılarak birtakım girişimler yapılmış ve bu oldukça sancılı olmuştur. Çin siyasi rejim olarak komünizmle bağlarını koparmaksızın ekonomik liberalleşme yoluna girmiş, aşamalar halinde dönüşmüş ve bir ilki gerçekleştirmiştir.

3.2.2. Çin'in Dış İlişkileri

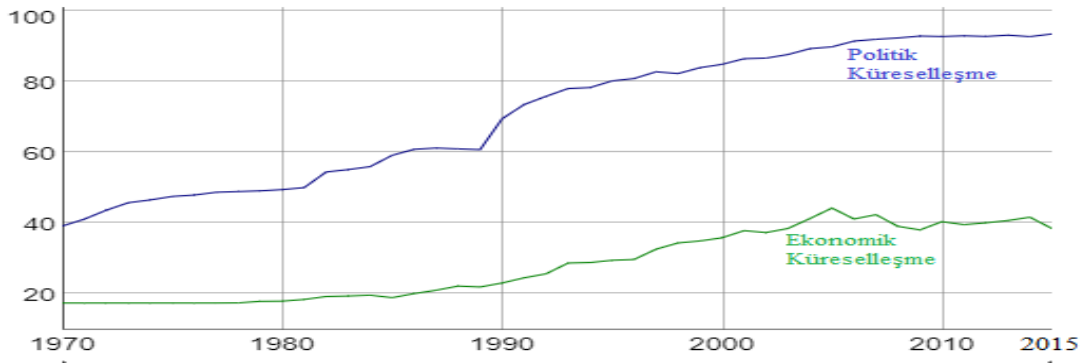
Çin'in Mao sonrası dönemde iktisadi, siyasi ve toplumsal ilerlemesini değerlendirenken değinilmesi gereken en önemli etmenlerden birisi 'uluslararası sisteme adapte' olmasıdır. Çin'in küresel sisteme entegrasyonunu ele alırken çalışmamızda bahsettiğimiz 'dış ticaret' ve 'dış yatırım' unsurlarının yanı sıra ülkenin 'uluslararası' kurum ve kuruluşlarla olan münasebetlerini de değerlendirmemiz gerekmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin dahil olduğu 'siyasi ve ekonomik' başlıca uluslararası kurum ve kuruluşlar şunlardır; "Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü (ASEAN), Asya-Pasifik Ekonomik İş birliği Forumu (APEC), Asya Kalkınma Bankası (ADB), Afrika Kalkınma Bankası (AFDB), Karayipler Kalkınma Bankası (CDB), G-77, Latin Amerika Entegrasyon Birliği (LAILA)". Çin uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerini oldukça geniş bir alanda yürütmektedir. Buradan yola çıkarak Çin'in hem bölgesinde hem de küresel ölçekte sisteme entegre olduğunu ve önemli bir güç projeksiyonuna sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bilhassa da Çin'in "Dünya Ticaret Örgütü'ne" üyeliği uluslararası camiada büyük yankı getirmiştir.

Nitekim 1948 yılında "Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması'nı" imzalamış olsa da Mao dönemi "içe kapalı" ülke profiline geçilmesiyle uygulamada bu anlaşmanın etkisi olmamıştır. Deng dönemi ekonomik ve politik dışa açılım girişimleriyle 1986 senesinde "GATT Sekreteryasına" başvuruda bulunulmuş uzun süren görüşmeler sonunda 2001'de Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girişi kesinleşmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğin getirdiği ödev ve sorumlulukların başarıyla hayata geçirilmesi Çin'in küresel ekonomiye entegre olması hususunda önemli kilometre taşlarından biri kabul edilmektedir. Ekonomik iş birliği ve yabancı yatırımcıların güvenle ülkeye sermaye getirip iş sahaları kurmaları, siyasi alanda da Çin'in etkin bir nüfuza sahip olmasına etki etmiştir. Bahsettiğimiz gibi

Afrika, Latin Amerika ve Asya’da ekonomik gücü ve yatırımlarının etkisini siyasi iradeyle destekleyen Çin çalışmalarının kavramsal temelini oluşturan ekonomi politiğini değerlendirirken temel dayanağımızı oluşturmaktadır.

Mao ve Deng sonrası dönemlerin yıllar bazında Küreselleşme ölçüsünü değerlendiren “Küreselleşme Endeksi” yardımıyla Çin’in ‘dışa açılım’ aşamalarını gözlemleyebiliriz. Bu endeks Zürih Teknoloji Enstitüsü tarafından hazırlanmış olup 1970-2015 arası verileri içermektedir.

Grafik 21: KOF Küreselleşme Endeksi-Çin

Kaynak: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

Çin, başta Asya ülkeleri olmak üzere, dünya çapında ticaret ve yatırım bağlarını geliştirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Tıpkı küresel iktisadi ve politik kurumların ABD’nin yükselişinde önemli sac ayağı oluşturduğu gibi Çin içinde uluslararası arenada güçlü etkileşimler kurmak, kurum ve kuruluşların karar alma süreçlerini etkilemek önem arz etmiştir. 2017 yılında Çin, 22 ortakla birlikte, AB’ye bağlı 10 ülkeyi de içeren serbest ticaret anlaşmaları yapmıştır.⁸²

2017 yılında hasılası 15,6 trilyon dolar ve toplam nüfusu ise yaklaşık olarak 1 milyarı bulan ASEAN ülkeleri, Avustralya, Şili, Kosta Rika, Hong Kong, Makao, İzlanda, Yeni Zelanda, Pakistan, Peru, İsviçre, Avustralya ve Güney Kore ile Çin, bölgedeki

⁸² Morrison WM, China’s Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States, *Specialist in Asian Trade and Finance*, 2018, ss. 40.

iktisadi/politik yükselişini perçinlemek amacıyla geçmişten günümüze bir dizi ticari/siyasi/askeri anlaşmalar gerçekleştirmiştir. Benzer şekilde Çin 2017 yılında Gürcistan ve Maldivler ile de serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Bahreyn, Sri Lanka, İsrail, Norveç, Moldova ve Mauritius ile de müzakere etme aşamasındadır. Çin bunların dışında Kanada, Kolombiya, Moğolistan, Fiji, Nepal, Papua Yeni Gine, Filistin ve Panama ile de ticari/ekonomik iş birlikleri gerçekleştireceğini belirtmiştir.⁸³

Bu bağlamda Çin'in çok yönlü, barışçıl, ekonomi eksenli güçlü bir politika izlediğini, dış ilişkilerinin yükselen ekonomi politikğinde önemli bir sac ayağı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Daha çok 'liberal' ekonomi politikası perspektifi izleyerek karşılıklı kazanımlarla yumuşak güç projeksiyonunu artıran Çin için sonraki dönemlerde 'Çin Rüyası' söylem ve politikasının geliştirilmesi yolunda gereken iktisadi ve siyasi yapı inşa edilmeye başlanmıştır.

3.3. 2000 Sonrası Dönemde Çin Ekonomi Politikasına Genel Bakış

1930'lu yıllarda yaşanan 'Büyük Buhran' küresel ekonomik durgunluk sonrasında Çin yatırım açısından büyük aşama kaydetmeye başlamıştır. Mao dönemi kapalı ekonomik modelin ülkeye ekonomik ve politik açıdan katkısı tartışılır ölçüde asgari seviyede kalmış olsa da 1970'lerin sonlarında başlayan köklü politik-ekonomik reformlarla ülke yeniden ayağa kalkmaya başlamıştır. Deng Xiaoping yer yer sosyalist yer yer ise geleneksel politikalar izlemiş; 'yabancı endüstriyel teknoloji' ile 'sosyalist mobilizasyon' bileşiminin Çin için hayati olduğunu belirlemiştir.⁸⁴

Nitekim 1992 senesinde Deng Xiaoping 'in yaptığı açıklamalar hem Çin diasporasına hem de çok uluslu şirketlere verdiği önemi vurgulamaktaydı. Dışa açılım siyasetiyle birlikte küreselleşmenin bilhassa ekonomik boyutunu pragmatik bir biçimde ele alan Deng, 'Çin Modeli Reform' sistemini şekillendirerek uygulamaya koymuştur. 1978 sonrasında ihracat oranı sürekli bir büyüme trendi yakalayan Çin, büyük bir ekonomik güç olma yolunda ilerlemiştir. Çin'in 1990 senesinde dünya ihracatındaki payı %1,2 iken, 2002

⁸³ A.g.e. ss 41.

⁸⁴ Studwell J, *Çin Rüyası: Yansıma, Bellek Yitimi ve Yeniden Yatırım*, Ledo Yayınları, 2007, ss.76.

yılında bu oran %4,2'ye çıkmıştır. 2008 küresel ekonomik krizin etkisini saymadığımızda 2008'e kadar dış ticaretini sürekli geliştirmiştir.

Ekonomik reformların yürürlüğe girmesinden bu yana, Çin ekonomisi reform öncesi dönemden daha hızlı büyümüş ve uyguladığı politikalarda titiz davranmaya çalışmıştır. 1979'dan 2016 yılına kadar, Çin'in yıllık reel GSYH ortalaması %9,6 olmuştur. Bu durum, Çin'in her sekiz senede bir reel olarak ekonomisini iki kat büyüttüğünü göstermektedir. 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik krizin ardından uzun zaman sonra Çin ekonomisinin bir önceki yıla göre %6,8' e gerilediği görülmüştür. Nitekim 2008'de uygulanan 586 milyar dolarlık sübvansiyon paketi ve teşvikler neticesinde 2008-2010 arasında ortalama büyüme %9,7 seviyesinde gerçekleşmeyi başarmıştır.⁸⁵

Benzer şekilde 2015 yılı verilerine gelindiğinde Çin'in Gayrisafi Yurtiçi Hali değerinin 11,9 trilyon dolara çıktığını, ülkedeki enflasyon seviyesinin ise %1,5 seviyesinde seyrettiğini, resmi kayıtlara göre işsizlik oranının ise %4,1 düzeyine gerilediğini gözlemlemekteyiz.⁸⁶ Dış ticaret hacminin 4trilyon doları geçerek, bu kulvarda dünyanın en büyük ticaret üssü konumuna erişen Çin; aynı yıl dış ticaret hacmini oransal olarak %5,6 artırmış ve sektörel bazda hizmet sektörünün (%46,1) sanayi sektörünü geride bıraktığı yeni bir döneme girmiştir.⁸⁷ Ancak, 2017'de % 6,8 civarında gerçekleşen büyüme rakamının, IMF'nin 2017 Ekim ayında yayınladığı rapora göre, önümüzdeki yıllarda daha da düşeceği ve 2022'de %5,7'ye vuracağı ön görülmüştür.⁸⁸

Ekonomi politiği kapsamında ele alacağımız 2000 sonrası dönemde Çin'in yükselişine dair en önemli paradigmalardan biri ise 'barışçıl yükseliş' politikasıdır. Ekonomik verilerin yanı sıra güçlü ve tutarlı bir uluslararası siyaset izleme gayretiyle 2006 yılında ülkenin devlet televizyonunda 'büyük güçlerin yükselişi' adı altında bir propaganda belgeseli yayınlayan Çin, toplumunu motive ederek, diğer bir tabirle dış politikayla iç

⁸⁵ Xinhuanet, 20 Million Jobless Migrant Workers Return Home, 2 Şubat 2009, Erişim: http://www.xinhuanet.com/english/2018-02/24/c_136997089.htm, Erişim Tarihi: 09.06.2018.

⁸⁶ T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmî Web Sitesi, Erişim: <https://www.Ekonomi.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 09.06.2018.

⁸⁷ A.g.e.

⁸⁸ World Bank, China 2030, 27 Mart 2013, ss. 12, Erişim: <http://documents.worldbank.org/curated/en/781101468239669951/China-2030-building-a-modern-harmonious-and-creative-society>, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

politikasını şekillendirerek, aslında uluslararası topluma da “barışçıl yükseliş politikasını” deklare ediyordu.

Çin politikasında önemli isimlerden biri olan Zheng Bijian, bir makalesinde Çin’in yükselişini revizyonist Almanya ve Japonya dönemlerine benzetmiş ve bu devletlerden farklı olarak barışçıl bir sistemde statükocu bir Çin devleti olacağını eklemiştir. Nitekim dönemin ABD Başkan Yardımcısı Robert Zoellick bu makaleye cevaben: “*Çin büyüdükçe sorumlulukları da artıyor ve bu sorumluluklar da mutlaka yerine getirilmeli.*” beyanında bulunarak Çin’in güç potansiyelinin artmasına paralel olarak uluslararası sorunların çözümünde daha aktif rol oynaması gerektiğini belirtmiştir. Bu açıklamalardan yola çıkacak olursak 2000 sonrası dönemde Çin’in gerek ekonomik gerekse siyasi atılımları ABD’yi tedirgin etmiş; bir başka güç odağıyla küresel hegemonyasını paylaşmaktan rahatsız olacağının sinyalini vermiştir.

Dönemin Çin devlet başkanı Hu Jintao, BM Genel Kurulu’nda şu açıklamada bulunarak, ABD yönetiminin tedirginliklerini gidermeyi amaçlamıştır: “*Çin, her zaman olduğu gibi, BM tüzüğü’nün amaç ve ilkelerine sadık kalacağını, barış ve iş birliği içinde ilan ediyor.*” Nitekim bu açıklamalar paralelinde Çin lideri “barışçıl yükseliş” yerine daha az tedirgin edici “barışçıl gelişme” tanımını kullanarak politikasının genel hatlarını bir kez daha vurgulamıştır.

2008 küresel finansal kriz sonrası ABD başta olmak üzere Batılı birçok devletin aksine iktisadi gelişmesini devam ettiren Çin, iç siyasetteki reaksiyoner/revizyonist yaklaşımçıların sesinin daha çok çıkmasına zemin oluştururken; uluslararası camiada ‘yeni süper güç’ olarak algılanmaya başlanmıştır. Aynı yıl olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapan Çin, açılış seremonisinde dikkat çekici bir gösteri yaparak; süregelen tartışmaların alevlenmesine sebep olmuştur. ABD’li eski diplomat ve siyaset bilimci Henry Kissinger “Çin Mutsuz” ve “Çin Rüyası” adlı iki eserinde Çin’in yükselişte olduğunu ve önümüzdeki dönemde ‘süper güç’ olacağını vurgulayarak; uluslararası sorunların çözümünde daha aktif rol oynaması gerektiğini, hatta inisiyatif alarak, gerekirse ABD ile karşı karşıya gelmeyi göze almasının bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir.

Uluslararası ilişkilerde gerek politika üreticiler gerekse akademik camiada bu tartışmalar süregelirken, 2010 yılında Çin’in dış politikasını şekillendiren “Dai Bingguo” bir rapor yayınlarak, “barışçıl yükseliş politikasının” devam edeceğini belirtmiştir. Bunun

yanı sıra iç politikadaki revizyonist söylemlerin ütopyadan ibaret olduğunu, ülke içinde başta yoksulluk olmak üzere diğer önemli ekonomik-siyasi problemlerin çözüm beklediğini dolayısıyla da kısa ve orta vadede Çin'in küresel bir güç olamayacağını ifade etmiştir. Bundan hareketle ABD ve müttefiklerinin teyakkuzda olmasını gerektirecek bir durum olmadığını altını çizmiştir.

Dai Bingguo'nun raporundan varsayımla 1972 yılındaki 'dışa açılım' politikasından günümüze realist açıdan ABD ve Çin arasında ilişkiler 'tırmandırma' siyasetinden öteye geçmediğini söyleyebiliriz. Potansiyel güç odağı olup aynı oranda uluslararası ilişkilerde 'edilgen' bir tutum izleyen Çin, 2000'li yılların başlarına kadar ABD ile "Tiananmen Olayı", "Tayvan Krizi" ve "2001 Uçak Krizi" hariç ılımlı geçinmeyi tercih etmiştir. 2012'de göreve gelen Xi Jinping ve dönemin ABD Başkanı Barack Obama iki ülke ilişkilerini genel seyrinde tutmayı tercih ederek, 'karşılıklı kazanç' liberal mantığıyla hareket etmişlerdir. Elbette burada değinmemiz gereken önemli noktalardan birisi lider etkisidir. Cumhuriyetçi geleneğin aksine daha ılımlı ve barışçıl bir dış politika izleyen demokrat Başkan Obama'nın ABD tarihinde belki de en edilgen dış politikayı gütmesi, Çin'in yeni başkanı Xi Jinping ile çatışmaya girmesini engelleyen etmenlerden birisidir. Bir diğeri ise küresel finansal kriz sonrası bir türlü eski ekonomik gücünü toplayamayan ABD ve Batılı müttefiklerinin bu krizden güçlenerek çıkan Çin ile siyasi ve ekonomik bir çatışmadan kaçınıyor olmasıdır.

2016 yılında ABD Başkanlık seçimlerinden galip ayrılan Cumhuriyetçi aday Donald Trump ile birlikte iki ülke arasındaki 'çatışmasızlık' ortamı yerini 'tırmandırma' siyasetine bırakmaya başlamıştır. Trump'ın kabinesinde yer alan birçok askeri kökenli bürokratin yanı sıra Çin ile yaşanan "Tayvan Krizlerinde" rol oynamış Newt Gingrich'in İçişleri Bakanı adaylarından gösterilmesi, bunu müteakip seçildikten kısa süre sonra Tayvan Lideri ile görüşülmesi önümüzdeki dönemde Çin ile ABD'nin küresel Hegemonik bir çatışma içerisine sürüklenebileceğini göstermektedir.

2017 yılındaki ilk seyahatlerinden birini Japonya'ya yapan, Rusya ile ikili ilişkileri güçlü tutma gayretinde olan ve bilhassa yeni dönemde 'Pasifik' üzerinde güç odağını artırma gayretinde olan Trump yönetimine karşın Çin hükümeti geri adım atma niyetinde olmadığını gerek güncel açıklamalarıyla gerekse araştırma konumuzun temelini oluşturan 'Yeni İpek Yolu- Bir Kuşak Bir Yol' projesiyle ortaya koymaktadır.

2000 sonrası dönemi incelerken ‘Çin Ekonomik Modeli’ kavramını açıklamamız ve bunun üzerinden uluslararası ilişkilerde yükselen Çin ve İpek Yolu projelerine değinmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla konumuz dâhilinde Çin modelini tarihsel perspektifte uluslararası ekonomi politiğin kavramsal tabanında ele alacağız.

3.4. Çin Ekonomi Politiğinin ‘Süper Güç’ Olma Bağlamında Analizi

Çin ekonomi politiği, 1970’li yılların sonunda ‘dışa açılım politikası’ ile beraber yeniden şekillenmeye başlamıştır. Özellikle yaklaşık son 40 yıllık dönemde küresel ölçekte ‘uluslararası politik ve ekonomik’ alanda yaşanan gelişmeler; bilim, teknoloji alanındaki ilerlemeler ve bu alanlardaki gelişmelerin yönetim, ulus-üstü örgütler, siber savaş vs. yeni kavram ve boyutları siyaset bilimi ve ekonomiye dâhil etmesiyle dünyada küreselleşme eğilimi ivme kazanarak devam etmiştir.

1970’li yılların uluslararası ilişkilerde ‘yumuşama-detant’ dönemi olarak adlandırılması ve bunu müteakip Çin Halk Cumhuriyeti’nin ABD ile resmi diplomatik ilişkiler geliştirmesi hem ekonomik hem de siyasi açıdan dönüm noktası olarak kabul edilebilir. 1990’lı yıllara girildiğinde ‘tek kutuplu dünya düzeninin’ hâkim olması neticesinde Çin politika mekanizması herhangi bir dünya savaşı veya yeni bir süper gücün ortaya çıkma ihtimalinin oldukça düşük olduğundan hareketle daha liberal ve ekonomik olarak ise ‘Çin Modeli’ kapital sisteme yönelik politikalar geliştirmeye başlamıştır. Açık ekonomi ve reform uygulamalarının başarıya ulaşabilmesi için karşılıklı güven ve barışın hâkim olduğu dış çevrenin gerekliliği Çin tarafından benimsenmiştir.⁸⁹

1979’dan itibaren, Çin birçok ekonomik/politik reform başlatmıştır. Merkezi hükümet tarım sektöründe teşvik ve sübvansiyonlar uygulayarak, tarım ürünlerinin bir kısmının serbest piyasada satılabilmesini sağlamıştır. Bunun dışında, dış yatırımları çekmek, dış ticareti artırmak ve ülkeye yüksek teknoloji ürünleri getirmek amacıyla kıyı boyunca dört özel ekonomik bölge kurulmuştur. Çeşitli işletmelerin denetimi ve yönetimi devlet eliyle gerçekleştirilmekten ziyade serbest piyasa ilkelerine göre ve rekabetçi yapıya uygun olarak

⁸⁹ Jiang J, *Ekonomik Gelişmenin Toplumsal Sınırları: Çin Ekonomik Modelinin Geleceği*, Kalkedon, 2013, ss.65.

yeniden dizayn edilmiştir. Hür teşebbüs ve girişimcilik teşvik edilmeye başlanmış, vergi ve ticaret teşvikleri ile kalkınma bölgelerinin ivme kazanması amaçlanmıştır. Ticari engellerin kaldırılması ve dış yatırımların ülkeye girişinin hız kazanması için bir dizi reform titizlikle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Deng Xiaoping bu süreci “taşlara dokunarak nehri geçmek” olarak nitelendirmiştir.⁹⁰

1980’lerden günümüze küresel bazda gerçekleşen bilimsel ve teknolojik atılımlar, yeni enerji kaynaklarının bulunması, tıp ve mühendislik alanlarında yüksek teknolojiye geçiş, yönetim ve organizasyonda yenilenme ve devletlerin ‘bilgi işlem’ odaklı ekonomik sisteme entegrasi ile “bilgi ekonomisi” ortaya çıkmıştır. Batılı devletlere nazaran ileri düzeyde teknoloji ve sanayi alt yapısı olmamasına karşın Çin, sistemdeki bu dönüşüme dâhil olabilmek için dışa açılım politikasının gerekliliklerini yerine getirmek zorunda kalmış, birçok alanda dış ülkelerle iş birliği geliştirme yoluna girmiştir.

‘Weberian’ devlet modeli olarak düşünebileceğimiz reform öncesi Çin, yukarıda değindiğimiz yeni küresel sisteme adapte olabilmek için önemli atılımlarda bulunmuştur. Merkezîyetçi, katı ve hantal bürokratik yapısını daha dinamik ve sorumluluk alan aktörlere dönüştürmüştür, planlı ekonomik modelin artçılarından kurtulabilmek için özel sektörü canlandırma, bankacılık ve finans alanlarında ise yenilenme girişimlerinde bulunmuştur. Siyasi ve ekonomik bu dönüşümün sosyolojik yansımaları da hesaba katılarak, toplumla mutabakat sağlanmaksızın hareket edilmemiş, Çin halkının ‘aktif’ rol oynadığı, toplumsal motivasyonun sağlandığı uzun vadede getirilerin herkesin yararına olacağı inancıyla “sosyo-ekonomik-politik” bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir.

Günümüze geldiğimizde ise Çin’in küresel ekonomideki ağırlığı ve gücü karşısında ABD’nin alacağı pozisyon ve tedbirler ön plana çıkmaktadır. Trump yönetimiyle beraber Çin’e karşı ekonomik savaş başlatacağının sinyallerini veren ABD, gündeme aldığı korumacı politikalar ile küresel ticarete yeni bir dönemin başlayacağını düşündürmektedir. Nitekim ABD’nin TPP’den çıkma kararı alması, bölgedeki ticari ortaklıkların ABD aleyhine bozulacağını, güvenilirliği zedelediğini, ABD’nin savunduğu liberaller değerlerle ters düştüğü şeklinde yorumlanmaktadır. ABD’li eski ticari bürokrat Michael Froman 2017 Ocak

⁹⁰ Keping Y, Crossing The River By Feeling The Stones: Democracy’s Advance İn China, Erişim: <http://theconversation.com/crossing-the-river-by-feeling-the-stones-democracys-advance-in-china-57557>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

ayında şu açıklamayla durumu özetlemiştir:⁹¹ “Bu karar bölgedeki dost ve müttefiklerimiz açısından güvenilirliğimizi zedeleyici bir darbedir. ABD’nin bölgedeki ilerlemesi ve liderliği açık bir şekilde zayıflayacaktır. Bu ise Çin’in doldurmaktan çok mutlu olacağı bir ekonomik/politik bir boşluk meydana getirecek ve dost ülkelerin de Çin’in yanında yer almasından başka bir seçenek bırakmayacaktır.”

Çin lideri Xi ise Kasım 2017’de 19. Parti Kongresinde şu ifadelerle yeni dönemi Çin açısından değerlendirmiştir:⁹² “Çin’i kalite üreten, gelişmiş bir üretici konumuna yükselteceğiz. İnternet, geniş veri havuzu ve yapay zekâ teknolojisi ile reel ekonomiye daha fazla entegrasyon kazandırmak, ekonomik büyümeyi teşvik etmek için daha hızlı çalışacağız. Yenilikçi kalkınma, yeşili koruyan ve çevreci ekonomi, modern tedarik zincirleri ve insan sermayemizle en güçlü ekonomi olacağız. Geleneksel endüstrileri uluslararası standartlara yükseltmek için gelişimimizi hızlandıracacağız. Çin’i zirveye taşıyacak bir dizi gelişmiş üretim kapasitesi ve ortaklıkları destekleyeceğiz.” Çin’in 2050 yılına kadar “her açıdan ılımlı bir refah toplumu” olma hedefi, toplumun yaşam standartlarını yükseltme gayreti, ekonominin geliştirilmesi, yenilikçilik, inovasyon ve çevreci kalkınma modeli ile uluslararası sistemdeki konumunu yükseltme arzusu yeni dönemde yükselen Çin’in ana arterleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim değindiğimiz hususlara uluslararası ekonomi perspektifiyle baktığımızda BKBY Projesine giden süreçte Çin’in öncelikle daha liberal bir yöntem izlediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bölgesel ve küresel ticari/kültürel iş birlikleri geliştirirken bunu ‘batı alternatifi kimliği’ ile başarıyla ilerletmiş; nitekim Hu Jintao’nun ‘barışçıl yükseliş’ ve Xi Jinping’ in ‘Çin Rüyası’ politikalarıyla daha realist ve merkantalist bir güç olma yoluna kademeli olarak girilmiştir. Çin ekonomi politığındeki bu keskin dönüşümün tabanındaki etmenleri alt başlıklar halinde atomize ederek ele alalım.

⁹¹ USTR, *Remarks by Ambassador Michael Froman at the Washington International Trade Association*, January 10, 2017, Erişim: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/speechestranscripts/2017/january/RemarksAmbassador-Froman-WITA>. Erişim Tarihi: 18.05.2018.

⁹² World Economic Forum, *President Xi’s Speech to Davos in Full*, January 17, 2017, available Erişim: <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum>. Erişim Tarihi: 18.05.2018.

3.4.1. Çin Ekonomi Politikindeki Dönüşümün Teorik Temeli

Çin, Deng Xiaoping sonrası uyguladığı yenilikçi ve açılımcı politikasını sürdürürken, siyasi ve ekonomik bağımsızlığından ödün vermemek ve küreselleşmenin yan etkilerinden asgari düzeyde etkilenecek, küresel sistemin getirilerinden maksimum fayda sağlamayı amaçlamıştır. Dolayısıyla tüm bunları gerçekleştirirken toplumsal realitelere uygun bir ‘sosyalizm’ inşa etmiş ve ‘modernleşme’ evresini ülkenin dinamiklerine uygun bir biçimde benimsemiştir. Bir nevi dışardan teknik-teknolojik ve bilimsel gelişmeleri alırken, kültüründen ödün vermeme yoluna girmiştir. Teorik olarak diyebiliriz ki sosyalizmin en önemli evresi olarak “tek bir merkezi görev ve iki temel noktayı” şiar edinmek perspektifiyle Çin’de meydana gelen ekonomik-politik dönüşümün teorik ve felsefi alt yapısı bina edilmiştir.

Uluslararası ekonomi politiği bağlamında ele aldığımız zaman başlangıçta kapalı bir ekonomik, politik ve toplumsal model olarak öne çıkan Çin Halk Cumhuriyeti’nin daha çok sınıf odaklı bir gelişim stratejisi izlediğini bu açıdan ‘Marksist ekonomi politiği’ metoduyla hareket ettiğini belirleyebiliriz. Ancak özellikle Deng Xiaoping ile beraber başlayan dışa açılım politikası bu ekonomik politik yaklaşımın daha ‘liberal’ bir hal almasına zemin hazırlamış nitekim süreç içerisinde ‘barışçıl biraradalık’ ve ‘barışçıl yükseliş’ politikalarının oluşmasına ekonomik bir zemin hazırlamıştır. Xi Jinping ile beraber ise liberal perspektifte ele alabileceğimiz bu yapı yerini daha rekabetçi ve revizyonist bir Çin’in ortaya çıktığını göstermiştir. Bu doğrultuda geliştirilen ‘Çin Rüyası’ kavramının, küresel sistemde yeni bir hegemon gücün ve dolayısıyla da yeni bir küresel sistemin meydana gelebileceğini işaret etmektedir. Dolayısıyla Bir Kuşak Bir Yol Projesi uluslararası ekonomi politiği kavramsal tabanımızın 3 evresini de içine alan somut bir çıktıdır. Projenin iç dinamikleri bölgesel ve küresel ticari, finansal, politik, kültürel ve askeri birçok iş birliğinden oluşurken; projenin çıktıları yeni küresel bir pazardan ve bu pazarın kazanımlarından en çok faydalanan güçlü, hegemon bir Çin’in ortaya çıkmasından oluşmaktadır.

3.4.2. Çin Ekonomi Politikasının Bileşenleri ve İlişkileri

Çin ekonomi politliğini incelerken araştırmamızın kavramsal sac ayakları olan ekonomi-politik ve süper güç olma tartışmaları özelinde ele alarak, modelin geliştirilmesi üzerine gerçekleştirilen siyasi ve ekonomik politikaları ve bunun neticesinde dünya güç merkezinin ne yönde etkilendiğini tartışacağız. Tablo 7’de ele alındığı üzere modelin gelişim üzerine düşünceler, gelişme stratejileri ve gelişim mekanizması belirtilmiştir.

Tablo 7: Çin Ekonomi Politığının Bileşenleri

Gelişim Üzerine Düşünceler	Gelişme Stratejileri	Gelişme Mekanizması (Sistemi)
Ekonomik Gelişme / Dörtlü Bütünsellik İçinde Gelişme	Bölgesel gelişme- Dengesizlik- Denge	Makro-Denetim (Dışsallıkları aşmak amacıyla)
Hızlı Gelişme/ Halkı merkeze koyan, çok yönlü ve kapsamlı, sürdürülebilir gelişme	Ülkeyi bilim ve eğitim yoluyla canlandırma	Dış dünyaya açılım sisteminin kurulması
Geleneksel sanayiden yeni sanayiye geçiş	Dış dünyaya açılım- bölgesel açılım-çok yönlü açılım	Bölüşüm sisteminde dönüşümler
Geleneksel tarımdan tarımın sanayileşerek yeni kırsal bölgelerin oluşması	İçeri getir- İçeri getir + Dışarıya çık	
Kapalılıktan dış dünyaya açılım	Mülkiyet yapısının düzenlenmesi	
Kentleşme	İşleyiş mekanizması- Pazar mekanizması	
Sürdürülebilir gelişme		

Kaynak: Arrighi G, *Adam Smith Pekin’de: 21.Yüzyılın Soy Kütüğü*, 2008, Yordam Kitap.

1979’dan önce Çin, Başkan Mao Zedong’un liderliğinde, merkezi olarak planlanmış veya dizayn edilmiş bir ekonomi modeline sahipti. Ülkenin ekonomik çıktısının çok büyük bir kısmı kamu kaynaklıydı. Fiyat kontrolü, devlet planlaması, kaynak tahsisindeki kamu kesiminin ağırlığı öne çıkmaktaydı. 1950’li yıllarda, Çin’de tarım işçileri büyük komünler

halinde toplanmış ve hızlı sanayileşmeyi gerçekleştirmek için, merkezi hükümet tarafınca 1960'larda ve 1970'lerde fiziksel/ beşerî sermayeye büyük ölçekli yatırımlara yöneltmiştir. Netice olarak, 1978 yılına gelindiğinde, merkezi olarak planlanan üretim hedeflerine göre, sanayi üretiminin yaklaşık dörtte üçü kamu kesimince gerçekleştirilmiştir. Çin hükümetinin asıl gayesi Çin ekonomisinin kendi kendine yeterli/ dışa kapalı bir yapıya ulaştırmaktı. Dış ticaret ise genellikle ülkede üretilmeyen veya elde edilemeyen malları getirmekle sınırlandırılmıştı. Bu iktisadi/siyasi politikalar ekonomide olumsuz etkiler doğurmaya başlamıştır. Ekonominin büyük bir kısmı devlet tarafından idare edildiği ve işletildiği için, kaynakları verimli bir şekilde tahsis edecek hiçbir piyasa mekanizması da bulunmadığından firmalar ve işçiler üretkenlik ve kalite geri planda kalmıştır çünkü esas gaye hükümetin belirlediği üretim hedeflerine ulaşmaktır.

1978 sonrasında Çin hükümeti, serbest piyasa ilkelerine göre ekonomiyi yeniden dizayn ederek, Sovyet tarzı iktisat politikalarını terk etmeye karar vermiştir. Reformist lider Deng Xiaoping' in dediği gibi:⁹³ “Kara kedi ya da beyaz kedi, kedinin fareyi yakaladığı sürece ne renk olduğu önemli?” arzu edilen ekonomik/toplumsal/siyasi kalkınmanın gerçekleşmesi ve Çin'in uluslararası arenada saygınlığa ulaşması için hangi ideolojik/ felsefi metodun uygulandığından ziyade hedeflerin gerçekleştirilmesi önemlidir.

3.5.Karşılaştırmalı Analiz Metoduyla Çin-ABD İlişkileri Üzerinden Çin'in Süper Güç Olabilme Kapasitesi

Bu bölümde aşamalı olarak ele aldığımız ABD ve Çin'in uluslararası ekonomi politiği göstergelerinin genel değerlendirilmesi yapılarak; elde edilen bulguların karşılaştırmalı analiz metoduyla yorumlanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla Çin'in benzer ekonomik, siyasi, kültürel vb. etmenler göz önüne alındığında yeni süper güç olabilme kapasitesi değerlendirilecektir.

11 Eylül sonrası yaşanan bir dizi askeri, siyasi ve toplumsal olay neticesinde küresel sistemdeki hegemonyası sürekli sorgulanan ABD, özellikle Barack Obama döneminde

⁹³ The Guardian, The Great Pragmatist: Deng Xiaoping, Erişim: <https://www.theguardian.com/business/2008/dec/18/globaleconomy-economics>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

izlediği ‘ılımlı dış politika’ ile daha pasif ve edilgen davranarak, Ortadoğu başta olmak üzere Merkezi Asya ve Güney Asya’da güç boşlukları oluşturmuştur. Bu güç boşlukları özellikle Ortadoğu’da ‘DAEŞ’ benzeri terör örgütlerinin güçlenmesine zemin hazırlarken, Merkezi Asya ve Güney Asya’da Çin ve Rusya’nın güç projeksiyonunun artmasına olanak sağlamıştır.

Nitekim ABD Başkanlık seçimlerinden galip ayrılan Donald Trump’ın seçim kampanyasında kullandığı ‘sert’ ve ‘belirsiz’ Çin politikasının yeni bir ‘Soğuk Savaş’ın doğumuyla sonuçlanacağına dair endişeler dile getirilmiştir. İki ülke liderlerinin 6 – 7 Nisan 2017’de “Mar-a-Lago” da görüşerek siyasi tansiyonun düşmesine yardımcı olmaları “Asya – Pasifik” bölgesindeki rekabetin yerini iş birliğine bırakacağı düşüncelerinin doğmasına sebep olmuştur. Yine benzer şekilde Trump yönetiminin “ekonomik milliyetçilik” yaklaşımından rahatsızlık duyan Çin için önümüzdeki süreçte iktisadi pazarlarının daralıp daralmayacağı endişesi mevcut bilinmezliğini korumaktadır.

Çin batıdan aldığı ancak kendi devlet geleneğiyle süregelen “yönetim” ve “organizasyon” metoduyla sentezlediği Çin ekonomi politik modeliyle sürekli gelişmekte olan bir ülkedir. Bu gelişmenin sonucu olarak toplumda sayısı artmakta olan orta sınıf ve taleplerine cevap verebilme kabiliyetinin yanı sıra bölgesel gelir eşitsizliklerini ortadan kaldırabilme, uluslararası iktisadi ve siyasi krizlere karşı etkin politika üretebilme potansiyelini ne derece geliştirdiğine bağlı olarak önümüzdeki dönemde küresel bir hegemon güç olabilir mi sorusuna net bir cevap verebilecektir.

Çin’in İpek yolu’nu yeniden canlandırmaya yönelmesinin temel faktörlerinden biri olan “Kuşatılmışlık Hissi”, Doğu ve Güneydoğusundaki komşularıyla yaşadığı çeşitli sorunlarla tırmanırken; ABD hegemonyasına alternatif olabilmek ve Amerikan bloğuna karşı yeni çıkış yolları inşa etmek oldukça elzem bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çin özellikle İpek yolu’nun yeniden inşası için ilan ettiği BKBY projesiyle ekonomik yükselişini siyasi gücüyle pekiştirme politikası izlemektedir. Bu bağlamda Çin lideri Xi Jinping’in “Davos” platformunda “küreselleşme” yanlısı açıklamaları, uluslararası camiada ki politik-ekonomik etkinliğini artırmaya yönelik ifadeler olarak kabul edilebilir. 2000 sonrası dönemde ABD’nin gerek ekonomik gerek askeri gerekse uluslararası toplumdaki gücünün azalması, Çin tarafının idealindeki ‘Çin Rüyası’ veyahut hiç olmazsa ‘çok kutuplu küresel sistem’ arzularının önünü açan önemli argümanlar olarak değerlendirilebilir.

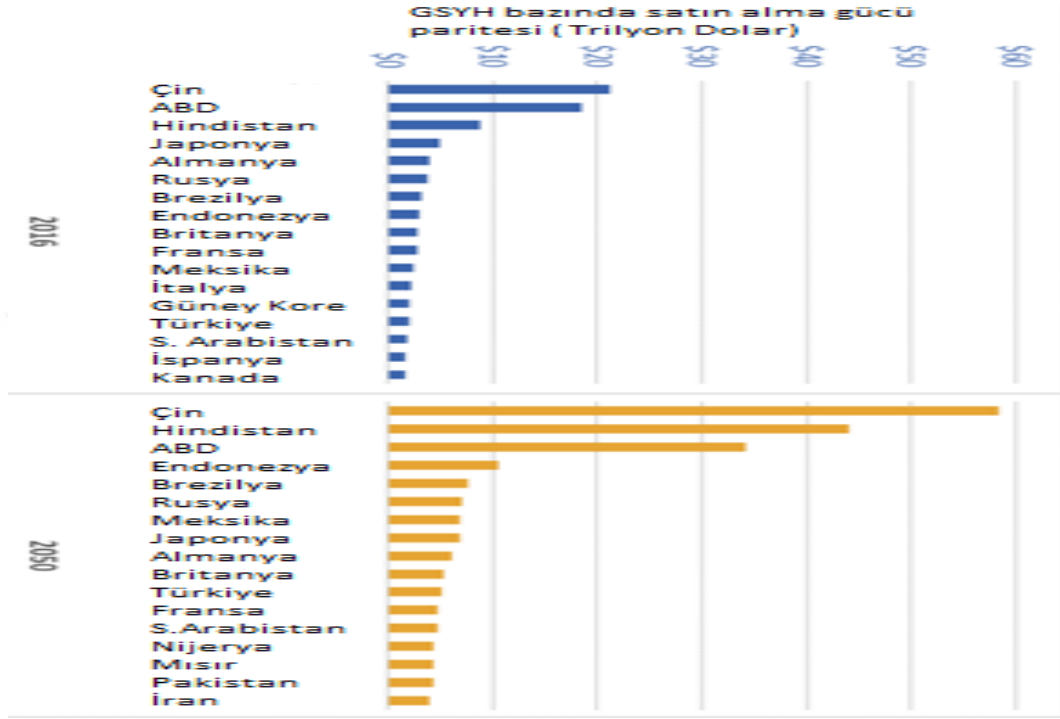
Bilhassa Trump yönetiminin ABD'yi "küresel sistemin merkezi yerine klasik bir devlet" statüsüne düşürmesi, süregelen "küreselleşme" olgusuna zarar vermektedir. Buna karşın Çin'in "küresel yönetim", "küresel iş birliği" ve "barışçıl bir aradalık/ yükseliş" açılımları uluslararası ilişkilerde daha kuşatıcı bir rol model olarak yükselmesine zemin hazırlamaktadır.

1978 yılında Çin'in dışı açılım politikalarını başlatmasıyla beraber gelişen Amerikan – Çin ilişkilerinde pragmatist bir yaklaşım olduğunu belirtebiliriz. İki ülke dünya nüfusunun %23'ünü oluştururken;⁹⁴ küresel ekonomideki toplam hacimleri ise yaklaşık olarak %40'lık bir dilimi kapsamaktadır. Dolayısıyla realist açıdan bakıldığında küresel sistemi etkileyebilecek bir ilişkiler ağından bahsetmekteyiz. Bu ilişkilerde "karşılıklı bağımlılık" ve "kazanımlar" olduğundan küresel rekabetin "rekabetsel iş birliği" tanımıyla değerlendirilmesi yerinde bir tespit olacaktır. ABD açısından Çin, birinci sıradaki "ticari ortak" iken; Çin açısından ABD'de ikinci sıradaki "ticari ortak" konumundadır. Resmi diplomatik ilişkilerin başladığı 1979 yılından 2016 yılına dek "ticaret hacmi" %207 oranında artmış ve 519 milyar dolarlık bir seviyeye yükselmiştir. İki ülke arasındaki yatırımlar ağına bakıldığında ise 170 milyar dolarlık bir hacme sahip olduklarını görmekteyiz. Benzer şekilde Amerikan "Boeing" firmasının %26'lık hissesi ve "Amerikan araçlarının alıcılarının" %16'sının Çin menşeli firmalar olduğu göz önünde bulundurulduğunda iki ülke arasındaki "ekonomik bağımlılık" daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Pekin yönetiminin bu ticari ortaklığı geliştirmeye yönelik yaklaşımlarına şüpheyle yaklaşan Washington yönetimi, özellikle Trump döneminde ikili dış ticaretten doğan "347 milyar dolarlık" ticari açığı ileri sürmektedir. Ayrıca Pekin yönetiminin "düşük kur politikası" ve ikili ticari ilişkilerde Amerikan kazanımlarının göreceli olarak düşük olması ABD tarafında sıklıkla tenkit edilmektedir. Buna paralel olarak Amerikan yüksek teknoloji şirketlerinin Çin menşeli firmalara satışının ve Çin üzerinden gelen "yatırımların" ABD yönetimince kısıtlanması / engellenmesi Pekin yönetiminin eleştirdiği durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere 2016 yılı rakamlarıyla ölçülen 'satın alma gücü paritesi' değerlerinde Çin'in ABD'den daha iyi bir konuma yükseldiğini söyleyebiliriz. Nitekim bu durum 2050 yılına geldiğinde Çin'in daha yüksek oranda bir GSMH ile satın

⁹⁴ Nufusu.com, Erişim: <https://www.nufusu.com/dunya-nufusu>, Erişim Tarihi: 09.12.2017.

alma gücünü yükselteceğini ABD'nin ise Hindistan'ın bile gerisinde kalacağını ön görmektedir.

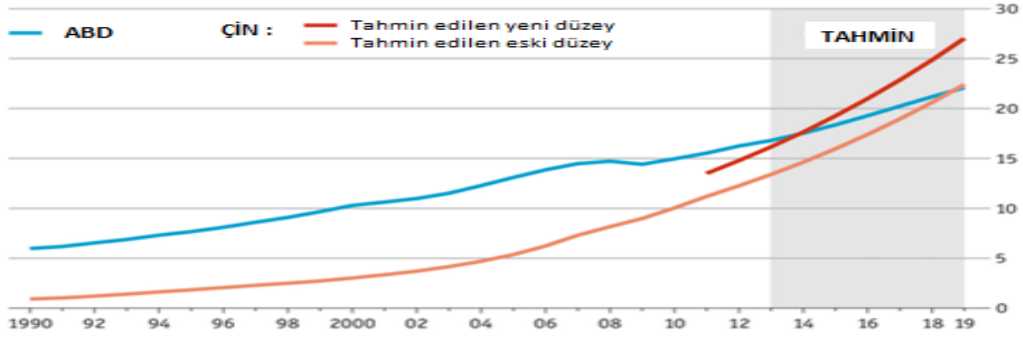
Grafik 22: Dünya'nın En Büyük 17 Ekonomisinin 2016'da Gerçekleştirdiği Toplam Hâsıla ile 2050'de Gerçekleştirmesi Ön Görülen Toplam Hasılları

Kaynak: Qualman D, Economic Growth to Mid-Century, 2017, Erişim: <http://www.darrinqualman.com/economic-growth-mid-century/> ,Erişim Tarihi: 06.07.2018.

Yine benzer şekilde aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi ABD ve Çin ekonomisinin ‘tek kutuplu’ sistemin başladığı 1990 yılından 2019 yılına kadar ‘ön görülen’ genel seyrine ‘üretilen hâsıla bazında’ karşılaştırmalı olarak bakıldığında önümüzdeki dönemde Çin’in küresel ölçekte daha güçlü bir ekonomiye sahip olabileceğini söyleyebiliriz.

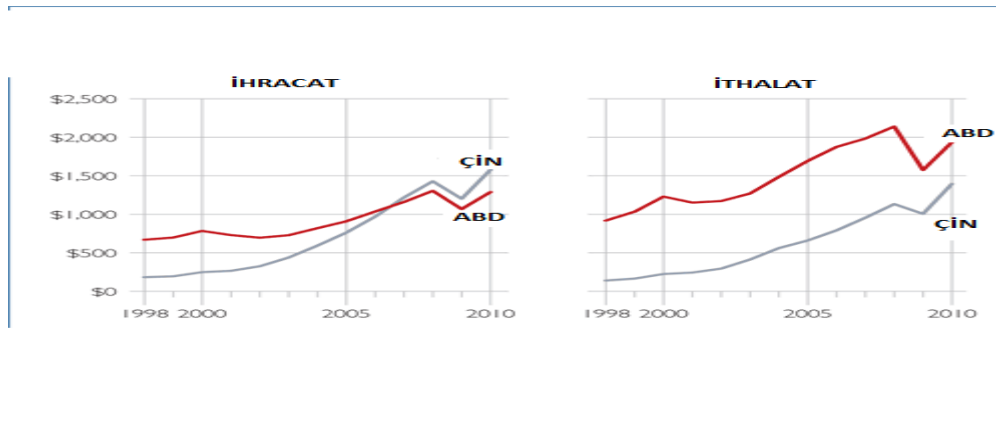
Grafik 23: ABD-Çin Toplam Hasıllarının Karşılaştırılması

Kaynak: International Comparision Programme; IMF, The Economist, 2011.

Karşılaştırmalı olarak ele aldığımızda iki ülke arasındaki ticari ilişkide Çin'in daha çok 'satıcı' ABD 'nin ise 'alıcı' rolü üstlendiğini net bir şekilde belirtebiliriz. Bu durum 'kazan-kazan' ilişkisinden ziyade Çin'in daha çok kazandığı bir ticaret partnerliğine dönmüş durumdadır. Dünya'nın 'ticaret üssü' tanımlamasını yaptığımız Çin, BKBY ile beraber küresel ekonomik gücünü ve ticari üstünlüğü sürdürecektir.

Grafik 24: ABD-ÇİN Ticaret İlişkisi

Kaynak: China Montly Statistic Vol. 1 (1999)- Vol 1.(2010), *Beijing National Bureau of Statitics and U.S. Census Bureau*, “U.S. Trade in Goods- Balance of Payments (BOP) Basis vs. Census Basis”, 21 Mart 2011, Erişim:<http://www.census.gov/foreign-trade/statitics/historicl/goods.pdf>. Erişim Tarihi: 07.06.2018.

İki ülke arasındaki siyasi rekabete bakıldığında ise son yıllarda tartışılmakta olan “Kuzey Kore” ve “Tayvan” sorunlarına dikkat çekmek gerekmektedir. Çin için önemli bir “arka bahçe” sayılan Kuzey Kore gerek diplomatik gerekse ekonomik olarak Çin’e bağımlı bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Trump yönetimiyle beraber Pasifiklerde daha aktif bir politika izleme eğilimde gözüken ABD, Kuzey Kore ile yaşadığı ‘tırmandırma’ siyasetinden duyduğu rahatsızlığı sık sık Çin tarafına bildirmekte ve bu konuda Çin yönetiminden destek beklemektedir. Nitekim Çin lideri Xi Jinping ’in ABD ziyareti esnasında Suriye’deki Essad yönetimine ait hava üssünün vurulması, ABD’nin Çin yönetimine “Kuzey Kore’nin nükleer programı” hususunda verdiği sert bir mesaj olarak algılanabilir. Ancak iki ülke arasındaki “rekabetsel iş birliği” düşünüldüğünde Çin yönetiminin desteği olmaksızın Kuzey Kore’ye yönelik askeri bir müdahalenin gerçekleşmesi pek olası gözükmemektedir.⁹⁵

Çin tarafı için “ulusal egemenlik sorunu” olarak algılanan “Tayvan sorunu”, ABD tarafından belirli aralıklarla Çin’e karşı kullanılan bir siyasi koz olarak düşünülebilir. Nitekim Amerikan Başkanı Donald Trump’ın Tayvan Başkanı Tsai Ing-wen ile görüşmesi Pekin yönetimince büyük tepki görmüştür. Çin’in ulusal haber ajansı “Xinhua”, bu görüşmeden sonra iki ülke liderinin yaptığı görüşmede Trump’ın “Tek Çin” politikasına destek verdiğini belirtmiş; bunu müteakip ABD Dışişleri Bakanı da “Tek Çin” politikasına ılımlı bakıldığına dair açıklamalarda bulunmuştur.

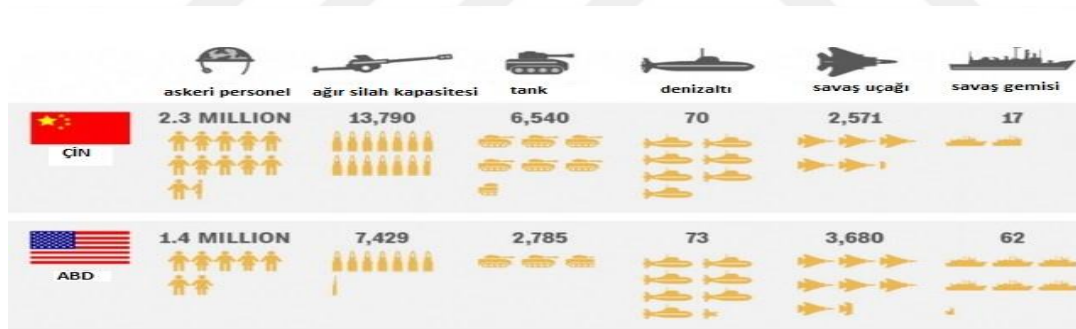
Ekonomik ve siyasi bir güç olarak yükselen Çin’in uluslararası problemlerde (terörizm, açlık, vb.) edilgen davranması yukarda bahsettiğimiz ikili argümanların dışında değerlendirilecek bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Çin’in sorumluluk almaktan uzak durmasının başlıca sebepleri bu sorumlulukların getireceği ekonomik ve siyasi maliyetlerin

⁹⁵ Alperen Ü, Trump Çin İçin Fırsat mı Tehdit mi, *Aljazeera*, 11 Nisan 2017, Erişim: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/trump-cin-icin-firsat-mi-tehdit-mi>, Erişim Tarihi: 30.08.2017.

yüksek olmasının yanı sıra küresel sistemi idare etmedeki deneyimsizliği olarak ta analiz edilebilir. Bu bağlamda Çin bilhassa Amerikan güdümlü küresel sistemden ne kadar rahatsız olsa da aslında bu sistemdeki edilgenliğinden olabildiğince faydalanmaktadır. Ancak ekonomik ve siyasi güç projeksiyonunun artmasıyla beraber küresel çıkarlarını korumak ve sürekli hale getirmek için önümüzdeki süreçte uluslararası sistemde daha aktif bir rol oynaması muhtemeldir. Nitekim Obama ile başlayan ve Trump'ın küreselleşmeden kopuk 'içe yönelik' milliyetçi yaklaşımının Çin hegemonyasının artmasına katkı sağlayacağı ve ABD'nin politik-ekonomik maliyetlerini azaltacağından çıkarımla "uzun vadede" Çin'in küresel başat güç olarak ortaya çıkacağından bahsedilebilir.

Unutulmaması gereken hususlardan biri ise realist perspektifte hali hazırda sürmekte olan bir ABD hegemonyasıdır. Nitekim çeşitli bölgelerde 800'den fazla askeri üsse sahip olması, Ortadoğu'da ki "petrol yatakları" üzerindeki kontrolü sağlaması, dünyanın geri kalanından daha fazla "askeri yatırım" gerçekleştirmesi ve küresel tedavül aracı olarak hala yüksek oranda "doların" kullanılması göz ardı edilmemesi gereken argümanlardır

Tablo 8: ABD-Çin Askeri Kapasiteleri

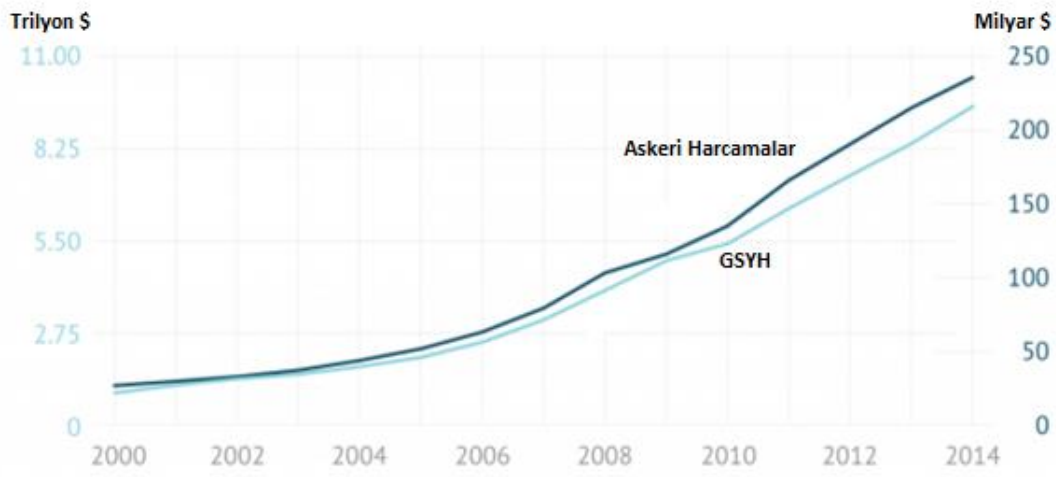

Kaynak: Mellor R, The Coming War, 8 Şubat 2016. Erişim: <https://weknowwhatsup.blogspot.com/2016/02/the-coming-war.html>, Erişim Tarihi: 03.04.2017.

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere iki ülke arasındaki askeri kapasitede ABD 'nin 'teknik' ve 'jeostratejik' üstünlüğü olduğunu belirtebiliriz. Nitekim sahip olduğu askeri personel ve gelişen 'nükleer' teknolojisiyle beraber Çin'in 'küresel' bir sert güce sahip olduğunu belirtebiliriz. Ancak 'barışçıl yükseliş' söylem ve politikasıyla tutarlı olarak militarist yayılmacılıktan özellikle kaçınan Çin, ABD'nin uluslararası kamuoyunda

oluşturduğu olumsuz imajın başlıca sebeplerinden olan ‘sert ve orantısız güç’ durumuyla karşılaşmamak ve sahip olduğu ‘yumuşak güç’ unsuruyla birlikte ticari-ekonomik ilişkilerini zedelememek gayesiyle askeri gücünü ‘bölgesel caydırıcılık’ ötesinde kullanmamaktadır. Bununla beraber Çin, küresel askeri iş birlikleri ve küresel terörizmle mücadelede aktif desteğini sürdürmektedir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Comparison Results of World Military Strengths ⁹⁶

Grafik 25: Çin’in Toplam Hasılasıyla Askeri Harcamalarının Orantısal Büyümesi

Kaynak: IMF WEO, SIPRI, 2015, Erişim: www.stratfor.com, Erişim Tarihi: 04.04.2017.

Bununla birlikte Çin’in askeri harcamaları da yükselen ekonomi-politiği ile birlikte artmaktadır. Yukarıdaki tabloda da göreceğiniz üzere 2000-2014 arası askeri harcama trendi sürekli bir yükseliş içerisindedir. Dolayısıyla ‘Süper Güç’ olma koşullarından biri olan ‘sert güç’ unsuru da Çin açısından önem arz etmektedir.

Çin, uluslararası ticaretteki gücünü pekiştirerek, enerji talebini “istikrarlı” bir şekilde tedarik etmek amacıyla giriştiği BKBY projesini, askeri harcamalarını artırarak; ülke içi gelir dağılımı başta olmak üzere politik-ekonomik istikrarı yakalayarak ve küresel sistemde ulusal para biriminin daha çok kullanılmasına yönelik politikalarla desteklemesi gerektiği

⁹⁶ Comparison Results of World Military Strengths, GFP, Erişim: <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=united-states-of-america&country2=china&Submit=COMPARE>, Erişim Tarihi: 03.04.2017.

Çin'in yeni süper güç olabilmesi tartışmalarında sıkça dile getirilen argümanlar olarak ön plana çıkmaktadır.⁹⁷

4. Çin'i Süper Güç Yapabilecek Proje: Yeni İpek Yolu ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi

Bu bölümde Çin'in yeni süper güç olabilme kapasitesinden yola çıkılarak, uluslararası ekonomi perspektifinin realist ve liberal yorumları yardımıyla BKBY Projesi ele alınacaktır. İktisadi, siyasi, kültürel vb. çok yönlü ve devasa bir atılım olan bu projenin Çin ve diğer uluslararası aktörler nazarındaki önemine değinilecektir. Daha önceki bölümlerde detaylıca ele aldığımız biçimde tarihsel süreçte Çin'in geçirdiği ekonomik-politik evrelerin BKBY Projesine zemin hazırladığını; ABD'nin küresel güç olma bağlamında geçirdiği evrelere paralel olarak Çin içinde bu projenin bir 'dinamo' olabileceğinden yola çıkarak İpek Yolu'nun inşasını kapsamlı bir şekilde analiz edeceğiz.

4.1. Tarihsel Perspektifte İpek Yolu Projesi

İpek Yolu kavram olarak ilk kez Alman bilim adamı 'Ferdinand von Richtofen' tarafından 1877 yılında kullanılmıştır.⁹⁸ 19.yüzyıla kadar bu güzergâha "Semerkant Yolu, Kaşgar Yolu, Tebriz Yolu" gibi önemli ticaret şehirlerinin adı verilirken; "Kuzey Yolu, Güney Yolu, Batı Yolu" şeklinde 'yön' bildiren tanımlamalarda yapılmıştır.⁹⁹

İpek Yolu, dünya tarihinde iktisadi, politik ve kültürel unsurların taşındığı jeopolitik ve jeostratejik öneme haiz güzergâhlardan biridir. İnsanlık tarihi boyunca bu güzergâh üzerinde hâkimiyetini pekiştirmek amacıyla başta Çinliler olmak üzere, Türkler, Persler ve Ruslar sürekli bir rekabet içerisinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla İpekyolu'nu salt bir ticaret yolu olarak tanımlamak bizi yanıltabilir ve çalışmamızın kavramsal temellerinden olan

⁹⁷Alperen Ü, Asya-Pasifik'te Olası Savaş Senaryoları, 21 Mayıs 2017, Erişim: <http://www.memleket.com.tr/asya-pasifikte-olasi-savas-senaryolari-1132601h.htm>, Erişim Tarihi: 30.06.2017.

⁹⁸ Chin T, The Invention of the Silk Road, *Chicago Journal*, 2013, Vol. 40, No. 1, Autumn, ss.196

⁹⁹ İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, Çin-Türkiye İlişkilerini Canlandırıyor, China.com, 22 Ekim 2014, Erişim: http://turkish.china.com/home/comment/1441/20141022/190059_3.html, Erişim Tarihi: 26.09.2017.

‘politik-ekonomi’ yaklaşımından bizi uzaklaştırabilir. Bu bağlamda bu güzergâhın hem siyasi hem de ekonomik boyutlarını bir arada düşünerek değerlendirmemiz gerekmektedir.

İpekyolu Avrasya’da ki yolların bağlantısı niteliğindedir ve bu yollar Doğu Asya ile Güney Asya’yı birbirine bağlamaktadır.¹⁰⁰ Bölgenin coğrafi konumunu tanımlayacak olursak; “Çin’in Sincan özerk bölgesinden başlayarak, Taklamakan Çölü’nü, Asya bozkırlarını, Pamir Dağı üzerinden de İran’ı geçerek Akdeniz ve nihayetinde Avrupa’ya ulaşan; 8000 km. den uzun, sert iklimli ve ulaşımı zorluklarla dolu bir bölgeyi kapsamaktadır.” İpekyolu, Asya’nın kültürel ve etnik zenginliklerinin yanı sıra yer altı ve yer üstü kaynaklarını da kapsayan; ‘Çin, Hint, Roma ve Pers’ uygarlıklarına yurt olmuş önemli bir güzergâhtır. Yaklaşık on asırlık bir zaman diliminde Doğu ile Batı arasındaki ‘teknoloji, sanat, kültür, inanç sistemleri’ bu kadim yol aracılığıyla aktarılmıştır. Çinlilerce icat edilen döneminin en önemli ürünleri olan; “ipek, parşömen kâğıdı, matbaa, barut, pusula, rüzgârgülü ve porselen vb.” materyaller günümüz İslam Coğrafyası üzerinden kara ve deniz taşımacılığıyla Avrupa’ya taşınarak; Batı dünyasında ‘Aydınlanma Çağı’ ve ‘Coğrafi Keşiflerin’ başlamasında büyük rol oynamıştır.¹⁰¹

Şekil 1: Tarihi İpek Yolu Güzergâhı

¹⁰⁰ Mukhopadhyaya RC, Ghosh M, Silk Road- A Glance At Archaic Globalization, 2014, Istanbul Sabahattin Zaim University Publications, ss.63.

¹⁰¹ A.g.e., ss.64

Kaynak: Cerit ON, Modern İpek Yolu Üç Kıtayı Bağlayacak, 13 Mayıs 2017, Erişim: <http://www.aksam.com.tr/ekonomi/-modern-ipek-yolu-c2uc-kitayi-baglayacak/haber-622972> , Erişim Tarihi: 20.05.2017.

Sömürgecilik faaliyetlerinin ön planda olduğu 19.yüzyılda Rus Çarlığı ve Büyük Britanya'nın üstünlük yarışının geçtiği bir saha konumunda olan İpekyolu, SSCB'nin 20.yüzyılda bölgede hâkim güç statüsüne kavuşmasıyla küresel önemini tekrardan yitirmiştir. 1990'larda Sovyet sonrası bağımsızlıklarını kazanan bölge ülkelerinin, bağımsız ticari ve siyasi faaliyetlere girişmesiyle küresel ve bölgesel güçlerin merceği yeniden İpekyolu'na yönelmiştir.

Çin açısından İpek Yolu ticari ve kültürel etkileşimin ötesinde toprak bütünlüğünü güvence altına almak ve “sürekli tampon bölgeler” meydana getirerek, nüfuzunu genişletmek amacı da taşımıştır.¹⁰²

Sosyolojik perspektiften bakıldığında “Zhangqian” dönemi sonrasında İpek Yolu'nun özellikle doğu istikametindeki ilişkiler çoğunlukla Çin lehine gelişmiştir. Çok sayıda toplum Çin'in yumuşak gücü karşısında çözünerek Çin'in bir parçası haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında İpek Yolu'nun yeniden inşasına sadece uluslararası ekonomik-politik yaklaşımıyla bakmak konuyu bütünüyle analiz etme imkânı vermese de oldukça geniş çaplı bir araştırma gerektireceğinden araştırmamızı olabildiğinde atomize etmeye çalıştık.

Yeni enerji hatlarının projelendirilmesi (Merkezi Asya'dan Güney Asya'ya ve Merkezi Asya'dan Avrupa'ya), demiryolu, denizyolu ve karayolları ile Çin'den Avrupa'ya eski İpekyolu'nun canlandırılmasının hedeflenmesi, İpekyolu ülkeleri arasındaki ekonomik ve siyasi entegrasyonların artması ve yeni iktisadi pazarların meydana gelmesi neticesinde İpekyolu bölgesi gelecekte dünyanın odak noktası olma potansiyeline sahiptir.¹⁰³

¹⁰² Karluk AC, *İpek Yolunda Türk Kültür Mirası*, 2014, Türk Yurdu Yayınları, ss. 158.

¹⁰³ Yıldırım M, *İpekyolu Ekonomileri: Türkiye İçin Alternatif Vizyon*, 2013, Hiperlink Yayınları, ss.23

Çin için hayati öneme haiz bu atılımın kısaca şu iktisadi-politik gerekçelerden kaynaklandığını belirtebiliriz:¹⁰⁴

- ABD ve müttefik ülkeleri tarafınca kuşatılma hissi.
- Batı ülkelerine ticari, kültürel, siyasi açıdan ulaşabilmek.
- Pazar ve hammadde ihtiyacını karşılamak.

Şekil 2: Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile Yeni İpekyolu

Kaynak: Tüma. E, Gürdeniz C, Çin-Türkiye Deniz İpek Yolu İş birliği, *Anka Enstitüsü*, 2018, Erişim: <http://ankaenstitusu.com/cin-turkiye-deniz-ipek-yolu-isbirligi>, Erişim Tarihi: 25.05.2017.

2016 yılı rakamlarına göre dış ticaret hacmi yaklaşık olarak 3,86 trilyon dolar olarak gerçekleşen Çin'in "Yeni İpek Yolu Projesi" ile bu rakamı çok daha yukarılara taşıyacağı ön görülmektedir.¹⁰⁵ Yu Hongyang'ın belirttiği üzere Çin ekonomisinde ilerleme kesintisiz devam ettiği takdirde BKBY'nin tamamlanmasıyla 1.1 trilyon dolarlık ticaret hacminin 2.5 trilyon dolar seviyesine çıkması beklenmektedir.¹⁰⁶ Uluslararası mal ticaretinin tahmini

¹⁰⁴ Karluk AC, Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerekçeleri Üzerine, 2017, *Denge Dergisi*, ss.96-105.

¹⁰⁵ Toprak A, Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, İzmir Ticaret Odası, Eylül, 2016, ss.1

¹⁰⁶ Tahincioğlu G, Yeni İpek Yolu İçin Türkiye Kilit Olacak, *Milliyet*, 27 Nisan 2015,

%10'luk diliminin Çin tarafından gerçekleştirilmesi, ülkenin dünyadaki iktisadi ağırlığını ortaya koyar niteliktedir.¹⁰⁷ Nitekim küresel ekonomik ve siyasi krizlerin etkisiyle beliren 'talep daralması' ve emek ile ham madde maliyetlerinin yükselmesi neticesinde dış ticarete performans düşüklüğü yaşayan Çin'in yeni kaynak, pazar ve sermayeye gereksinim duyduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁸ Dolayısıyla 2000 sonrası dönemde yoğun olarak ön planda tuttuğu "ŞİÖ", "BRICS" gibi uluslararası konsorsiyumların yanı sıra 2013 yılında ilan ettiği "Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol", araştırma konumuzun kavramsal temelini oluşturan politik-ekonomik bir meydan okuma olup, Çin'in süper güç olabilme kapasitesi tartışmalarının akademik camiada dile getirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Çin'in kalabalık nüfusu ve küresel ticaret gücü ile Avrupa'nın finansal kaynaklarını bir araya getirme gayesi taşıyan bu atılım, Merkezi Asya'nın zengin enerji kaynaklarının da dâhil edilmesiyle küresel ekonomiye yeni bir boyut ve güç kazandıracak önemli bir proje olarak ele alınmaktadır.¹⁰⁹

4.2. İpek Yolunu Canlandırmaya Yönelik Adımlar

Dünya nüfusunun yaklaşık %75'i, uluslararası hasılanın yaklaşık %60'ı ve dünya enerji kaynaklarının yaklaşık %75'ine sahip olan 'Avrasya', dünya ekonomisinin merkezinde yer almaktadır.¹¹⁰ Kuzey Amerika dışındaki iki önemli ticari ve iktisadi merkez olan 'Güney Asya' ve 'Batı Avrupa', Avrasya'nın dolayısıyla da İpek Yolu'nun iki ucunda bulunmaktadır. Buradan hareketle bu güzergâh uluslararası aktörlerin ilgisini çeken önemli merkezlerden birini teşkil etmektedir.

Avrupa ve Asya'nın birleştiği Avrasya bölgesi dünyanın en eski jeopolitik ve jeostratejik mücadele alanlarından biridir. Bu alanda ise İpekyolu hattı ticari ve siyasi öneme

Erişim: <http://www.milliyet.com.tr/yeni-ipek-yolu-icin-turkiye-kilit/ekonomi/detay/2050114/default.htm>, Erişim Tarihi: 26.09.2017.

¹⁰⁷ Putten FP, Meijnders M, China, Europe and Maritime Silk Road, Clingendael Report, Netherlands Institute of International Relations, Mart 2015, ss. 7.

¹⁰⁸ Atlı A, Çin ve Yeni İpek Yolu Projesi, *Analist*, 2014, Sayı 44, ss. 76.

¹⁰⁹ Özdaşlı E, Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri, 2014, *Turkish Studies*, ss.584

¹¹⁰ Shepard W, The Countries Building The New Silk Road And What They're Winning In The Process, *Forbes*, November 2016, Erişim: <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2016/11/22/what-win-win-along-the-new-silk-road-really-means/#158c92667be7>, Erişim Tarihi: 26.06.2017.

haiz hat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki siyasi ve ekonomik rekabet on dokuzuncu yüzyılda İngiliz gezgin Arthur Collony tarafından “büyük oyun-great game” olarak isimlendirilmiştir. Bu tanımlama o dönemin Çarlık Rusya’sı ve Büyük Britanya’sı arasında yaşanan, Merkezi Asya’daki ham madde ve kaynaklara sahip olma mücadelesi için yapılmıştır. Bu mücadele 1918-1989 yılları arasında bölgedeki kesin Sovyetler Birliği hâkimiyeti ile son bulmuştur. Nitekim 1990 sonrası dönemde ise SSCB’nin dağılmasından doğan güç boşluğu ile bölge ABD başta olmak üzere yükselmekte olan diğer aktörlerin rekabetine sahne olmuştur. Dolayısıyla günümüzdeki rekabete “Yeni İpek yolu alanında yeni büyük oyun” isimlendirmesini yapabiliriz. Bu rekabet lojistik faaliyetleri, ticaret, enerji transferi, turizm, güvenlik ve eğitim alanlarına kadar çok geniş bir yelpazeden oluşmaktadır.

Yeni İpek yolu, demir yolunun yanı sıra kara yolu, deniz yolu ve hava yolu koridorlarını da içeren geniş bir alan teşkil etmektedir. Yeni büyük oyun ise uluslararası politik ekonominin değiştiği siyasi, ekonomik, kültürel ve ticari alanlarda küresel ve bölgesel aktörlerin İpek yolu üzerindeki hegemonya mücadelesini ifade etmektedir. Bu mücadelede aktörler bölgeye adapte olmaktan ziyade bölgeyi etkilemek ve çıkarlarının olduğu noktalara dâhil olmak amacı taşımaktadırlar. Dolayısıyla uluslararası iş birliğini ön gören, güzergâh üzerindeki ülkelerin ekonomik refahı paylaştığı, siyasi ve kültürel entegrasyonların ortaya çıktığı Yeni İpek yolu çok yönlü projesi, devletler nazarında realist perspektifte ele alınarak, bireysel ya da bloklar halinde çıkarlarını gözettiği yeni bir rekabet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İpek Yolu’nun tekrardan canlandırılmasına yönelik ilk önemli adım Çin’in ‘Bir Kuşak Bir Yol’ atılımından öncesine gitmektedir. 11 Eylül 2001 sonrası Amerika’nın Afganistan’a askeri müdahalesiyle beraber tarihi İpek Yolu yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Amerikan yaklaşımına göre Afganistan bu güzergâhın merkezinde yer almaktadır ve bölgeye ticari, iktisadi açıdan eklenmelidir. Amerikan Dışişleri Bakanlığı bu stratejiyi 2011’de “Yeni İpek Yolu İnisiyatifi” olarak adlandırmıştır.

Amerika’nın “Yeni İpek Yolu İnisiyatifi” doğu-batı güzergâhının yanı sıra kuzey-güney koridorunu da ihtiva etmektedir. Ayrıca bu stratejide tarihi “Baharat Yoluna” da yer verilmektedir. Amerikan yönetimi, “Orta ve Güney Asya” ülkelerini dört kategori halinde

birbirine bağlayan bu projesini 2012 yılında açıklamıştır. Bu dört kategoriyi şu şekilde sıralayabiliriz:¹¹¹

- Bölgesel enerji pazarları
- Ticaret ve ulaşım
- Sınır ve gümrük iş birlikleri
- İnsandan insana sosyal ve ekonomik ilişkiler

2014 yılında dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı William Burns, Amerikan dış politikası hakkında demeç verirken, Merkezi Asya enerji kaynaklarının kullanıldığı ‘enerji piyasası’ kurmanın yeni amaçlarını olduğunu belirtmiştir.¹¹²

Başta Hindistan olmak üzere Pakistan ve ‘Güney Asya’ ülkelerindeki kalabalık nüfusun her geçen gün artan enerji talebine karşın bu kaynaklara sahip Merkezi Asya ülkelerine yönelik konsorsiyumlar son yıllarda artmaktadır. Bu bağlamda yaklaşık 10 milyar dolarlık maliyete sahip “Türkmenistan – Afganistan – Pakistan – Hindistan” boru hattı için girişimlerde bulunmaktadır. Benzer şekilde 2011’de “Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı” (USAID), bölge ülkeleri arasında ‘ticari ortaklıkları’ artırmaya yönelik “Bölgesel İş birliği Çerçevesi” başlığıyla “Almatı Konsensüsünün” kurulmasını sağladı. Yine Amerikan İpek Yolu İnisiyatifi bağlamında “Afganistan – Tacikistan – Kazakistan” arasında “Sınır Aşırı Ulaşım Anlaşması” imzalandı.

2012 yılında Çin Komünist Partisi’nin genel sekreteri seçilen Xi Jinping ile birlikte devlet politikasında ‘barışçıl yükseliş’ kavramı sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Buradan hareketle yeni bir bölgesel ve küresel strateji ortaya koymanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. “Çin Rüyası” tanımlaması ile “Amerikan Rüyasına” bir alternatif oluşturma gayreti içerisine giren ve bunu siyasi, ekonomik, kültürel atılımlarla destekleyici politikalar üreten Çin için İpek Yolu’nu yeniden canlandırmak büyük önem arz etmektedir. ABD’nin bölgeye olan ilgisi ve atılımlarına cevap niteliği taşıyan, daralan iktisadi pazarına yeni kaynaklar açan,

¹¹¹ Tunçdemir C, İpek Yolu Yeniden Dirilirken, İntizar, 04 Mayıs 2016, Erişim: <http://intizar.web.tr/alintilar/haber/2427/ipek-yolu-yeniden-dirilirken-III-dunya-savasi-orta-asyada-oluyor#.Wco8uGiOPIU>, Erişim Tarihi: 07.06.2017.

¹¹² A.g.e.

artan enerji talebine ise çözüm oluşturabilecek ve bunların yanı sıra politik gücünü küresel olarak hissettirebileceği “Bir Kuşak Bir Yol Projesi” 7 Eylül 2013 tarihinde ilan edilmiştir.

İpekyolu’nun yeniden canlandırılması için bölgesel ve ulusal liderlere büyük görev düştüğünü dile getirerek, başarılması halinde dünyada çok büyük yankı uyandıracağını altını çizmiştir. Nitekim Çin- Avrupa demiryolu projesi bu ekonomik köprünün önemli sacayaklarından biri olarak öne çıkmaktadır.¹¹³ İpekyolu koridorlarını basit bir biçimde transfer bağlantısı olarak görmek eksik kalacaktır. Bu koridorlar aynı zamanda enerji ve telekomünikasyon bağlantılarının geliştirildiği, AB ülkeleri ve Asya’yı birbirine bağlayan ve AB için güvenilir enerji kaynaklarının (sanayi ürünleri, mineraller, petrol ve doğal gaz vb.) temin edildiği bir coğrafyadır. Çalışmamızın öznesi olan bu proje aşağıdaki bölümlerde detaylıca analiz edilmiştir.

4.3. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin İlanı ve Sonrası Dönem

2013 yılında Çin lideri Xi Jinping’ in Kazakistan’da ilan ettiği ‘Bir Kuşak Bir Yol Projesi’ ticari, finansal, teknolojik, lojistik, güvenlik ve kültürel alanlarda geniş ölçekli maliyet ve uygulamaları içermektedir. Projenin gelişimini analiz etmek adına projeyi 4 döneme ayırarak yorumlayacağız.

I. 2008 öncesi dönem: Çin ekonomisinin dışa açılım sonrası 30 yıllık süreçte sermaye biriktirerek; dış ticaret hacmini hızla genişlettiği dönem olarak nitelendirilebilir. 1946-2008 arasındaki gelişmeleri çalışmamızın Çin ekonomisine genel bakış kısmında detaylıca inceleyebilirsiniz.

II. 2008-2013 dönemi: 2008 yılının son çeyreğinde gerçekleşen ‘küresel finansal krizin’ Çin ihracatını olumsuz etkileyerek, dış ticaret gelirlerinin dolayısıyla GSYH’nin uzun yıllar sonra beklenenden düşük gelişmesiyle ekonomik gelişimin sürdürülebilirliğine dair yeni düşünceler gelişmeye başlamıştır. Uygulanan sıkı ekonomi politikaları istihdamı azaltmış, girdi maliyetlerini artırmıştır. Neticede Çin, gelişmekte olan Malezya, Hindistan,

¹¹³ İdriz M, Rethinking The Region Of Peace, 2014, *İstanbul Sabahattin Zaim University Publications*, ss.76.

Brezilya ve Türkiye gibi ülkelerin kendisine yaklaşmasına olanak vermiştir. Meydana gelen bu gelişmeler daha evvel planlanmış olan “Küresel Tedarik Zincirine” ek olarak “Küresel Değer Zinciri” nin de ele alınmasını gerekli kılmıştır. Ancak çoğunlukla ‘yerli’ olan “endüstriyel gelişimin” liberal boyut kazandırılarak “küresel bir endüstriyel planlama” uygulamasına geçirilmesi olası gözüküyordu. Nitekim araştırma öznemiz olan ‘Bir Kuşak Bir Yol Projesi’ bu açmaza çözüm olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu proje daha evvelde bahsettiğimiz üzere salt bir lojistik altyapı değil, tarihsel ticari güzergâha yepyeni bir boyut kazandıran farklı bir açılamdır. Bu proje, İpek Yolu güzergâhında bulunan gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeleri içine alarak onlara alt yapı ve sermaye kazandıran; Çin’in ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayan, gelişmiş ülkelerin enerji ve ham madde talebine yanıt veren; liberal ‘kazan-kazan’ mantığıyla işleyen ancak realist perspektifte ise Çin’in yumuşak gücünü pekiştiren bir proje niteliğindedir. Dolayısıyla küresel finansal krizden sonraki süreç ve projenin ortaya atılma gereksinimlerini anlamamız açısından bu dönem önem arz etmektedir.

III. 2013-2016 dönemi: BKBY projesinin ilanı başlangıçta Batılı aktörlerde başarılı olamayacağı kanaati uyandırmıştır. Bilhassa AB ülkeleri “Trans Avrupa Ağları Projesi” ile kesiştiği için BKBY projesini ciddiye almamıştır. Nitekim başta Kazakistan, Azerbaycan gibi Merkezi Asya ve Kafkasya ülkeleri olmak üzere Polonya ve Sırbistan gibi Doğu Avrupa ülkeleri projenin fizibilitesine güvenerek özellikle lojistik ve ulaşım alt yapılarına ağırlık vermeye başlamıştır. (“New Silk Way Logistic” bu doğrultuda kurulan firmalardan biridir.) Bu dönemde 11.000 kilometreleri aşan “Çin-Avrupa” demiryolu seferleri başlatıldı ve yaklaşık iki haftalık sürelerde bu yolculuklar tamamlanarak; başarıya ulaşıldı. Nitekim başlangıçta demiryolu seferlerinde gerçekleştirilen mal ticareti Çin’in beklediği düzeyde gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine Çin projede başlarda saf dışı bırakmak istediği Rusya ile ve sonra da Rusya üzerinden Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

İlerleyen süreçte ‘kuzey güzergâhı’ olarak adlandırılan bu yola paralel olarak ‘orta koridor’ seçeneği düşünülmüş; bu güzergâh için 40 milyar doları ulaşım alt yapısı olmak üzere toplam yatırım maliyetlerinin 8 trilyon dolar civarında olması ön görülmüştür. Tarihi İpek Yolu güzergâhının kilit ülkelerinden olan Türkiye, orta koridor kapsamında başlangıç

için 40 milyar dolar ve her yıl 750 milyon dolar harcama yapılması planlanan ülke konumundadır. Bu doğrultuda iki ülke arasında imzalanan “İpek Yolu Ekonomi Kuşağının 21. Yüzyıl Denizdeki İpek Yolunun ve Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı Tasarısı” ve “Türkiye – Çin Demiryolu İş birliği Anlaşma Tasarısı” Türkiye’de parlamento kararı olarak onaylanmıştır.¹¹⁴

Çin devlet başkanı Xi Jinping yine bu dönemde “Kazakistan ile 30 milyar dolar, Özbekistan ile 15 milyar dolar, Kırgızistan ile 3 milyar dolarlık” alt yapı yatırım anlaşmaları imzalandığını açıklamıştır. Benzer şekilde Sri Lanka’nın “Colombo” limanının restore edilmesine de proje bağlamında yaklaşık ‘1,4 milyar dolarlık’ yardım yapılmıştır. 2014 yılı Kasım ayında 40 milyar dolar başlangıç sermayeli “İpek Yolu Fonunun” kurulması, 2015 yılında ise gerçekleştirilen “Asya Pasifik Ekonomik İş birliği” zirvesi sonrası ‘100 milyar dolar’ sermayeyle “Asya Altyapı Yatırım Bankası’nın” kurulması önemli girişimler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁵

2016 yılının Eylül ayında “Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye Ulaştırma Bakanlarının” katılımıyla imzalanan “Aşkabat Bildirisi” BKBY projesi dâhilinde ‘orta koridor’ güzergâhının güçlendirilmesinde ve taraf ülkelerin altyapı- ulaşım yatırımlarının ivme kazanmasında önemli diplomatik bir atılım olmuştur. Bu atılımlar orta kuşakta Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlayan, Kuzey koridoruna alternatif olan Türkiye’de, devam etmekte olan “Marmaray” ve “Yavuz Sultan Selim Köprüsü” yatırımları ile de pekiştirilmiştir. Bunlara ek olarak İstanbul’a yapılmakta olan “3. Havalimanı”, “Bakü-Tiflis-Kars” ve “Edirne-Kars” demiryolları projeleri ile BKBY bağlamında orta koridor inşa edilmeye devam edilmektedir. BKBY’nin ‘deniz güzergâhı’ için ise yine benzer şekilde Çin’in ve dünyanın en büyük ulaşım teşekküllerinden olan “COSCO”nun, Türkiye’den konteyner firması “Kumport”u satın alması Türkiye’nin deniz yollarında da etkin olacağını işaret etmektedir.

IV. 2016 sonrası dönem: BKBY projesinin ‘Latin Amerika’ bölgesini de içermesi, tarihi misyonundan daha geniş alana yayılarak “küreselleşmesini” sağlamıştır.

¹¹⁴ TBMM Komisyon Tutanakları, Kanun Tasarısı 1/673, 11 Mayıs 2016, Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.tutanaklar?pKomKod=11, Erişim Tarihi: 08.07.2017.

¹¹⁵ Szcudlik J, Many Belts and Many Roads: The Proliferation of Infrastructure Initiatives in Asia, *PISM Policy Paper*, 2016, Sayı 7, ss. 148.

Önümüzdeki bu dönem ABD Başkanlık seçimlerinden galip ayrılan ‘Cumhuriyetçi’ parti ve ABD Başkanı Donald Trump’ın, Pasifiklerde daha aktif ve revizyonist politikalara girişmeye kalkması, bunun karşılığında Çin’in önceki dönemlere nazaran gerek uluslararası siyasette gerekse ticarete cüretkâr cevaplar vermesiyle daha sıcak ve gelişmelere açık geçeceğine dair işaretler vermektedir. Trump yönetiminin “Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşmasından” çıkmak istemesi, BKBY projesinin ekonomi politiği açısından değerini artırmaktadır. Ancak geçtiğimiz dönemlerde BKBY projesinin gerek siyasi gerekse ekonomik adımlarının henüz kesinleşmediğini vurgulamamız gerekmektedir. Dolayısıyla önümüzdeki süreçte yaşanan gelişmeler ışığında bu projenin fizibilitesi netleşecek ve değerlendirilebilecektir.

BKBY projesi tarihi güzergâhtaki gibi Çin’in ‘Xian’ şehrinden başlayarak, Kazakistan’a; buradan Merkezi Asya’ya ve kuzey, orta, deniz yolları ile küresel bir boyut kazarak birçok ülkeye uzanacaktır. Tarihi güzergâhta son durak ‘Bağdat’ iken BKBY ile hedeflenen son durağın ‘Berlin’ olması planlanmaktadır.

Kavramsal tabanımız olan uluslararası ekonomi politiği yaklaşımından yola çıkarak; Yeni İpek Yolu, ticari, finansal ve siyasi alt başlıklar altında incelenecektir.

4.3.1. Finansal Girişimler

Yeni İpek Yolu, Çin’in önümüzdeki yüzyıla damga vurmasını planladığı; ülke tarihinin en büyük atılımı olma özelliğini taşımaktadır. BKBY projesi ile canlandırılması planlanan bu yolun önemli sacayaklarından birini finansal girişimler oluşturmaktadır. Yükselen Çin’in süper güç olabilmesi tartışmalarında “Amerikan Rüya’sına” alternatif olarak düşünülen “Çin Rüyası’ nın” gerçekleştirilebilmesi için Çin’in finansal olarak BKBY projesini desteklemesi gerekmektedir. İşte bu bağlamda Merkezi Asya olmak üzere kıta Asya’sına yaklaşık ‘1 trilyon dolar’ civarında altyapı yatırımı yapmaya başlamıştır.

Ülkenin önemli finansal merkezlerinden olan “Çin Kalkınma Bankası” Haziran 2015’te proje bağlamında sayısı 900’ü bulan altyapı girişimleri için yaklaşık 890 milyar

dolarlık harcama yapılacağını açıklamıştır.¹¹⁶ Bahsedilen altyapı girişimlerine kaynak sağlamak amacıyla 2015 yılında “Asya Altyapı Yatırım Bankası” kurulmuştur. 57 kurucu üyesi bulunan bu banka da sabit bir “Direktörler Kurulu’nun” olmaması ve nihai hedefinin altyapı yatırımlarına kaynak tesis etmek olması sebebiyle diğer küresel finansal kuruluşlardan farklılık arz etmektedir. AAYB, ABD ve Japonya’nın hisse paylarının yüksek olduğu “Asya Kalkınma Bankası’na” karşı Çin’in finansal bir hamlesi olarak ta düşünülebilir. Geniş ölçekte ise üye ülkelere sağlayacağı finansman sayesinde ‘Dünya Bankası’na rakip olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Nitekim AAYB’nin, Asya Kalkınma Bankası’na rakip olmaktan ziyade “tamamlayıcı” bir misyon üstleneceğini ön gören düşüncelerde sıkça dile getirilmektedir.¹¹⁷

Tüm bu görüşlere rağmen Çin’in bölgesel rakipleri diyebileceğimiz Japonya, Avustralya ve Güney Kore hariç tüm “APEC” devletleri AAYB’ye katılmıştır. Sonraki süreçte Endonezya ve başta ABD’nin diplomatik baskısından çekinen Avustralya bankaya sonradan üye olmuştur. Günümüzde “İngiltere”, “Almanya” ve “Fransa” ile “Suudi Arabistan”, “Ürdün” gibi önemli Arap ülkelerinin de aralarında bulunduğu 57 devlet eşit statüde bu bankada hisse sahibi konumundadır. Buradan yola çıkarak Çin’in uluslararası ekonomik ve politik etkinliğinin arttığını rahatlıkla belirtebiliriz.

Xi Jinping, 2014 yılı Kasım ayında verdiği bir beyanda, BKBY projesine finansman sağlamak için teşekkül edilen “İpek Yolu Fonu’na” 40 milyar dolar bütçe ayrılacağını belirterek; bu bütçenin “Çin hükümeti”, “Çin Yatırım Şirketi”, “Çin Kalkınma Bankası Sermaye Şirketi” ve “Çin İhracat-İthalat Bankası” tarafından oluşturulacağını açıklamıştır.¹¹⁸ Ayrıca 2015 yılı ocak ayında yaklaşık 20 trilyon dolarlık kaynak teşkil eden “Enerji Kalkınma Fonu” meydana getirilmiştir.¹¹⁹ Bunların dışında İpek Yolu üzerindeki

¹¹⁶ Mercy AK, Tang AO, China’s ‘One Belt, One Road’ Initiative: Outlook For OBOR and the US Rebalance, 2015, The Diplomat, Erişim: <https://thediplomat.com/2015/12/chinas-one-belt-one-road-initiative-outlook-for-obor-and-the-us-rebalance/>, Erişim Tarihi: 08.07.2017.

¹¹⁷ Takiki Y, Yeni Oyun Kurucu: Asya Altyapı Yatırım Bankası, *Sputniknews*, 26 Nisan 2015, Erişim: <http://tr.sputniknews.com/ekonomi/20150326/1014652688.html>, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

¹¹⁸ Cheng A, Lim H, Africa and China’s 21st Century Marine Silk Road, *Asia Pacific Journal*, 30 Nisan 2015, Erişim: <http://www.globalresearch.ca/africa-and-chinas-21stcentury-maritime-silk-road/5439509>, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

¹¹⁹ Yılmaz S, Erdoğan’ın Çin Ziyareti ve Stratejik İş birliği Vizyonu. Stratejik Düşünce Enstitüsü, 11 Ağustos 2015, Erişim: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/erdoganin-cin-ziyareti-vestratejik-isbirligi-vizyonu/4358>, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

lkeler arasında “ikili döviz takası” boyutunun ve niteliğinin iyileştirilmesi ile beraber Asya’da “tahvil piyasasının” lçeğinin genişletilmesi planlanmaktadır.¹²⁰

BKBY projesinin finansal sacayağının süratle tamamlanması amacıyla diplomatik girişimlerini yoğunlaştıran Çin, proje kapsamındaki ülkelerde “lobi” faaliyetlerine hız vermiştir. 5 Haziran 2014 tarihinde “Çin-Arap Devletleri İş birliği Forumu Altıncı Bakanlar Konferansı” açılış konuşmasında Çin lideri Xi Jinping, “Bir Kuşak, Bir Yol” misyonunu tamamlamak için Arap lkeleri ile “birlikte” çalışarak “İpek Yolu Ruhu” nu yeniden hayata geçirmek istediklerini belirtmiştir.¹²¹

Çin, 2020 yılına kadar planlanan bütçe ile projenin “altyapı çalışmalarının” büyük bir bölümünü tamamlamayı n görmektedir. Buna ek olarak proje dâhilindeki ülkelerle “sanayi” ve “mali” hususlarda ortaklık yapmayı, “yatırım projelerine” yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu misyon projeye karşı yöneltilen mali ve finansal eleştirilere yanıt niteliğİ taşımaktadır. Ayrıca “İpek Yolu Fonu” ismiyle girişilecek yatırımlara her yıl tahmini 730 milyon dolar harcama yapılması planlanmaktadır.¹²² Son olarak bir diğerk önemli finansal gelişme ise projenin Çin resmi para birimi “Yuan” ı küresel bir ‘tedavül’ aracı yapma misyonudur. Bu kapsamda özellikle Asya lkelerinde gittikçe yaygın kullanılmaya başlanan Çin parasının, ilerleyen dönemlerde ‘dolar’ karşısında daha güçlü olması planlanmaktadır.

4.3.2. Ticari Girişimler

BKBY projesinin en önemli sacayaklarından bir diğerk ise Çin’in uluslararası ticaretteki etkinliğini artırmasıdır. Dış ticaret hacmini genişleterek; işleyen ekonomisine sürekli bir ivme kazandıracak yeni pazarlara ulaşma hedefine ticari anlaşmalarla ulaşma gayretinde olan Çin, ülkede artan enerji talebini karşılamak ve zengin Merkezi Asya doğal

¹²⁰ National Development and Reform Commission People’s Republic of China (NDRC), Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road, 28 Nisan 2015, Erişim: http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html, Erişim Tarihi: 03.08.2017.

¹²¹ Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, Xi Jinping Attends Opening Ceremony of Sixth Ministerial Conference of China-Arab States Cooperation Forum and Delivers Important Speech Stressing to Promote Silk Road Spirit and Deepen China-Arab Cooperation, 6 Haziran 2014, Erişim: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1163554.shtml, Erişim Tarihi: 03.09.2017.

¹²² Maxie J, Slayton D, Russia’s Arctic Dreams Have Chinese Characteristics, 2016, *The National Bureau of Asian Research*, Ekim 2017, Erişim: <http://www.nbr.org/research/activity.aspx?id=713>, Erişim Tarihi: 04.11.2017.

gaz ve petrolünü İpek Yolu vasıtasıyla Batıya ulaştırmak için lojistik alt yapı çalışmalarına hız vermiştir.

Küresel ekonomilerde mal ve hizmetlerin hareketliliği lojistik fonksiyonların verimliliğini etkilemektedir. Küresel arzı başarıyla kontrol edebilmek için, bu hareketliliğin güvenli, ucuz ve güvenilir olması gerekmektedir. Küresel ekonomik devrimlerin neticesinde, sosyal ve siyasi içerikle beraber taşımacılık sistemleri de değişim göstermektedir. Küresel entegrasyonun sürdürülebilirliği ülkeler arası bağlantıların gücüyle doğru orantılıdır. Taşımacılık koridorları ülkelerin ekonomik iş birliklerini ve lojistik alt yapılarını daha verimli hale getirmektedir.¹²³

İpekyolu ülkeleri arasında ekonomik açıdan en stratejik alan Merkezi Asya'dır. SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan Merkezi Asya ülkeleri, sahip oldukları yeraltı ve yerüstü doğal kaynak ve madenleriyle küresel ve bölgesel aktörlerin yeni rekabet alanlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra İpekyolu ekonomilerinin iki devi olan Çin ve Hindistan'ın artan enerji talebi ve Batı Avrupa'daki sanayileşmiş ülkelerin enerji tedarikinde Rusya dışında yeni pazarlara yönelme ihtiyacı bölgeyi uluslararası ekonomi politiği bağlamında çok daha önemli hale getirmektedir. Ayrıca Asya'da yükselen yeni cazibe merkezlerinin talep ettiği mal ve hizmetlerin lojistiği de yeni fırsat alanı olarak önem arz etmektedir.¹²⁴

Enerjiye olan talebin ve buna paralel olarak enerji fiyatlarındaki artışın, dünya genelinde İpekyolu ülkelerine olan ihtiyacı artırmaktadır. Buradan hareketle enerji ülkelerinin bölgenin kalkınmasına ve 'uluslararası dış ticarete' etkisi yükselmektedir. Avrupalı firmalar bölgede oluşmakta olan refah ikliminden faydalanmak amacıyla Çin başta olmak üzere İpekyolu güzergâhında olan birçok Asya ülkesinde pazar payı kapma yarışı içerisinde. Bu durum Batı Avrupa- Çin entegrasyonunun bir diğer adıyla yeni İpekyolu projesinin ortaya çıkaracağı çok boyutlu (ticari, siyasi, kültürel, enerji) fırsatların meydana gelmesine olanak sağlayacaktır.

¹²³ Gürdal S, Bilgen İ, Dursun FT, Resilkroad, 2014, *İstanbul Sabahattin Zaim University Publications*, ss.87.

¹²⁴ McKenzie B, Belt & Road: Opportunity & Risk: The prospects and perils of building China's New Silk Road, Silk Road Associates, 2017, s.10, ss.10-11, Erişim: https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2017/10/belt-road/baker_mckenzie_belt_road_report_2017.pdf?la=en, Erişim Tarihi: 02.03.2018.

İpekyolu ülkeleri perspektifinde enerji şu adımlarda değerlendirilmedi¹²⁵:

- İpekyolu ülkeleri dünya genelinde sahip olduğu doğal kaynakların rezervleri açısından
- Yeni sanayileşmiş ve yükselmekte olan Çin ve Hindistan'ın artan enerji talebinden doğan rekabet ortamı açısından
- Batı Avrupa devletleri ile yükselen Çin gibi Asya devletleri arasında enerji tedariki ve lojistiğini sağlama açısından

Dünyadaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin mühim bir kısmını barındıran İpekyolu ülkelerinin tahmini rezervleri yukarıda bahsettiğimiz enerji taleplerini tedarik edebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Görünür petrol rezervlerinin toplam payı yaklaşık olarak %26 ve 440 milyon varildir. Ülkeler arasında en yüksek rezerv İran, Irak ve Rusya'ya aittir. İran'ın %95,6'lık rezerv/üretim oranına sahip olması, ilerleyen yıllarda İran'ı en önemli petrol tedarikçilerinden biri haline getirecektir.¹²⁶ Ayrıca bu ekonomiler arasında en önemli tabi kaynak olarak doğal gaz da ön plandadır. Doğal gaz rezervleri bakımından dünyadaki oranı %45 olan bu ekonomilerden Rusya, Türkmenistan ve İran en büyük kaynaklara sahip ülkeler konumundadır.¹²⁷

2017 yılında küresel petrol üretiminin yaklaşık %21'i ve doğal gazın ise %31'i Avrasya ekonomilerince üretilmiştir. Buna paralel olarak gaz tüketiminin yaklaşık %34'ü ve petrol tüketiminin %22'si yine Avrasya ekonomilerince yapılmaktadır.¹²⁸ Yani İpekyolu ekonomileri, dünya ekonomisinde petrol ve doğal gaz üretim-tüketim açısından en önemli merkezdir. Yapılan senaryo çalışmalarında, petrol, kömür ve doğal gaz kullanımında OECD ülkelerinin payı azalırken, içinde Çin ve Hindistan gibi ülkelerin olduğu OECD-dışı ülkelerin üretim/tüketim payları sürekli artmaktadır.¹²⁹

¹²⁵ Yıldırım M, Türkiye'nin Hayat Alanındaki Dış Ticaret Stratejisi: Doğudan Yükselen Pazarlar ve Yeni Yönelimlerin İktisadi Politikası, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2010, c. 15, sayı 1, ss.313-338.

¹²⁶ BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2017

¹²⁷ A.g.e.

¹²⁸ A.g.e.

¹²⁹ World Energy Balances 2017 Overview.

Enerji kaynaklarına sahip olmak, bu kaynakları tüketen bir bölge veya ülke için kendine yeterlilik ve kalkınması açısından önem arz etmektedir. Fakat enerjiye sahip olmak kadar hangi enerjinin üretildiği, nasıl dağıtıldığı ve nasıl tüketildiğinin sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri mevcuttur. Enerji aydınlanma, ısınma ve soğuma, yanma, su kaynaklarını temin etme, dondurma, ulaşım ve iletişim vb. hemen hemen her temel alanda talep edilmektedir. İpekyolu ülkeleri enerji kaynakları açısından oldukça zengin olmakla beraber bu kaynaklar ekonomilerinin temel sacayaklarını oluşturmaktadır. Ancak yenilebilir veya yenilenemeyen enerji kaynaklarına sahip olmanın getirdiği birtakım risklerde mevcuttur. Olası bir tedarik aksaması, ön görülemeyen siyasi sebepler, boru hatlarındaki arızalar, sistemin verimliliğini yitirmesi, ambargolar, terör ve toplumsal olaylar öncelikle enerji fiyatlarına yansımaya sebep olacaktır ancak daha vahim durumlarda ülkeler arası siyasi ve ekonomik krizlere sebep olabilecektir.¹³⁰

Buradan hareketle BKBY projesi ile Çin mal, hizmet ve enerji transferinde önemli ve titiz girişimlerde bulunmakta ve proje kapsamındaki ülkelere ticari faaliyetler doğrultusunda önemli yatırımlar yapmaktadır. Bilhassa Merkezi Asya ülkelerindeki alt yapı yetersizlikleri yukarıda değindiğimiz olası riskleri ön plana çıkartmaktadır. İpekyolu ülkelerinin düşük lojistik performansını Dünya Bankası tarafından hazırlanan “Uluslararası Lojistik Performans Endeksi” sıralamasında daha net bir şekilde görebiliriz. 160 ülke arasından İpekyolu güzergâhındaki ülkelere en iyisi 27. Sıradaki Çin’dir. Çin’i takiben gelen Türkiye ise listede 34. Sırada yer almaktadır. Özellikle “Merkezi Asya ülkeleri” bu listede son sıralarda yer almaktadır.¹³¹ Enerji transferinde ticareti engelleyebilecek bu önemli aksaklık çalışmamızın ‘finansal girişimler’ kısmında değindiğimiz altyapı yatırımlarının devasa ölçekte olmasının en önemli açıklaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karasal mal, enerji ve hizmet tedarikini deniz yoluyla da temellendirmek için atılımlarda bulunan Çin, Hint Okyanusundan İtalya – Venedik’e kadar uzanan “Deniz İpek Yolu” içinde düğmeye basmış bulunmaktadır. Xi Jinping, “Deniz İpek Yolu” 2013’te Endonezya’da organize edilen “Güneydoğu Asya Birliği (ASEAN)” toplantısında ilan

¹³⁰ Asıf K, Iqbal MZ, Resilkroad, *İstanbul Sabahattin Zaim University Publications*, 2014, ss.196

¹³¹ World Bank Global Rankings 2016 Logistics Performance Index

etmiştir. Bu bağlamda, “Bangladeş, Sri Lanka, Maldivler ve Pakistan” üzerinde birçok deniz limanının inşaatına başlanmış durumdadır.¹³²

İpekyolu üzerindeki ticari ağı güçlendirecek bir diğer gelişme ise İran’a yönelik ekonomik ambargonun kaldırılması ile Çin-İran arasındaki 600 milyar dolarlık ticari hedefin açıklanması olmuştur. Özellikle Merkezi Asya ülkeleri bu “ticari akış” üzerinden kayda değer karlılık elde edebileceklerdir. Ayrıca Pakistan-Çin arasında 2015 yılında imzalanan “Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru Antlaşması” ile Pakistan’ a yönelik 46 milyar dolarlık yatırım planının açıklanması da önemli bir ticari gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu girişimlerin yanı sıra Çin’in güçlü şirketlerinden “ZTE” ve “Huawei” İpekyolu ülkelerinde diğer firmaların rekabet edemeyeceği ölçeklerde “hızlı internet” ve “3G” teknolojisi yatırımları yapmaktadır.

4.3.3. Siyasi Girişimler

Yeni İpekyolu yalnızca ticaret ve teknoloji taşımamaktadır, aynı zamanda fikir ve düşünce sistemlerini taşımaktadır. Bilindiği üzere İpekyolu birçok devlet, millet, din, kültür ve medeniyetin bir araya getirdiği büyük siyasi uzlaş, kalkınma ve iş birliğinin bir ürünüdür. İpekyolu üzerindeki birçok ülke bağımsızlığını yakın dönemde kazanmış, otoriter yönetimlere sahipken; bir kısmı ise demokratik cumhuriyetlerden oluşmaktadır. Bu durumda ilerleyen dönemlerde siyasi yönetim şekli açısından Batı üzerinden Merkezi Asya ülkelerine bir transferin gerçekleşmesi olası gözükmemektedir bu durum ekonomik sisteme de yansiyabilir.¹³³ İpekyolu ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi uzlaş sağlanabilir ve entegrasyon gerçekleşebilirse; aydınlanmış, liberal bir Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi ekonomik refahın olduğu, barışçıl, güvenli ve çok kültürlü modern bir “İpekyolu Birliği” ortaya çıkabilir.¹³⁴

BKBY projesinin alışıl gelmiş projelerden önemli farklarından biri ise ‘atomizite’ özelliğinin geçerli olmasıdır. İktisadi piyasalardan tam rekabet piyasasının temel

¹³² Shepard W, Sri Lanka's Colombo Port City: The Frontline Of China And India's Geopolitical Showdown, *Forbes*, Ağustos 2016, Erişim: <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2016/08/12/a-look-at-colombo-port-city-the-frontline-of-china-and-indias-geopolitical-showdown/#34c281fb2675>, Erişim Tarihi: 09.03.2017.

¹³³ Demiri B, Resilkroad, 2014, *İstanbul Sabahattin Zaim University Publications*, ss.79.

¹³⁴ A.g.e., ss.80.

dinamiklerinden olan bu özellik Yeni İpekyolu'nun inşasında da geçerli olmaktadır. Bu bağlamda 'liberal' karşılıklı kazan mantığını ihtiva eden ancak mikro boyutta Çin'in küresel bir güç olmasına gidecek kapıyı açan 'realist' bir atılım olan bu proje, güzergâh üzerindeki tüm ülkelere açık olmasıyla dikkat çekmektedir. Bu sentez yaklaşımdan hareketle 'finansal' ve 'ticari' olduğu kadar 'siyasi' entegrasyonun BKBY projesi özelinde öneme haiz olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Günümüz şartlarında ütöpik olarak adlandırılabilir 'İpekyolu Siyasi Entegrasyonu' bu projenin tüm sac ayaklarıyla hayata geçirilmesinden sonra Asya merkezli bir küresel düzenin ortaya çıkması ihtimal dahilindedir. Keza proje kapsamında ekonomik akımların yanı sıra insanların, fikirlerin ve kültürlerinde akışkanlık göstererek süreç içerisinde uluslararası sistemde iktisadi ve siyasi birçok değişime ve etkileşime yol açacağı ön görülebilir. Özellikle siyasi istikrar arayan bölgelere örnek teşkil edebilecek 'barış' ve 'düzen' ortamının bu çok ayaklı entegrasyon neticesinde gerçekleşebileceğini belirtmemizde fayda bulunmaktadır.

Asya ülkelerinin yoğun insan kaynağı göz önüne alındığında (Çin 1,3 milyar, Güneydoğu Asya 600 milyon, Hindistan ve çevre ülkeleri 1,5 milyar insan), Merkezi Asya başta olmak üzere İpekyolu ülkelerinde "akademik, entelektüel, kültürel" transferlerin gerçekleşebileceğini ön görebiliriz. Bu bağlamda bölgeye akademik yatırımlarını artıran İngiltere, ABD gibi batılı ülkelerin yanı sıra bölgedeki konaklama ve turizm sektörünü ilerletmeye yönelik birçok yatırıma girişilmiş vaziyettir.

Çin'in BKBY projesi ile hali hazırda elde ettiği 'ticari – ekonomik güç' statüsünü 'diplomasi' kanalıyla desteklemesi uluslararası ilişkilerde yadsınmayacak bir vaziyettir. Bu bağlamda 2016 yılında İran' a yönelik ambargonun kaldırılması ile İran'a ilk önce giden ve bir dizi ticari anlaşma imzalayan Xi Jinping, Çin'den Tahran'a giden hızlı tren yolcuğunun başarıyla tamamlanması sonrası bu ülkeye verdiği önemi bir kez daha vurgulamıştır. BKBY projesini ilk olarak Kazakistan'da açıklaması da bu bağlamda değerlendirebilir. Nitekim Kazakistan doğal gaz rezervi açısından zengin ülkelerden biridir. Çin'in ekonomik girişimleri siyasi etkileşimlerle perçinlemesi BKBY'nin anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Aşağıda sıralayacağımız başlıklar bazında BKBY projesinin siyasi

sacayağının hangi kısımları ihtiva edebileceğini ve yönetilebileceğini rahatlıkla görebiliriz.¹³⁵

- İnsani yardım diplomasisi
- Savunma diplomasisi
- İnanç diplomasisi
- Kültür ve sanat diplomasisi
- Eğitim diplomasisi
- Gıda diplomasisi
- Enerji diplomasisi
- Turizm diplomasisi
- Güvenlik diplomasisi
- Şehirleşme diplomasisi
- Finans diplomasisi
- Basın ve yayın diplomasisi
- Altyapı diplomasisi
- Bilim ve teknoloji diplomasisi
- İşletme diplomasisi
- Fikri mülkiyet diplomasisi
- Su yönetimi diplomasisi
- Hizmet diplomasisi

Bu başlıkların her biri ayrı bir araştırma konusu olabilecek derinlikte olduğundan dolayı özetle proje bazında önemli hususlara açıklık getirebiliriz. Bölgedeki Çin dâhil tüm ülkelerde insani gelişmişlik, kişi başına düşen gelir, gelir dağılımında adalet gibi ekonomik göstergelerin düşük düzeylerde olduğunu belirtebiliriz. Buradan hareketle özellikle açlık sınırı ve sefalet oranı bakımından nüfusu yoğun ülkelerin ‘insani yardıma’ gereksinim duyduğu aşikârdır. Yine İpekyolu ekonomilerinin proje ile beraber küreselleşmesi Asya dışında Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin de ‘insani yardım’ diplomasisinden istifade

¹³⁵Şensoy S, One Belt One Road China Turkey and World, *TASAM*, 28 Ocak 2016, Erişim: http://www.tasam.org/en/Icerik/25700/one_belt_one_road_china_turkey_and_world. Erişim Tarihi: 18.04.2017.

edebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda İpekyolu'nun ucundaki gelişmiş Batılı ülkeler vasıtasıyla ve oluşturulan güçlü finansal havuzla bu hususların uzun vadede çözümlenmesi hedeflenmektedir.

Yine benzer şekilde Merkezi Asya ülkeleri başta olmak üzere Rusya, Hindistan ve Çin'in terörizme karşı taviz vermeyen tutumu 'güvenlik' ve 'savunma' diplomasisini ön plana çıkartmaktadır. Özellikle "Fergana Vadisi" üzerinden Avrupa'ya kadar uzanan uyuşturucu madde trafiği ve radikal İslami terör örgütlerinin bu bölge üzerinden militan edinmesi hem bölge ülkelerinin güvenliği hem de BKBY projesinin sağlıklı bir şekilde inşa edilmesi açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla bölge ülkelerinin karşılıklı güvenlik ve savunma diplomasisi yürütmesi Yeni İpekyolu'nun siyasi sacayaklarından birini teşkil etmektedir.

Gelişen ve ilerleyen BKBY projesi bağlamında daha önceden de bahsettiğimiz üzere hem akademik hem kültürel hem de inanç bazında akışkanlıkların yaşanacağı ön görülerek; 'eğitim', 'kültür-sanat', 'fıkri mülkiyet', 'inanç' diplomasisi sacayaklarında küresel ölçekte yatırımların sürekliliğinin sağlanması doğrultusunda ilişkiler geliştirilmektedir. 2008 yılında ev sahipliği yaptığı "Pekin Olimpiyat Oyunları" ve sonrasında geniş yankı uyandıracak futbol yatırımlarıyla Çin yukarı da ayrı bir başlıkta değinilmeyen ancak 'kültür-sanat' içerisinde yer alan 'spor diplomasisini' de etkin bir şekilde kullanmaktadır.

4.4. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin İlanıyla Uluslararası ve Bölgesel Aktörlerin Tutumu

İpekyolu'nu yeniden canlandırmaya yönelik girişimlerden daha öncede bahsettiğimiz üzere gerek bölgesel gerekse uluslararası birçok devlet BKBY projesiyle jeopolitik ve jeostratejik konumlarını revize etmiştir. Çalışmamızın bu kısmında yükselen Çin'in süper güç olabilme kapasitesi alt yapımız doğrultusunda başat ülkelerin BKBY projesine yaklaşımlarını ele alacağız.

BKBY projesi ile güzergâh üzerindeki başat aktörler Çin, Rusya, Türkiye Cumhuriyetler, Hindistan, Japonya, Türkiye, İran ve Pakistan'dan oluşurken; güzergâh dışındaki başat aktörler ABD ve AB'den oluşmaktadır. Bu skalayı oluştururken projeye

siyasal, ekonomik, askeri vb. pek çok yönden ‘doğrudan’ etki edebilecek enstrümanlara sahip ülkelere yer verilmiş; yine bu ülkelerin uluslararası sistemdeki politik ve ekonomik ağırlıkları göz önünde bulundurulmuştur.

- **Çin**

Çin, tarihi İpek yolu’nun başladığı yer olarak küresel ticaretteki etkin konumu ve ‘yükselen iktisadi-siyasi profili’ neticesinde ilan ettiği BKBY projesi ile hem küresel hem de bölgesel bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Projenin ilanı iktisadi açıdan büyüyen ekonomisinin enerji tedarikini gerçekleştirmek, ihracat ağını genişletmek, yeni pazarlara ulaşmak olan Çin’in siyasi açıdan uzun vadeli hedefi ise ‘Çin Rüyası’ veya ‘Yeni Süper Güç’ olma yolunda ivme kazanmak olarak nitelendirilebilir. Deng Xiaoping sonrası dışa açılım politikasının ‘Çin Modeli’ ile harmanlanarak başarılı bir ekonomik gelişme gerçekleştirmesi, 2000’li yıllarda ‘barışçıl biraradalık’ ve ‘barışçıl yükseliş’ motivasyonu ile hem toplumsal hem de siyasal olarak ‘yükselen bir gücün’ doğmasına zemin hazırlamıştır.

BKBY projesi karşısında ABD’nin siyasal, Rusya’nın ise ekonomik tehdit algılamalarına karşın Çin’in kapsamlı ve diğer ülkeler açısından ‘ticari’ fırsatlar yaratabilecek bir strateji izlemesi, İpek yolu’nun Çin önderliğinde yeniden işlev kazanmasına zemin oluşturmaktadır.¹³⁶ Bölgedeki en büyük siyasi ve iktisadi rakibi olan Rusya’nın İpek yolu’ndaki enerji kaynaklarını Avrupa’ya aktaran boru hatlarının varlığına karşın Çin’in Rusya’yı elimine eden ‘orta koridor’ güzergâhını projelendirmesi bu bağlamda ele alınabilecek gelişmelerden biridir.

Nitekim küresel hegemonyası 11 Eylül saldırılarından sonra tartışılmaya başlanan, Obama dönemi pasif dış siyasetiyle Orta Doğu başta olmak üzere uluslararası sistemde güç boşlukları oluşturan ABD ise daha öncede belirtildiği üzere bölgeye her zamankinden daha çok önem vermeye başlamıştır. Trump dönemiyle daha aktif bir dış politika izleme eğiliminde olan ABD, küresel hegemonyasına yönelik iktisadi tehdit algılamasında Çin’i

¹³⁶ Chow EC, Hendrix LE, Central Asia’s Pipelines: Field of Dreams and Reality, *The National Bureau of Asian Research*, 2010, ss.29-42.

birinci sıraya koymaktadır. Bu hususta Çin'in göstereceği reaksiyonlar çalışmamızın geliştirilmesi babında ilerleyen yıllarda çalışmaya dâhil edilebilir. Çin'in bu bağlamda 'Rus Avrasyacılığı' yaklaşımı altında Rusya ile bölgede ortaklık geliştirmesi muhtemel görünmektedir.

- **ABD**

ABD'nin BKBY projesine yönelik ekonomi politiğini analiz edebilmek için ABD'nin İpek yolu bölgesindeki durumunu ele alan üç dönemi belirtmemiz gerekmektedir:

I. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından 11 Eylül olaylarına kadar geçen süreçte ABD, İpek yolu bölgesinde oluşan güç boşluğunu doldurmuştur. 1991'den 2001 yılına kadar süren bu dönemde bölgede Amerikan etkisinden söz edilebilir.

II. ABD'nin Irak ve Afganistan müdahalesiyle birlikte bölgede artan siyasi gücüne nazaran iktisadi gücünün artmadığı 11 Eylül'den sonraki dönemdir.

III. ŞİÖ'nün siyasi ve ekonomik etkinliğinin artmasıyla beraber ABD'nin bölgedeki siyasi gücünün asgari seviyeye düşmesiyle başlayan ve BKBY projesinin ilanı ile bölgede Çin başta olmak üzere Rusya, Hindistan gibi ülkelerin güçlendiği dönem olarak tanımlanabilir.

ABD özellikle "Afganistan müdahalesi" ile Orta Asya'da fiilen bulunarak, bölgeyi dizayn etmeyi hedeflemiştir. Ahmet Davutoğlu'nun da belirttiği üzere bölgedeki "Çin, Rusya, Hindistan, Pakistan gibi nükleer güçleri kontrol etmek ve Orta Asya'yı havadan denetlemek için Afganistan müdahalesi önemlidir."¹³⁷ Afganistan BKBY projesinin stratejik açıdan önemli bir yerinde, enerji lojistik güzergâhlarının "Çin – Hindistan" ayağında önemli bir konumdadır. Nitekim bu askeri müdahale Amerikan ekonomisinin beklediği faydaları sağlayamamıştır. Çünkü Afganistan BKBY bağlamında yapılan alt yapı ve boru hatları projelerine kısmen dâhil olmaktadır. İktisadi kazanımları asgari seviyede kalan ABD bölgede "terör ve güvenlik" kapsamında "Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan" ile

¹³⁷ Davutoğlu A, Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları, *Küre Yayınları*, İstanbul, ss.26.

ekonomik yardımlar ile iş birliği yapmakta ve bölgede etkin olma gayretindedir. ABD genellikle uluslararası şirketler üzerinden BKBY projesine dâhil olmaya çalışmaktadır.

ABD, Merkezi Asya’da etkin olabilmek amacıyla BKBY’nin enerji transferi kısmında birtakım politikalar gütmektedir. Bunlardan biri ‘orta koridor’ ve ‘deniz yolu’ güzergâhlarıyla Rusya üzerinden geçmeyen enerji transferlerinin desteklenmesidir. Bir diğeri Çin etkisini dengelemek amacıyla Rusya ile ikili ticari ve siyasi ilişkileri geliştirmektir. Yine benzer şekilde Pasifiklerde Japonya başta olmak üzere Güney Kore, Avustralya ve Hindistan ile siyasi, askeri, ticari ilişkileri ilerleterek Çin’i çevrelemektir.

Özellikle Trump dönemiyle birlikte küresel mücadele alanının Orta Doğu’dan Pasifikler ve Merkezi Asya üzerine çevrileceği sinyali veren ABD, İpekyolu bölgesinde var olabilmek için bölgedeki tüm aktörlerle dengeli stratejiler izleme eğiliminde görülmektedir.¹³⁸

- **Türki Cumhuriyetler**

İpekyolu güzergâhının enerji tedarikçileri diyebileceğimiz bu ülkeler açısından BKBY projesi ekonomi politiği açısından ‘fırsat’ kabul edilmektedir. Proje kapsamında bu ülkelerde gerçekleştirilen alt yapı yatırımları, finansal yatırımlar ve ticari kazanımların yanı sıra ‘Batı’ ile entegre olabilmeleri açısından cazip bir gelişme olarak nitelendirilmektedir. Merkezi Asya ülkeleri dış politikada pragmatist davranarak Rusya’ya karşın Çin’in bölgedeki dengeleyici nüfuzunu kullanma eğilimindedir. Benzer şekilde bölgedeki Rus ve Çin etkisine karşın ise ABD ve AB etkisini de denge unsuru olarak kullanmaktadırlar. Konuyla alakalı literatürde ayrı bir başlık altında detaylı bir analiz yapılabilir.

Merkezi Asya ülkeleri sahip oldukları enerji kaynaklarını uluslararası piyasaya ulaştırabilmek için büyük oranda Rusya’ya bağımlıdır. Dolayısıyla bu bağımlılığı asgari seviyeye indirme eğilimindedirler ve bunun için alternatif hatlara gereksinim duymaktadırlar. BKBY projesi bu yaklaşımdan hareketle özellikle Kazakistan ve Türkmenistan için önem arz etmektedir. İran üzerinden Batı ülkelerine enerji transferi

¹³⁸ Cohen A, ABD’nin Menfaati ve Merkezi Asya’nın Enerji Güvenliği, 2017, Erişim: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/509/abdnin_menfaati_ve_merkezi_asyanin_enerji_guvenligi_i, Erişim Tarihi: 09.10.2017.

gerçekleştirmek hem Kazakistan açısından oldukça karlıdır. Keza aynı biçimde kendi BKBY projesine “Nurlu Yol” ismini veren Türkmenistan için de İran üzerinden enerji transferi yapmak oldukça avantajlıdır. Ayrıca “demiryolu” sistemi açısından uluslararası standartlara göre “daha geniş raylar” kullanan Merkezi Asya ülkeleri Çin ve İran sınırlarında vagonlar arası ray geçişlerinden de kar elde etmektedirler.¹³⁹

Bu değerlendirmelerin dışında BKBY ‘nin ilerlemesi açısından Merkezi Asya’daki beş ülkenin (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan) stratejik önemi aşağıdaki şu unsurlara bağlıdır.¹⁴⁰

I. SSCB’den ayrılan bu ülkeler geçiş ekonomileridir. Siyasi açıdan ise otoriter yönetimlerdir. Özellikle Doğu Türkistan bölgesi ile sınır olan bu ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık Çin açısından tehlikelidir. Ayrıca, Çin’in kuzeyi olan bu bölgedeki geri kalmışlık sorunu, Merkezi Asya ekonomilerinin gelişmesi ile düzelebilecektir. BKBY projesinin sekteye uğramaması açısından bölgenin Batılı liberal değerlerle buluşması, daha demokratik ve istikrarlı yönetimlere kavuşması önem arz etmektedir.

II. ABD-Çin rekabeti açısından Merkezi Asya ülkeleri önemlidir. Doğal kaynak ve enerji havzalarına sahip bölgenin çıkış yönlerinden birisi de Çin’dir. Çin bölgede iş birliğini geliştirirse ABD karşısında avantaj elde edebilecektir.

III. Merkezi Asya ekonomileri küresel ekonomik ve siyasi güçlerden birisi olan Çin’i Avrupa’ya, Ortadoğu’ya taşıyacak stratejik bir coğrafyaya sahiptir. Çin bölge ülkeleri için iyi bir ticari partneridir.

IV. Bölge ülkelerinin enerji ihracatıyla uluslararası piyasalarda etkinlik kurabilmesi, Çin’in de artan enerji ihtiyacını karşılaması gayesiyle örtüşmektedir.

V. Şangay İş birliği Örgütü’nün bölgesel bir güç olmaktan çıkarak küresel bir güç olabilmesi bölgenin ekonomi politığının güç kazanmasında önem arz etmektedir.

¹³⁹ Erol MS, İpekyolu Savaşları ve Türkiye, ANKASAM, 2017, Erişim: <https://ankasam.org/ipekyolu-savaslari-ve-turkiye/>, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

¹⁴⁰ Wu HL, Cheni CH, The Prospects For Regional Economic İntegration Between China And The Five Central Asian Countries, *Europe-Asia Studied*, 2004, ss.1059-1080.

Bu maddeler ışığında Merkezi Asya ülkelerinin BKBY projesine olumlu yaklaştıklarını, İpek yolu'nun canlandırılmasıyla ticari, finansal ve siyasi kazanımlar elde edebileceğini belirtebiliriz.

- **Rusya**

İpek yolu bölgesinin önemli aktörlerinden biri olan Rusya için BKBY projesi siyasi açıdan ziyade ekonomik açıdan önemli sonuçlar doğuracak bir girişim olarak algılanmaktadır. Rusya'nın bölgedeki iktisadi stratejisi şu argümanlarla açıklanabilir:¹⁴¹

- a) Merkezi Asya'dan aldığı “ucuz” doğal gazı AB ülkelerine “pahalı” satarak “ticari avantajını” devam ettirmek,
- b) İpek yolu'nun enerji transferlerinin “Kuzey” yollarından yani Rusya ve Ukrayna üzerinden gerçekleştirilmesini sağlamak.

Rusya, ekonomik gücünün büyük kısmını oluşturan enerji transferindeki konumunu kaybetmemek amacıyla birçok ekonomik atılım gerçekleştirmektedir. Kazakistan, Kırgızistan ve Ermenistan ile beraber “Avrasya Ekonomik Birliği” nin kurulmasının yanı sıra “Vladivostok” gibi “Pasifik limanlarını” başkentine bağlayacak “Trans-Sibirya ulaşım ağı” ve “Pakistan” a uzanacak boru hattının inşası bu atılımın örneklerindendir.

Ekonomik kazanımlarından vazgeçmemek şartıyla BKBY projesinin hayata geçirilmesine karşı çıkmayan Rusya, Çin ile özellikle Merkezi Asya üzerinde dengeli bir siyaset izlemektedir. İki ülke ekonomik olarak en son 2014 yılında 400 milyar dolarlık “doğal gaz” antlaşması imzalayarak “Sibirya'dan Çin'e uzanan boru hattının” inşasına başlamıştır. Yine benzer biçimde “Altay dağlarından Çin'e uzanacak” 325 milyar dolarlık boru hattının inşası hususunda da iki ülke arasında mutabakata varılmıştır. Rusya'nın bu ticari kazanımı Çin'in 2020 yılındaki toplam “doğal gaz” ihtiyacının sadece %17'sine

¹⁴¹ Spechler, MC, Spechler DR, Is Russia Succeeding in Central Asia, 2010, *Foreign Policy Research Institute*, 2010, Erişim: <https://www.fpri.org/article/2010/10/is-russia-succeeding-in-central-asia/>, Erişim Tarihi: 09.10.2017.

tekabül edeceği ve doğal gazın Çin'in enerji talebi içerisinde sadece %10'luk bir orana sahip olması nedeniyle Çin'in Rusya'yı "yatıştırma" politikası olarak değerlendirilebilir.¹⁴²

- **Japonya**

Çin'in tarihsel ve kültürel rakibi olan Japonya 2050 yılından önce "üçüncü büyük yükselişini" hedeflemektedir. Bu bağlamda Merkezi Asya ve Pasifiklerde etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. Özellikle Japon firmaların Asya'daki birçok alt yapı ihalelerinde Çin firmalarıyla rakip konumunda olması bölgede yükselen bir Çin'e karşı konum almasında önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede Avustralya, Hindistan ve Güney Kore ile askeri ve ticari yakınlaşmalara giren Japonya BKBY sonrasında ABD ve AB ile de yakın bir strateji izlemektedir.

Japon Başbakan Şinzo Abe, 2015 yılında gerçekleştirdiği Merkezi ve Güney Asya ziyaretleri sonrasında bölgelere 5 yılda toplam 110 milyar dolarlık yatırım yapılacağını ilan ederek, güç projeksiyonunu artırmaya çalışan bir ülke izlenimi vermektedir.¹⁴³ Özbekistan ile ticari, Kırgızistan ve diğer bölge ülkeleri ile demokratik açılımları içeren bir dizi anlaşma imzalayan Japonya, BKBY projesine daha çok firmalar bazında ve enerji altyapısı ile alakalı projelerde dâhil olmaktadır.

- **Hindistan**

Bölgede bir diğer başat güç olma gayesinde bulunan ülke de Hindistan'dır. Tarihi İpek yolu'nun tedarikçi ülkelerinden biri olan Hindistan, deniz ticaretinin etkisiyle "güneye ve Pasifik merkezli bir ekonomik coğrafyaya" yönelmiştir. Özellikle ABD'nin desteğiyle

¹⁴² Tunçdemir C, İpek Yolu Yeniden Dirilirken, İntizar, 04 Mayıs 2016, Erişim: <http://intizar.web.tr/alintilar/haber/2427/ipek-yolu-yeniden-dirilirken-III-dunya-savasi-orta-asyada-oluyor#.Wco8uGi0PIU>, Erişim Tarihi: 07.06.2017.

¹⁴³ Ministry of Foreign Affairs of Japan, White Paper on Development Cooperation 2016: Japan's International Cooperation, 2016, ss. 218-234, Erişim: https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page22e_000815.html, Erişim Tarihi: 06.05.2017.

Merkezi Asya enerji transferinin “güneye” ulaştırılmasında etkili olabilecek bir konumdadır.¹⁴⁴

Hindistan, Çin ile yaşadığı “sınır ihtilafları” sebebiyle hayata geçirmek istediği kapsamlı altyapı ve yenileme çalışmalarında Çin etkisinde kalmak istememektedir. Dolayısıyla BKBY sonrası ABD ve Japonya odaklı yaklaşımlara daha yakın durmaktadır. Hindistan Başbakanı Narendra Modi özellikle dış politikada ılımlı bir siyaset izleyerek “Pakistan, Sri Lanka ve Bangladeş” ile ikili siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Hindistan’ın ekonomik olarak yatırımlara aç ancak siyasi açıdan bölgesel bir güç olma arzusunda olduğunu, bu doğrultuda Çin’in BKBY ile Güney Asya’daki nüfuzunun artmasından endişe duyduğunu ve ABD- Japonya eksenli bir tutum sergilediğini belirtebiliriz.

- **İran**

Jeopolitik ve jeostratejik konum açısından İpek yolu ülkeleri arasında önemli bir ülke konumunda olan İran, BKBY projesinin “orta koridor” sacayağında değerlendirilmektedir. Çin’in Ortadoğu ve Batı ülkelerine ihracat yapması için önemli bir güzergâh olan orta koridorda İran hem Merkezi Asya ülkelerinin Rusya’ya olan bağımlılığını azaltan bir çıkış, hem de ABD’ye karşı uluslararası arenada kendisini destekleyecek önemli bir ortak olarak değerlendirilebilir. İran’a yönelik ekonomik ambargonun kaldırılmasının ardından ülkeye ilk resmi ziyareti gerçekleştiren liderin Xi Jinping olması da bu yaklaşımımızı destekleyen gelişmelerden biridir.

Trump yönetimiyle beraber İran’a yönelik ‘sert’ söylemlerin yeniden yükselişe geçmesi, İran’ın BKBY projesiyle birlikte Çin’e daha çok yaklaşabileceği söylenebilir. Buradan hareketle İran’ın Merkezi Asya ülkeleriyle ekonomik iş birliklerinin artacağı, geleneksel Şii nüfuzunu kullanarak hem Merkezi Asya hem de ‘Şii hilali’ coğrafyasında daha aktif bir siyaset izleyeceğini ön görebiliriz. Aynı zamanda Rusya ile de sahip olduğu ekonomik ve siyasi yakınlıktan hareketle İran’ın BKBY projesi için kilit ülkelere biri olabileceğini belirtebiliriz.

¹⁴⁴ Maini T, The New Silk Road: India’s Pivotal Role, *Strategic Analysis*, 2012, ss. 651-656.

İpekyolu'nun yeniden inşası bağlamında İran, taraf devletlerle ilişkilerini “Ekonomik İş birliği Örgütü (ECO)” kapsamında ilerletmektedir. Bu oluşum dâhilinde İran, “kuzeybatısında Türkiye ve Azerbaycan’la”, “kuzeydoğusunda Merkezi Asya ülkeleri ile” ve “doğu ve güneydoğusunda Afganistan – Pakistan’la” ilişkilerini yürütmektedir.¹⁴⁵ BKBY projesi için ‘joker’ ülke olarak adlandırılabileceğimiz İran’ı bölgeden dışlayarak hem projeye hem de İran’a sekte vurmak isteyen Trump yönetimindeki ABD’ye karşın Çin ve Rusya’nın İran yanlısı bir tutum sergilemesi beklenmektedir. Dolayısıyla BKBY projesi hem İran’ın ekonomi politiği açısından önemli bir atılım mahiyetindedir.

- **Türkiye**

İpekyolu ülkelerindeki kilit ülkelerden birisi de Türkiye’dir. Sahip olduğu coğrafi konumu, tarihi alt yapısı, çok kültürlülüğü ve demokratik yönetim şekliyle hem doğulu hem de batılı karakteristik özellikler taşıyan Türkiye, Asya ile Avrupa arasında köprü vazifesi gören önemli bir konumda bulunmaktadır. Projenin orta koridor kapsamında değerlendirilen Türkiye, İpekyolu’nun deniz sacayağında da rol oynaması beklenen ülkeler arasındadır.

BKBY projesi ile beraber, tarihi ve kültürel bağları olan Merkezi Asya ülkeleri ile entegrasyonunu güçlendirme ihtimali bulunan Türkiye, bu bağlamda bölgedeki diğer önemli aktörler olan Rusya ve İran ile de yakınlaşmak zorundadır. Bilhassa 2015 yılında Rusya ile yaşanan siyasi kriz neticesinde Merkezi Asya ülkeleriyle ticari faaliyetleri sekteye uğrayan Türkiye aynı şekilde Ortadoğu’da çıkarları sıkça çatıştığı İran ile de zaman zaman siyasi gerilimler yaşamaktadır.¹⁴⁶ BKBY projesi bu üç bölgesel gücün iş birliğinin artmasını zaruri kılarak bölgede ‘Doğu eksenli’ bir blok oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

13 Mayıs 2017 tarihinde gerçekleştirilen “Bir Kuşak, Bir Yol Zirvesi” ne katılan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan: “Çok geniş bir coğrafyada ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel alanlarda birbiriyle bağlantılı yepyeni bir sistemin tesisi söz konusu. Bu projenin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma vasıtasıyla vatandaşlarımızın hayat standartlarında gerçekleştireceği artış, hepimizin ortak başarısı olacak”

¹⁴⁵ Erol MS, İpekyolu Savaşları ve Türkiye, ANKASAM, 2017, Erişim: <https://ankasam.org/ipekyolu-savaslari-ve-turkiye/>, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

¹⁴⁶ A.g.e.

açıklamasıyla projenin ülke açısından önemini vurgulamıştır.¹⁴⁷ Nitekim “Marmaray”, “Yavuz Sultan Selim Köprüsü”, “Avrasya Tüneli” ve inşasına devam edilen “3. Havalimanı” ile “Çanakkale Köprüsü” nün bu projenin ‘lojistik’ altyapı bağlantıları kapsamında değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan “Edirne – Kars Hızlı Tren Demiryolu Projesi” için Çinlilerle birlikte çalışmaktan ‘memnuniyet’ duyacağını da aynı zirve de dile getirmiştir.

Ancak Türkiye’nin Çin ile gerçekleştirdiği dış ticarete sürekli açık vermesi, ülke tarafından eleştirilen bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2016 yılı verilerine göre 2013 yılından itibaren dış ticaret dengesinin Çin lehine kaymakta olduğu gözlemlenmektedir. 2016 yılında Türkiye Çin’e 2,3 milyar dolarlık bir ihracat gerçekleştirirken; ithalat seviyesi 25 milyar dolar civarında seyretmiştir. Çin’in bu bağlamda %12’lik bir payla Türkiye ithalatında ilk sırada yer alması durumu özetler niteliktedir.¹⁴⁸ Gerçekleştirilen siyasi girişimlerle bu ticari ilişkinin daha adil ve dengeli olması mesajı Pekin yönetimine iletilmiştir. Nitekim Türkiye’ye yönelik eksen kayması tartışmalarında ‘çok yönlü’ dış politikadan ‘doğu eksenli’ bir dış politikaya meyletmesinin ekonomik temelleri olduğu kadar Batılı ülkelerle yaşadığı diplomatik krizlerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla BKBY projesi için Türkiye, Türkiye içinse BKBY projesi ekonomik ve siyasi önem arz etmektedir.

- **AB Ülkeleri**

AB ülkeleri Çin’in büyük atılımı BKBY projesine “temkinli” yaklaşmaktadır. Avrupalı yetkililer, Çin’in ön gördüğü alt yapı yatırımları için cazip tanımını yaparken; BKBY projesinin genel manada Pekin’in küresel ekonomideki gücünü artırdığını belirtmektedirler. Projenin finansal girişimler kısmına ilgi gösteren AB ülkeleri Çin piyasasında yatırım yapabilmek için Xi yönetiminin korumacı politikalardan vazgeçmesini

¹⁴⁷ Cumhuriyet, Çin’den Yeni İpek Yolu, *Cumhuriyet.com*, 14 Mayıs 2017, Erişim: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/740794/Cin_den_Yeni_ipek_Yolu.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

¹⁴⁸ DW, Modern İpek Yolu Projesi: Beklentiler Ve Kuşular, *DW.com*, 14 Mayıs 2017, Erişim: <http://www.dw.com/tr/modern-ipek-yolu-projesi-beklentiler-ve-ku%C5%9Fkular/a-38832963>, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

beklemektedir. Bu bağlamda Çin lideri 2017 Ocak ayındaki “Davos” platformunda “küresel-liberalizm” yanlısı açıklamalarda bulunarak; yatırımlara açık olduklarını vurgulamıştır.¹⁴⁹

İpekyolu’nun yeniden canlandırılmasına yönelik bu kapsamlı proje AB ülkelerince, Barack Obama dönemi ABD’nin “Trans-Pasifik Ortaklığı” girişimine karşı bir atılım olarak düşünülmektedir. Nitekim Trump yönetimiyle bu ortaklık girişimi rafa kalkmış ve AB tarafında BKBY projesi ön planda olmuştur. Projenin uç kısmında bulunan AB ülkelerinin finansal desteğinin yanı sıra İpekyolu ülkeleri için ‘Pazar’ olabilmesi BKBY projesinin başarıya ulaşabilmesi için önem taşımaktadır. Ancak bu ülkelerin gerek Çin’in ‘dünya liderliği’ gerekse İpekyolu ülkelerinin siyasi-kültürel yapıları üzerindeki çekinceleri projenin ilerlemesi hususunda engel teşkil edecek etmenler olarak ön plana çıkmaktadır.

- **Pakistan**

Çin ve Pakistan arasındaki ekonomik ve siyasi iş birliğinin bölgede her iki devlet içinde kritik olduğunu söyleyebiliriz. “Çin – Pakistan Ekonomik Koridoru” içerdiği karayolu, demiryolu, enerji hatları, iş sahaları ve iktisadi bölgelerle birlikte BKBY Projesinde kilit rol oynamaktadır. Nitekim Çin’in Sincan eyaletinden başlayan ve Pakistan’ın “Gwadar” kentine uzanan bağlantı neticesinde Pakistan gerek duyduğu finansal yatırımlara sahip olabilecektir. Bunun yanı sıra bölgede Hindistan’ı dengeleme politikası güden Çin için Pakistan’ın güçlendirilmesi ve Çin safında yer alması stratejik önem arz etmektedir.

Pakistan üzerinde Çin menşeli şirket sayısının 200’ü aştığı söylenmekle birlikte iki ülke arasındaki kültürel, politik ve askeri yakınlaşmada dikkat çeken seviyelere ulaşmaktadır.¹⁵⁰ Dolayısıyla Pakistan’ın BKBY Projesini desteklediğini ve bu projeden pek çok alanda fayda sağlamayı hedeflediğini söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra uluslararası ekonomi politığının realist perspektifiyle değerlendirilecek olursa, bölgede güç dengesini sağlamak; Hindistan ile olan rekabetinde Çin’i yanına almak ve bölgede daha aktif rol oynamak için BKBY Projesine bazı ülke içi muhalif çekinceler olmasına rağmen, Pakistan’ın uzun vadede destek vereceğini belirtebiliriz.

¹⁴⁹ A.g.e.

¹⁵⁰ Beşer ME, Çin – Pakistan Ekonomik Koridoru: Kuşak ve Yolun Kilidi, *Bogaziciasya*, Erişim: <http://bogaziciasya.com/cin-pakistan-ekonomik-koridoru/> , Erişim Tarihi: 02.06.2019.

5. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmamızın son kısmında BKBY Projesi özelinde Çin'in yeni küresel güç olabilme kapasitesini ele alacağız. Bu bölümde uluslararası ekonomi politığının realist ve liberal yaklaşımları yardımıyla değerlendirmelerde bulunup analizimizi üç ana bölüm şeklinde tamamlayarak sonuca ulaşacağız.

a) Tek Kutuplu Düzenin Sürdürülebilirliği

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber ivme kazanan 'küreselleşme' dünya iktisadi ve siyasi yapısında yeni bakış açılarının ve yeni fonksiyonların gelişmesine sebep oldu. Bu gelişmeler ışığında temel uluslararası ilişkiler kuramları, ülkeler arası güç projeksiyonunun yapısal değişimlerini açıklamaya yöneldi. Bahsettiğimiz bu değişimler mevcut uluslararası sistemin devamlılığı bakımından önem arz etmektedir. Araştırmamızın odak ülkelerinden olan Çin Halk Cumhuriyeti, günümüz ve gelecek dönemde yapılacak uluslararası ekonomi politığı analizlerinde dikkat çeken ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dışa açılım politikası sonrasında sahip olduğu tarihsel, kültürel, sosyo-ekonomik potansiyelini harekete geçirerek yükselişe geçen Çin için, literatürde "devin uyanışı", "yeni bir süper gücün ortaya çıkması" vb. ifadelerin kullanılması yaygınlaştı ve bu 'eksen kayması' tartışmalarının yoğunlaşmasına neden oldu.¹⁵¹

Soğuk Savaş dönemi 'izolasyon' politikasından vazgeçen Çin, uluslararası ekonomiye entegre olmak için 1980'li yıllarda içsel dönüşümlere gitmiştir. 1990'lı yıllarda ABD güdümündeki 'tek kutuplu' sistemde Çin, ekonomik kalkınma hedefini öncelediğini beyan ederek, mevcut sistemde herhangi bir istikrarsızlığa yol açmayacağını ifade etmiştir. Özellikle iç sosyo-politik yapısındaki belirsizlikler sebebiyle Çin uzun yıllar uluslararası arenada bölgesel güç olarak algılanmanın ötesine geçememiştir. Ancak 2010 yılında GSYH bazında Japonya'yı geride bırakarak ABD 'nin hemen arkasında yer almasıyla beraber, Çin hakkında küresel bir aktör olarak yükseldiği tartışmaları başlamış oldu. Buradan hareketle

¹⁵¹ Sandıklı A, *Geleceğin Süper Gücü Çin 'China: Future's Super Power'*, Bilge Strateji, 2013, Cilt 1, Sayı 1, ss. 41.

tek kutuplu sistemin istikrarına bir tehdit olarak algılanan Çin, ABD tarafından güçlü bir rakip olarak tanımlanmaya başlandı.¹⁵²

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber küresel sistemde tek başat güç olarak kalan ABD ve onun değerler kümesi 'liberal sistem' bundan sonraki dönemin 'Amerikan yüzyılı' olarak tanımlanacağını ön görmekteydi. Siyaset bilimci Francis Fukuyama bu durumu 'Tarihin Sonu' olarak nitelemiştir. Nitekim Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen 'Vietnam Savaşı' öncelikle Amerikan toplumunda ve daha sonra ABD müttefiklerinde 'Vietnam Sendromu' meydana getirmiş ve bu sendrom Irak Savaşı ile tekrardan gün yüzüne çıkmıştır. Cumhuriyetçi partinin şahin kanadının etkisi ve 'yeni muhafazakâr emperyalist projenin' dayatmasıyla girişilen Irak Savaşı gerek ekonomik gerekse siyasi bağlamda ABD'nin belirleyici konumunun zedelenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum neticesinde uluslararası ekonominin merkezinin yüzyıllar sonra tekrardan Doğu Asya ve bilhassa da Çin'e kayma eğiliminin ortaya çıktığını belirtebiliriz.¹⁵³

ABD'nin sert gücünü kullanmada isteksizlikleri ve Irak Savaşı'na değin doğrudan ya da dolaylı yolla giriştiği birçok operasyonda kredibilitesini yitirdiğini gözlemleyebiliriz. Bu süreci kronolojik olarak sıralayacak olursak¹⁵⁴;

- 1983 yılında ABD'nin Beyrut'taki askeri üssünün bombalanarak, 241 ABD'li askerin ölmesi ve bunun üzerine ABD'nin Lübnan'dan çıkması
- Nikaragua, Kamboçya, Angola, Afganistan savaşlarında dolaylı yoldan yer alması (Proxy War)
- İran-Irak Savaşı'nda Irak'ı dolaylı yoldan desteklemesi
- Libya krizinde yalnızca hava saldırısı gerçekleştirmesi
- 1.Körfez Savaşı'nda kesin çözüm elde edememesi
- Somali'ye yönelik dış yardım politikasında yaşanan infial (bir ABD askerinin Mogadişu sokaklarında sürüklenmesi ve bunun medyaya yansması ile Amerikan askerlerinin bölgeden çekilmesi)

¹⁵² Ergenç C, Çin'in Yükselişi, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 2015, ss.655-669.

¹⁵³ Arrighi G, *Adam Smith Pekin'de: 21.yüzyılın Soy Kütüğü*, Çeviri: Yıldız İ, Yordam Kitap, 2008, ss. 186.

¹⁵⁴ A.g.e., s.187-189.

- Kosova Savaşı'nda pasif kalması ve 'dünya polisliği' rolünü başarıyla uygulayamaması

Irak Savaşı'nda 2003 haziranından itibaren verilmeye başlanan askeri kayıplar, operasyonun istenen sürede tamamlanamaması, ekonomik maliyetlerin artması hem Amerikan hem dünya kamuoyunda bir kez daha soru işaretlerinin belirmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla ABD'nin realist perspektifte çıkarlarını maksimize etmek için giriştiği atılımlar bir yana hem Irak hem de uzun vadede 'Batı Asya' bölgesini kontrol etme projelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla neticelenmiştir.

İstikrarsız bir Irak'ın üzerine 17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayarak birçok Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkesinde meydana gelen 'Arap Baharı' ile yıllarca ABD ve batılı müttefikleriyle iş birliği içerisinde olan yönetimler devrilmiş bu bölgelerdeki siyasi, ekonomik ve toplumsal kaos günümüze kadar sürmüştür. Keza bu dönemde ABD yine askeri müdahalelerden uzak durmuş daha çok Birleşmiş Milletler (BM) kanalıyla ve diplomasi ile etkisini göstermeye çalışmıştır. Hala sürmekte olan Suriye krizinde ise taşeron yerel kuvvetleri desteklemiş; bu bölgede artık 'dünya polisi' rolünü tek başına oynayamadığını, bölgedeki diğer güçlerle (Rusya, Türkiye, İran) iş birliği yapma yoluna gitmeyi tercih etmeye yöneldiğini açıkça belirtebiliriz.

Küresel ekonomik sisteme entegre olması açısından 2000'li yıllarda Amerikan dolarının değer kaybetmeye başlaması, 'cari işlem fazlası' çok sayıda ülkenin (çoğunlukla Doğu Asya ülkeleri) para birimlerinin değer kazanmaya başlaması üzerine ABD cari açıklarının finanse edilmesi amacıyla yine cari fazla veren ülkelere 'talep yatırımı' yapmak zorunda kalmaktadır¹⁵⁵. Bu çerçevede entegrasyon döneminin ABD'nin küresel iktisadi kaynaklar üzerindeki hegemonyasının kademeli olarak azalmasına, Amerikan piyasasının dünya ekonomisindeki etkinliğinin düşmesine ve nihayetinde Amerikan dolarının 'uluslararası ödeme aracı ve rezerv para' özelliğinin yitirilmesine neden olacağını belirtebiliriz.¹⁵⁶ Nitekim BRICS ülkelerinin özellikle 'çok kutuplu' bir dünya tahayyülü için ortak politik ve felsefi şiarı buluştuğundan hareketle uluslararası para birimi olarak dolardan ziyade alternatif para birimlerini (bilhassa bu ülkelerle ticaret yapan diğer ülkeler

¹⁵⁵ Nuran E, Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri, *Fiscaoeconomia*, 2017, Sayı 2, ss. 88-112

¹⁵⁶ Arrighi G, *Adam Smith Pekin'de: 21.yüzyılın Soy Kütüğü*, Çeviri: Yıldız İ, Yordam Kitap, 2008, ss. 207.

arasında değişim aracı olarak kendi para birimleri veya altının kullanılması) kullanma girişimleri bu tezimizi destekleyici niteliktedir.

G.W. Bush döneminde doların değer kaybetmesi¹⁵⁷, dost ve düşman ülkeler üzerinde baskı aracı olarak kullanılmaya çalışılmış, Amerika'nın yürüttüğü savaş ve iktisadi büyümenin finansmanı için doların önemi vurgulanarak olası 'küresel ekonomik kriz' korkusu güdülmüştür. Fakat 2000'li yıllarda düşüşe geçen dolar, 1970'li yıllardaki düşüşe nazaran, Amerikan hegemonyasını ciddi manada tehdit etmiştir. Böylelikle ABD'nin küresel finans ve ekonomi merkezi konumu ilk defa zedelenmiş, Çin'in bu konuma talip olan potansiyeli ise ilerleyen süreçte daha çok açığa çıkmaya başlamıştır.

Irak Savaşı'nda ekonomik ve siyasi maliyetlere katlanan dönemin Amerikan yönetimi, istemeyerek te olsa yükselen Çin ile uzlaşa yoluna girmek mecburiyetinde kalmıştır. Dönemin ABD Başkanı Bush, 2003 yılında Bangkok'ta organize edilen 'Asya-Pasifik Ekonomik İş birliği (APEC)' zirvesi sırasında önceleri ulusal güvenlik politikalarının merkezinde yer alan Çin'in 'coğrafi ve retorik' açıdan yakınından geçmiştir.¹⁵⁸ Eksen kayması tartışmalarını ateşleyen gelişmelerden biri olarak kabul edilebilecek bir diğer ekonomik gelişme ise yine Bush dönemi Amerikan Hazine Bakanı'nın Çin para birimi 'Yuanın revalüe edilmesi' amacıyla Pekin'e gitmesi ve başarılı bir sonuç elde edememesidir. P. Krugman'ın da değindiği gibi bunun en önemli sebebi iki ülke arasındaki ticaret hacminin yüksek oranda olması ve Çin'in bu ilişkide 'dış ticaret fazlası' vererek diğer 'dış ticaret açıklarını' kapatmasıdır.

ABD kamuoyunda ve ABD parlamentosunda büyük yankı uyandıran bir diğer ekonomik girişim ise Çin'in, ABD'nin köklü petrol şirketlerinden Unocal'ı alma girişiminde bulunmasıdır. Amerikan Kongresi'nde hem Demokratlar hem de Cumhuriyetçilerin mutabakatıyla bu girişimin önüne geçilerek bu girişim engellenmiştir. Bu durum ABD dış politikasındaki 'Çin aleyhtarlığını' gözler önüne seren en önemli iktisadi meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu aleyhtarlığın kaynağı olarak 1980'lerden günümüze kadar bizzat ABD'nin desteklediği 'küreselleşme' akımının Amerikan çıkarlarından çok Çin çıkarlarına hizmet etmesiyle başladığını söyleyebiliriz. Doğu

¹⁵⁷ Cooper JC, Dollar Value: New Low Threatens Long-Term Growth, *The Fiscal Times*, Erişim: <https://www.thefiscaltimes.com/Columns/2011/05/02/Dollar-Value-New-Low-Threatens-Long-Term-Growth>, Erişim Tarihi: 05.06.2018.

¹⁵⁸ A.g.e., ss.212.

Asya'daki 'ekonomik entegrasyonun' süreç içerisinde daha da ilerlemesi başlangıçta Amerikan rekabet gücünün üstesinden gelebileceği ve bu entegrasyonu kendi çıkarına kullanabileceği algısı uyandırmış olsa da bahsettiğimiz Çin aleyhtarlığı, Amerikan karar alma mekanizmasında etkin olduğu için 'uzlaşmacı' stratejiler askıda kalmıştır. 159

Amerikan Hazine Bakanlığı tarafından 2016 yılı şubat ayında hazırlanan rapora göre ABD'nin toplam borcu 19 trilyon dolar civarındadır.¹⁶⁰ Bu yüksek borç yükünün alıcılarına baktığımızda 6,13 trilyon dolarlık toplam dış borcun 1,3 trilyon dolarlık kısmının Çin yönetimine ait olduğunu gözlemlemekteyiz.¹⁶¹ Buradan hareketle ABD dış borçlarının büyük bir kısmının Çin tarafınca finanse edildiğini söyleyebiliriz. En fazla ABD borcunu elinde tutarak bir nevi Amerikan ekonomisini yönlendirebilme, büyük etki bırakabilme gücüne sahip olan Çin; ekonomik açıdan küresel hegemonyasını en büyük küresel rakibi Amerika'ya kabul ettirmiş görünmektedir.

Ekonomik analiz kısmında detaylı olarak değineceğimiz üzere, "reform ve dışa açılma politikası" ile politik ekonomi bilimini özelinde yapısal değişimleri başarıyla gerçekleştiren Çin, bilhassa iktisadi alanda güvenle ve istikrarla büyürken; siyasi alanda ise "barışçıl bir aradalık" ve "barışçıl yükseliş" vizyonları ile bölgesinde ve uluslararası arenada ılımlı bir şekilde güç projeksiyonunu genişletiyor. 2002 yılında düzenlenen 'Çin Komünist Partisi 16. Ulusal Kongresi'nde', 2020 yılına kadar orta gelir düzeyindeki toplumunun refah seviyesinin üst düzeylere erişmesini garanti edecek mücadeleci hedefleri ortaya koymuştu. Geline nokta ise Çin'in bu hedefler doğrultusunda başarılı olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Dünya ihracat üssü konumuna gelerek; bölgesel ve küresel birçok örgütte aktif rol oynayan Çin, Afrika ve Ortadoğu gibi yoğun yatırım talebi olan coğrafyalarda da inisiyatif almaya başlamış, bu bölgelerde ABD ve diğer aktörlerle yoğun rekabete girişmiştir. Konumuz özelinde bulunan 'Bir Kuşak Bir Yol' projesi ise Çin'in küresel ekonomik güç olma yolundaki en önemli ve kayda değer girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵⁹ Arrighi G, *Adam Smith Pekin'de: 21. Yüzyılın soy kütüğü*, Çeviren: Yıldız İ, Yordam Kitap, 2008, ss.301.

¹⁶⁰ US Department of Treasury, Fiscal Year 2016 Report, Erişim: <https://www.treasury.gov/about/budget-performance/annual-performance-plan/Documents/Treasury%20FY2016%20AFR.pdf>, Erişim Tarihi: 11.06.2018.

¹⁶¹ Aydın Ş, Çin Ekonomik Savaşta ABD'yi Eziyor, Erişim: <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-ekonomik-savasta-abdyi-eziyor-haberi-321843>, 3 Temmuz 2016, Erişim Tarihi: 11.06.2018.

b) Çin'in Yeni Süper Güç Olma Bağlamında Sınırlılıkları

2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olan Çin, bu tarihten sonra küresel ekonomik ve politik düzende daha aktif rol oynamaya başlamıştır. Nitekim karşılaştırmalı analiz metoduyla değerlendirildiğinde Çin'in ABD'nin küresel sistemdeki “oyun kurucu” rolü ile birtakım farklılıklar muhteva ettiğini söylememiz gerekmektedir. Öncelikle Çin'in “diğer devletlerin iç işlerine karışmama” ilkesinin uluslararası sistemde Amerikan emperyalizmi sonrası ortaya çıkmakta olan güç boşluğunu dolduramadığını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra ABD'nin sıklıkla kullandığı ‘demokrasi ve insan hakları’ söyleminin uluslararası camiada kendisine oluşturduğu alanın ve rolün Çin tarafından nasıl ve hangi söylemle doldurulabileceği ise şu ana kadar belirsizliği korumaktadır. Nitekim sahip olduğu köklü gelenek ve kültürel birikimiyle ‘Konfüçyüsçü’ yaklaşımdan yola çıkan ve ‘barışçıl’ politikalarla kazan-kazan mantığını savunan Çin'in uluslararası ekonomik perspektifte realist mi yoksa daha liberal bir rol mü oynayacağına karar vermesi gerekmektedir.

Çin'in küresel gücünün bir dışı vurumu olarak ileri sürdüğünü iddia ettiğimiz BKBY Projesinin her ne kadar siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik bağlamında çok yönlü ‘iş birlikleri’ amaçladığını söylemiş olsak bile, ilerleyen bölümlerde de değineceğimiz üzere projeye taraf olan bölgesel/küresel aktörlerin olası bir ‘Çin Hegemonyasına’ karşı çekinceler barındırdığını belirtmemiz gerekmektedir. Bilhassa “borç tuzağı” kavramıyla beraber uluslararası sistemde sorgulanmaya başlanan “yeni sömürgecilik” algısının Çin'e ve projeye olan maliyeti henüz netlik kazanmamaktadır.

Sri Lanka'daki “Hambantota Limanı”, Karadağ'daki “Bar-Boliare otoyolu” ve “Çin – Pakistan Ekonomik Koridoru” projelerinin bahsettiğimiz Çin Hegemonyasına yönelik soru işaretlerinin somut çıktıları olarak göze çarpmaktadır.¹⁶² Çin tarafından temin edilen karlı ve eli açık krediler neticesinde borçlu ülkelerin geri ödeme sıkıntısına girerek toprak kullanım hakları başta olmak üzere pek çok kaynaklarını Çin'e devretmek zorunda kalması uluslararası ekonomi politiğinin merkantalist yaklaşımının bir tezahürü olarak

¹⁶² Bulut CM, Borç Tuzağı Tartışmaları Çerçevesinde Kuşak ve Yol Girişimi, Erişim: <http://bogaziciasya.com/borc-tuzagi-tartismalari-cercevesinde-kusak-ve-yol-girisimi/> , Erişim Tarihi: 02.06.2019.

değerlendirilebilir. Ancak Çin bu algıya rağmen projeyi ayakta tutabilir ve devamlılığını sağlayabilirse küresel sistemin yeni oyun kurucu olması kaçınılmaz olacaktır.

Akademik alanda Çin'in ekonomi politiği üzerine çalışan ve araştırma konumuzu teşkil eden Çin'in yükselişi odaklı 'yükselen Çin' ile alakalı yayınlardan, Çin Modelinin aksayan yönlerini ele alan bazı çalışmaları referans göstererek inceleyelim. Bu bölümde Çin Modeli kavramı sıklıkla ele alınacaktır. Bu kavramın kastettiği yapı, Çin'in ekonomi politiğinin geçirdiği dönüşümden ibaret olup bu kavramla alakalı literatürde yerli ve yabancı birçok akademik tartışma gerçekleştirilmiştir. Çinli akademisyen Huo Guoqing'in 'Çin Modelinin Geleceği' isimli çalışmasında kendi ifadesiyle şu eleştiriler dile getirilmiştir: *“Çin'in Ekonomi Politiği Modeli üzerine teori ve pratik henüz olgun değildir. Halen oluşma ve gelişme aşamasındadır. Bir yandan dinin etkisinden kurtulurken her türlü külte inanılmasına, sivil toplum düşüncesinin uyanışından politik karar almada demokratikleşmenin yavaşlığına, yolsuzluktan 'Akademik Tez Hırsızlığına Karşı Savaşın' filizlenmesine, orta sınıfın doğuşundan, ülke içi toplumsal kutuplaşmanın keskinleşmesine, GSMH'nin sürekli ve hızlı büyümesinden çevre kirliliği kaynaklı yakıcı sorunlara, kırsal işgücü fazlasının şehirlere aktarılmasından tutun, bankaların geri dönüşü olmayan büyük miktardaki kredilerinden, işletmelerde öz rekabet gücü eksikliğine, sahte/taklit ve düşük kalitede Çin ürünlerinden tutun Batılı gelişmiş ülkelere ödenen yüksek patent ve marka ücretlerine... bütün bu sorunların tümü Çin'in uyumlu bir toplum inşası ve çok yönlü modernleşmeyi gerçekleştirmesi için uzun bir yol kat etmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu, Çin Modelinin halen köklü bir yenilenmeye ihtiyaç duyduğu anlamına gelir.”*¹⁶³ Bu ifadeden yola çıkarak modelin ekonomik, toplumsal ve siyasi açıdan yetersiz olduğu, model üzerinde düzenli reformların uygulanması gerektiği ve toplumsal mutabakatla beraber siyasi kültüründe geliştirilmesi gerektiğini belirtebiliriz.

Bir başka Çinli araştırmacı Zheng Youngnian, 'Çin Modeli Kavramının Doğuşu' isimli çalışmasında şu eleştirileri yöneltmiştir: *“Dünya arenasında yumuşak gücü zayıf olan Çin için Çin Tarzının yükselişi elbette iyi bir şeydir. Çin, uluslararası yumuşak güç arenasında belirli bir etkiye sahiptir. Ancak Çin Modeli halen tamamlanmamış bir modeldir. Ekonomik başarıları açıktır, ama toplumsal ve siyasal sorunlar alanında istenen başarılar*

¹⁶³ Jiang J, *Ekonomik Gelişmenin Toplumsal Sınırları: Çin Ekonomik Modelinin Geleceği*, Kalkedon, 2013, ss.504.

henüz kazanılamamıştır. Rusya gibi ülkeler ekonomilerini mümkün olan en kısa zamanda nasıl geliştirecekleri sorunu ile karşı karşıyadır, bu nedenle yüzlerini Çin Modeli'ne dönmüşlerdir. Ne var ki, onlar halihazırda daha iyi bir demokratik siyasal rejim temeline sahiptirler ve Çin Model'inin yoksun olduğu şey tam da politik yeniden yapılanmadır, Çin politik reformları hızlandırılmalıdır.”¹⁶⁴ Zheng'in değindiği gibi Çin'in ekonomik başarılarının, uluslararası alanda gelişmekte olan ülkelere rol model olabileceği ancak özellikle politik-yönetimsel aksaklıklarının modelin eksik yönü olduğunu söyleyebiliriz.

Benzer bir şekilde 'Pekin Mutabakatı Araştırmaları Üzerine Birkaç Soru' adlı makalesinde Yuan Shan şu ifadelerde bulunmuştur: “Pekin Mutabakatı bütün dünyada uygulanamaz ve de Washington Mutabakatı'nın yerini alamaz. Bunun üç nedeni vardır: Birincisi, Çin'in kendisini doğru konumlandırması Pekin Mutabakatı araştırmalarının ön gerekliliğidir. İkincisi, Pekin Mutabakatı, Hindistan'ın Yeni Delhi Mutabakatı ile karşı karşıyadır. Sonuncu olarak, Pekin Mutabakatı'nın henüz oluştuğu (take-off) ve halen bir sindirilme ve değerlendirme aşamasında olduğu ve daha fazla zenginleştirilmeye ve geliştirilmeye gereksinim duyduğunun belirtilmesi gereklidir. Joshua Ramo'nun Çin Deneyimi değerlendirmesinde savunduğu her şeyin doğru ve tam olması gerekmez ve Pekin Mutabakatı'nda halen, dikkatle gözlememiz gereken birtakım potansiyel sorunlar bulunmaktadır.”¹⁶⁵

Çin'de hukukun üstünlüğünün batılı devletlere oranla eksikliği, sıkça tartışılan yolsuzluk problemi, finansal spekülasyonlara ve yatırımların olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Çoğu durumda, devletin piyasaya müdahale ederek firmaların yönlendirilmesine etki etmesi de ekonomik olarak Çin'e yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir. Birçok Amerikan firması Çin'de yatırım yapmayı zor bulmaktadır, çünkü kanun ve düzenlemeler genellikle tutarlı ve şeffaf değildir. Bununla birlikte bağımsız bir yargı sisteminin henüz tesis edilememesi sebebiyle fikri mülkiyet haklarının korunması hususu ve sözleşmelerin teminatı eksik kalmaktadır.

Hükümet yolsuzlukları ise ülkedeki rekabet ortamına zarar vererek, ekonomideki mal ve hizmetlerin verimli bir şekilde tahsis edilmesini zayıflatmaktadır. New York Times gazetesi eski Çin başbakanı Wen Jiabao'nun aile varlıklarının en az 2,7 milyar dolar

¹⁶⁴ A.g.e., ss.505.

¹⁶⁵ A.g.e., ss.507.

değerinde olduğunu belirten bir haber yayınlarak bu duruma önemli bir örnek vermiştir.¹⁶⁶ Bir çalışma ise, 2001 ile 2010 yılları arasında Çin'den yaklaşık 2,8 trilyon dolarlık kayıt dışı sermaye çıkışı gerçekleştiğini ileri sürmüştür.¹⁶⁷ Buna rağmen Çinli yetkililer genellikle hükümet yolsuzluğunu Çin Komünist Partisi ve devlete karşı en büyük tehdit olarak tanımlarlar. Çin hükümeti yolsuzlukla mücadele kapsamında 2017'de yaklaşık 8000 yetkilinin tutuklandığı bildirmiştir.¹⁶⁸ Toplumda Xi dönemiyle beraber yolsuzlukla olan mücadeleye olan inanç artmış ve bu olumsuzluk süreç içerisinde asgari seviyeye çekilmeye başlanmıştır. Birçok gözlemci, hükümetin yolsuzlukla mücadelesinin şeffaflık, kontrol-denge (check & balance) sistemi, basın özgürlüğü ve yargı bağımsızlığı gibi diğer olumsuzlukların da ortadan kaldırılmasıyla daha etkili olabileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda 19. Komünist Parti Olağan Genel Konferansı'nda "müreffeh, güçlü, demokratik, medeni ve uyumlu sosyalist çağdaş ülke inşası" hususlarında mutabakat sağlanmış, nitekim Komünist Parti'nin bu sistemdeki lider rolünün yadsınamaz olduğunu da altı çizilmiştir.¹⁶⁹

Bu konuların dışında birçok iktisatçı, Çin'in nüfus politikalarının, özellikle de 1979 yılından sonra ortaya konan tek çocuk politikasının Çin ekonomisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaya başladığını iddia etmektedir. Örneğin, Mc Kinsey Global Institute'nün bir araştırmasına göre, Çin'in doğurganlık hızı 1964'te kadın başına yaklaşık 5.8 doğumdan 2012'de 1.6'ya düşmüştür.¹⁷⁰ Bu durum Çin işgücünü doğrudan etkilemektedir.

Büyük ve kontrollü bir işgücünün varlığı, ekonomik reformların uygulanmasında ve Çin'in ekonomik büyümesinde önemli bir faktör olmuştur. Bu potansiyel, Çin'deki firmaların neredeyse sıfır maliyetli işgücüne erişebilmelerini sağlamıştır. Bu da pek çok firmanın daha karlı hale gelmesine yardımcı olmuş; bu da onları yatırım ve üretimi artırmaya yönlendirmiştir. Bazı iktisatçılar, Çin'in bu işgücü avantajını kaybetmeye başladığını iddia etmektedir. McKinsey Global Institute, önümüzdeki 50 yıl boyunca Çin'in işgücünün beşte

¹⁶⁶ Barboza D, Billions in Hidden Riches for Family of Chinese Leader, New York Times, Erişim: <https://www.nytimes.com/2012/10/26/business/global/family-of-wen-jiaobao-holds-a-hidden-fortune-in-china.html>, Erişim Tarihi: 24.05.2018.

¹⁶⁷ Finans Gündem, Kara Paranın Boyutu Korkunç, Erişim: <http://www.finansgundem.com/haber/kara-paranin-boyutu-korkunc/373812>, Erişim Tarihi: 24.05.2018.

¹⁶⁸ BBC, Çin'de Yolsuzlukla Mücadele Kurumunun 8 Bin Çalışanına Yolsuzluk Soruşturması, Erişim: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38558607>, Erişim Tarihi: 24.05.2018.

¹⁶⁹ Tuncel CO, Çin Komünist Partisi'nin 19. Ulusal Kongresi'nin Küresel Etkileri, 2017, Erişim: <http://www.criturk.com/haber/ozel-haber/cin-komunist-partisinin-19-ulusal-kongresinin-kuresel-etkileri-42206>, Erişim Tarihi: 25.05.2018.

¹⁷⁰ Woetzel J, Why China Should Invest in Productivity Not in Reproductivity, 2015, Erişim: <https://www.mckinsey.com/mgi/overview/in-the-news/why-china-should-invest-in-productivity-not-in-reproductivity>, Erişim Tarihi: 25.05.2018.

bir oranında azalacağını tahmin etmektedir.¹⁷¹ Bazı ekonomistler bu durumun gelecekte daha düşük ekonomik büyüme oranlarına yol açacağını iddia etmektedir. İşgücünün azalması, ülkedeki ücret seviyesini yükseltebilir; bu yükseliş seviyesi üretkenlikten ve kâr artışından daha hızlı olabilir; bu da Çinli firmaları daha az rekabetçi hale getirebilir ve denizaşırı ülkelerde emek yoğun üretimin değişmesine neden olabilir.

Bu varsayımlardan hareketle Çin ekonomi politikasının ‘Yeni Süper Güç Çin’ iddiamızı destekleyebilecek ölçüde güçlü ve güncel olduğunu belirtmemiz mümkün görünmemekle birlikte karar alma mekanizmalarının modelin geliştirilmesi için şu atılımları yapması gerekmektedir:

- Batı eksenindeki uluslararası sisteme empoze edilmiş batılı-liberal değerlerden kopmadan, bu değerleri doğu toplumları içinde uygulanabilir kılacak biçimde özgürlükçü ve daha demokratik siyasi ve toplumsal yapıya evrilme
- 2000 sonrası dönemde yakalanan ekonomik ivmenin devamlılığını yitirmeden, teknolojik ve bilimsel alanda batı dünyasıyla rekabet edebilecek seviyelere ulaşma
- Öncelikle bölgesinde daha sonra ise küresel ölçekte sert gücünün hareket kabiliyetini yukarıda saydığımız ekonomik, teknolojik ve politik ilerlemelerle güçlendirmek ve ‘barışçıl yükseliş’ politikasından sapmamak.

c) BKBY Özelinde Çin’in Süper Güç Olabilme Kapasitesi

‘Bir Kuşak Bir Yol’ projesi, Çin’in düşük maliyetli emek faktörüyle ticaret ağını Batılı ülkelerin sermayesi ve Merkezi Asya ülkelerinin doğal kaynakları ile bir araya getirdiği; ekonomik, siyasi ve kültürel çok yönlü bir uluslararası atılımdır. BKBY projesi ile Çin, yatırımlara aç Merkezi ve Güney Asya ülkelerinin alt yapı ve lojistik projelerini ilerleterek İpekyolu ekonomilerini uluslararası piyasaya entegre etme gayretindedir. Uzun vadede ‘Çin Rüyası’ kısa vadede ise ‘çok kutuplu’ uluslararası sistemi arzulayan Pekin yönetimi, BKBY projesinin tamamlanmasıyla birlikte hali hazırda sahip olduğu ‘ekonomik güç’ konumuna ‘siyasi güç’ statüsünü de ekleyerek; bölgesel güç olmaktan çıkacak ve küresel bir süper güç haline gelebilecektir. BKBY projesi bu argümanların dışında özellikle 11 Eylül olayları ertesinde kademeli olarak uluslararası sistemdeki güç projeksiyonunu

¹⁷¹ A.g.e.

yitiren ve küresel hegemonyası sorgulanan ABD'ye karşın girişilen en önemli ekonomik-politik proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim çalışmamızda bu evreleri uluslararası ekonomi politığının realist yaklaşımı yoluyla analiz etmiş bulunmaktayız. Son dönemde “BRICS”, “ŞİÖ” gibi bölgesel ve küresel “siyasi – ekonomik” oluşumlara liderlik eden Çin, “barışçıl bir aradalık/ yükseliş” politikasına uygun doğrultuda diğer aktörlerle beraber hareket ederek; ABD'nin başat güç olduğu ‘tek kutuplu’ düzene sadece söylemde karşı durmadığını açıkça göstermektedir. Bu yaklaşımdan hareketle Çin'in 2013 yılında ilan ettiği BKBY projesi hem ekonomik hem de siyasi bir hareket olarak “uluslararası ekonomi politığı” kavramının konusu olmakla beraber ‘yükselen Çin’ profiliyle ‘yeni süper güç’ tartışmalarına da temel oluşturmaktadır.

‘Uluslararası ekonomi politığında yeni süper güç’ tartışmalarını ele alırken Çin'in ve İpek yolu ekonomilerinin yükselen gücünü değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda 1970'li yıllardan itibaren başlayan “Batının küresel finans piyasalarına hakimiyeti”, uluslararası ekonominin değişim ve dönüşümüyle beraber yerini üç yeni trende bırakmaktadır:¹⁷²

- I. Çin, Rusya, Hindistan gibi ülkelerin gerek nüfus gerek enerji kaynakları gerekse de üretim gücüyle küresel ekonomideki ağırlıklarının artması
- II. Türkiye, Güney Kore ve Brezilya gibi ülkelerin “kendi bölgesinde bağlı olduğu ekonomik birlik ve ideolojiden sıyrılması” ve gelişme eğilimi göstermesi
- III. 2008 yılındaki ‘uluslararası finansal kriz’ sonrası iktisadi etkinliklerini kaybetmeye başlayan ABD ve AB ülkelerinin önleyemediği gerileme trendi

Bu gelişmelerin ışığında BKBY projesi yükselen Çin ve Doğu'nun siyasi-ekonomik bir dışa vurumu olarak nitelendirilebilir. Günümüzde ekonomik büyükleri 21 trilyon dolar civarında olan 65 İpek yolu ülkesinin, ticari, finansal ve siyasi iş birliklerini artırması, projenin başarıya ulaşabilmesi durumunda İpek yolu'nun ekonomik ve siyasi bir entegrasyon olmasına da olanak sağlayabilir. “Pekin'den Londra'ya” uzanan “demir yolu ağı” üzerinde kurulması beklenen lojistik merkezleri sayesinde devasa pazarlar oluşturulması ön görülen BKBY projesinde ticari faaliyetleri kolaylaştırmak için “Bitcoin” ve “Ethereum” gibi ‘sanal para birimlerinin de’ kullanılabilecek olması projenin ticari ve finansal kapsamının ne denli

¹⁷² Yıldırım M, *İpek yolu Ekonomileri: Türkiye İçin Alternatif Vizyon*, Hiperlink Yayınları, ss.55-56

geniş ölçekli olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷³ Yine değinilmesi gereken bir diğer husus ise projenin güvenliğidir. Çin'in önderlik ettiği BKBY projesinin özellikle enerji transferi hususunda aksamadan işlerlik kazanması Pekin yönetimince olmazsa olmazlardan biridir. İpekyolu güzergahının yanı sıra “enerji koridorlarının da” güvenlik altında olması proje için hayati önem taşımaktadır. Buna yönelik “Myanmar’da Rohingya bölgesinin kontrolü, Süveyş Kanalı’na kapı görevi gören Tiran ve Sanafir Adalarının Suudi Arabistan’a devredilmesi, Bab’ül Mendeboğazı’ndaki problemleri çözmek” gibi girişimlerin sıklaşacağını ön görebiliriz. Tüm bu gelişme ve girişimler ise yine uluslararası ekonomi politığının liberal yorumunda ‘iş birliği’ yaklaşımında kendine yer edinmektedir.

Nitekim BKBY projesinin hayata geçirilmesine yönelik birtakım engellerinde bulunduğunu çalışmamızın değerlendirme kısmında dile getirmemiz gerekmektedir. Bunları özetle maddeleyelim:

I. Çin projede kendini merkeze almış olsa da yatırım maliyetlerinin yüksekliği hem bölgesel hem de küresel finansal, siyasi ve ticari desteği mecbur kılmaktadır. Nitekim İpekyolu ülkelerinin ekonomik ve siyasi desteğini ne kadar süre ve ne ölçüde destekleyeceği henüz netlik kazanmamıştır.

II. Başta Afrika olmak üzere Türki Cumhuriyetler ve diğer Asya ülkelerinin projede ‘Çin Hegemonyasına’ yönelik şüpheli yaklaşımı ve bölgesel rakiplerinin benzer tutumu siyasi iş birliğinin gerçekleşmesinde engel teşkil edebilme potansiyeline sahiptir.

III. Projenin ‘orta koridor’ sac ayağının Rusya tarafından tepki görmesi, uzun vadede projenin fizibilitesi adına Çin-Rusya ilişkilerinin önemini ön plana çıkartmaktadır. Rusya’nın projeye vereceği destek bu bağlamda tartışılmaktadır.

IV. AB ülkelerinin Ukrayna ve Suriye krizleri ile karşı karşıya geldiği Rusya ile ilişkileri de projenin gelişmesi açısından önem arz etmektedir. Nitekim Batı üzerinden gelmesi beklenen sermaye akışının kesilmesi projeyi finansal açıdan sıkıntıya düşürebilecektir.

V. Pasifiklerde ki siyasi krizlerin yanı sıra “Hint Okyanusu, Kızıldeniz ve Akdeniz’de” Çin’in güç projeksiyonunun artmasına Washington yönetiminin ve diğer bölgesel aktörlerin vereceği tepki de projenin geleceği açısından önem taşımaktadır.

¹⁷³ Soussi A, The UK and US: The Myth of The Special Relationship, 27 Şubat 2017, Erişim: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/02/uk-myth-special-relationship-170221082834995.html>, Erişim Tarihi: 12.09.2017.

BKBY projesinin Çin için birisi örtük olmak üzere iki önemli fonksiyonu olduğunu belirtebiliriz. Akademik camiada sıklıkla dile getirilen “sürdürülebilir ekonomik gelişme”, “sürdürülebilir endüstrileşme”, yeni pazarlara ulaşma ve enerji tedariki hususları Çin’in bu proje ile açık olarak hedeflediği argümanlardır. Projenin örtük olan fonksiyonu ise daha önce de değindiğimiz üzere, Amerikan liderliğinde uygulanan çevrelenme politikasını delmek, uluslararası örgütlerde belirleyici rol üstlenmek, Doğu Türkistan bölgesinde uyguladığı politikalar karşısında uluslararası camia tarafından destek almak, proje kapsamındaki ülkelerde kendi lobisini oluşturmak, Çince ve Çin kültürünü yaygınlaştırarak, yumuşak güç projeksiyonunu artırmaktır.¹⁷⁴

Tüm bu argümanlar ışığında BKBY projesinin ‘yükselen Çin’ ve ‘yeni süper güç’ tartışmalarında olduğu gibi uluslararası ekonomi politiği kapsamında büyük bir girişim olduğu aşikârdır. Yukarıda sıraladığımız problemlerin çözümü için Çin’in benimsediği ‘barışçıl yükseliş’ söyleminde tutarlı olması ve diplomatik girişimlerini sıklaştırarak İpek yolu ülkeleri başta olmak üzere küresel rakibi ABD’yi ikna edebilmesi gerekmektedir. 1945 sonrası dünyanın yeni ‘süper gücü’ haline ABD’nin geçirdiği ekonomik-politik evrelerle birlikte, kuruluşundan günümüze Çin’in geçirdiği ekonomik-politik evreleri de göz önünde bulundurduğumuzda BKBY Projesi’nin ‘yükselen Çin’ için ‘hayati’ olduğunu belirtebiliriz. Küresel tek kutuplu politik ekonomik sistemin yaptığımız analizler ışığında önümüzdeki dönemlerde sürdürülebilir olamayacağından yola çıkarak; kurulacak yeni düzende Çin’in gerek ekonomik gerek siyasi açıdan uluslararası sistemin yeni ‘süper gücü’ olabilme kapasitesinin bulunduğunu belirtebiliriz. Nitekim bunun gerçekleşebilmesi her yönüyle ele aldığımız BKBY Projesinin tüm sacayaklarıyla hayata geçirilmesine bağlıdır. BKBY açısından ekonomik girişimlerin hız kazandığı, imzalanan anlaşmalar ve gerçekleştirilen yatırımlar nezdinde ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra yumuşak gücünü artıran Çin’in siyasi etkinliğini perçinlemek gayretiyle uluslararası sorunlarda daha aktif hale gelmesi ‘yükselen güç’ kapsamında atılması beklenen adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim projenin kapsayıcı olması ve ‘Çin Rüyasının’ temellendirilmesi sadece bu gelişmelere bağlı olmamaktadır. Çin’in toplumsal ekonomik refahı yakalaması, demokratik değerleri benimsemesi ve Doğu Türkistan başta olmak üzere ülke içinde yaşanan toplumsal siyasi olaylarda evrensel hukuki bir devlet rolüyle hareket etmesi, Batı’nın kültürel

¹⁷⁴ Karluk AC, *Çin’in İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü*, Gazi Üniversitesi Dergisi, 1. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi, 2017, ss. 302.

hegemonyasına karşı koyabilmesi için gereken iç koşullar olarak analiz edilebilir. Çin devlet başkanı Xi Jinping 'in ifade ettiği üzere “Çin, orta halli refah toplumu inşası hedefine Çin Komünist Partisi'nin kuruluşunun 100. Yılı olan 2021 yılında; müreffeh, güçlü, demokratik, medeni ve uyumlu sosyalist çağdaş ülke inşası hedefine de Yeni Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. Yılı olan 2049 yılında ulaşmayı” misyon edinmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın öznesi olan BKBY projesinin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel sac ayaklarının tümüyle başarıya ulaşması önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamı ve konusu bakımından ‘güncel’ olma özelliğiyle ilerleyen yıllarda geliştirilebilir ve BKBY projesinin başarıya ulaşıp ulaşamayacağına dair daha güncel tespitler yapılarak; küresel ekonomik-siyasi sistemin geleceğine dair yeni ön görülerde bulunulabilir. Çalışmamızın ileri sürdüğü varsayımlardan çıkarımla Türkiye'nin ilerleyen dönemlerde ‘çok yönlü’ dış politikasını sürdürmesi gerektiğini, hali hazırda sürmekte olan altyapı ve enerji mutabakatlarının detaylandırılarak gerek diğer İpek yolu ülkeleri gerekse de Çin ile daha yakın iş birlikleri gerçekleştirmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Nitekim kültürel ve tarihi bağlarımızın bulunduğu Doğu Türkistan bölgesi bu proje ve iş birliği için göz ardı edilmemeli ve Çin'in olası küresel güç haline gelmesi durumunda ekonomik ve politik özgürlüğümüzün mevcut durumundan daha ileri seviye olması gerekliliği de her zaman düşünülmesi gereken hususlar olarak ele alınmalıdır.

Çalışmamızı son olarak genel hatlarıyla ele aldığımızda Çin'in tıpkı 1945 sonrası ABD'nin olduğu gibi uluslararası camiada güç projeksiyonunu artırdığını belirtebiliriz. Özellikle BKBY Projesinin ilanı ve sonrası dönemle birlikte uluslararası ekonomi politığının realist yorumundan yola çıkarak Çin'in küresel ölçekte iktisadi ve siyasi ağırlığını artırma hedefine yönelik girişimlerinin varsayımımızı destekleyen bulgular olarak öne sürebiliriz. İki ülke açısından en büyük hegemonik atılım olarak “Borç Diplomasisi” kavramından bahsedebiliriz. 1945 sonrası ABD borçlarıyla ABD ekonomisine ve dolayısıyla politik yaptırımlarına bağımlı hale gelen uluslararası aktörlerin varlığı ve Çin kredilerini ödeyemeyerek benzer biçimde Çin politik-ekonomisi eksenine saplanan birçok devletten bahsedebiliriz. Özellikle de küresel hegemon güç ABD'nin ekonomik-ticari bağlamda en dişli rakibi Çin'e karşı yüksek borç krizi içerisinde bulunması uluslararası dengenin değişmesine zemin hazırlayabilecektir. Bunun yanı sıra BKBY projesi öncesinde geliştirilen “barışçıl biraradalık” ve “barışçıl yükseliş” söylemlerinin uluslararası ekonomi politığının liberal yorumunda ele aldığımızda Çin'in karşılıklı kazanımlarla yumuşak güç

projeksiyonunu güçlendirerek “Çin Rüyasına” doğru evirildiğini ileri sürebiliriz. Bu bağlamda şu varsayımında bulunmak yanlış olmayacaktır. Çin kuruluşundan BKBY Projesinin ilanına kadarki süreçte uluslararası ekonomi politiği bağlamında ele alındığında Deng Dönemine kadar Marksist /sınıf odaklı bir gelişim stratejisi izlemiş; Deng sonrası dönemde BKBY Projesine kadarki süreçte ekonomik ve politik anlamda daha liberal bir forma bürünmüş; Nitekim BKBY Projesinin ilanıyla birlikte merkantalist ve realist yaklaşımla güç projeksiyonunu küresel ölçekte artırma yoluna girmiştir.

Çin’in geçirdiği bu evreleri uluslararası ekonomi politiği yaklaşımıyla çeşitli makro ekonomik ve politik göstergelerle değerlendirirken; literatürde günümüzün ekonomik-politik süper gücü kabul edilen ABD’nin geçirdiği benzer evreleri yine aynı metotla ele almış bulunmaktayız. Benzer evrelerde iki ülke arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri karşılaştırmalı analiz metodunda elde ettiğimiz bulgularla değerlendirerek; BKBY Projesinin yeni bir süper gücün doğumuna etken olup olamayacağını irdeledik. Netice itibarıyla Çin’in proje kapsamında ve proje dışındaki kısıtlamaları aşabildiği ölçüde BKBY Projesinin tüm sac ayaklarıyla başarılı bir şekilde sürdürülmesi şartıyla yeni küresel güç olarak uluslararası sistemde rol oynayabileceğini ileri sürmüş bulunmaktayız. Çalışma güncelliği ve çoklu değişkenlerin varlığı sebebiyle geliştirilerek ilerleyen dönemlerde yeniden değerlendirilebilir.

Kaynakça

Afridi SF, *One Belt One Road Mega Project*, The Nation, 6 Eylül 2016, Erişim: <http://nation.com.pk/business/26-Sep-2016/one-belt-one-road-mega-project>, Erişim Tarihi: 03.04.2017.

Al A, Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, C.2, S.1, ss. 1-148.

Alperen Ü, Trump Çin İçin Fırsat mı Tehdit mi, *Aljazeera*, 11 Nisan 2017, Erişim: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/trump-cin-icin-firsat-mi-tehdit-mi>, Erişim Tarihi: 30.08.2017.

Anderson JH, Amerikan Ticaret Bakanlığı Ekonomik Analiz Bürosu, *Hudson Enstitüsü*, 8 Ağustos 2016, Erişim: <https://www.hudson.org/research/12714-economic-growth-by-president>, Erişim Tarihi: 24.04.2018.

Armaoğlu F, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, ss. 333-574.

Arrighi G, *Uzun Yirminci Yüzyıl*, Çeviri: Boztemur R, İmge Yayınevi, Ankara, 2016, ss. 1-413.

Arslan O, Arı S, *Amerika Özgürlük Havarisi Mi? Yoksa Günah Keçisi mi?* Platin Yayınları, Ankara, 2004, ss.10-124.

Asıf K, Iqbal MZ, Resilkroad, *İstanbul Sabahattin Zaim University Publications*, 2014, ss.195-196.

Atlı A, Çin ve Yeni İpek Yolu Projesi, *Analist*, 2014, Sayı 44, ss. 1-76.

Aydın Ş, Çin Ekonomik Savaşta ABD'yi Eziyor, Erişim: <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-ekonomik-savasta-abdyi-eziyor-haberi-321843>, 3 Temmuz 2016, Erişim Tarihi: 11.06.2018.

Bakırtaş İ, Tekinşen A, Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politigi, *S.Ü. SBE Dergisi*, 2004, ss.85-86.

Balaam DN, Dillman B, *Introduction to International Political Economy*, Routledge, 2015, Chapter 1, ss. 19-20.

Barboza D, Billions in Hidden Riches for Family of Chinese Leader, *New York Times*, Erişim: <https://www.nytimes.com/2012/10/26/business/global/family-of-wen-jiabao-holds-a-hidden-fortune-in-china.html>, Erişim Tarihi: 24.05.2018.

BBC, Çin'de Yolsuzlukla Mücadele Kurumunun 8 Bin Çalışanına Yolsuzluk Soruşturması, Erişim: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38558607>, Erişim Tarihi: 24.05.2018.

BEA NIPA Accounts Downloaded, 02 Şubat 2017, Erişim: <https://seekingalpha.com/article/4111274-changing-structure-american-economy-workforce-middle-class-1971-2017-characteristics-trends?page=2>, Erişim Tarihi: 26.04.2018.

Bedirhanoğlu GN, Uluslararası Ekonomik Örgütlerin Amerikan Hegemonyasındaki Roller, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006, ss.1-146.

Behlül Ö, Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2011, C. 15, ss. 51-91.

Beşer ME, Çin – Pakistan Ekonomik Koridoru: Kuşak ve Yolun Kilidi, *Boğaziciasya*, Erişim: <http://bogaziciasya.com/cin-pakistan-ekonomik-koridoru/> , Erişim Tarihi: 02.06.2019.

Bostanoğlu B, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, 1999, İmge Kitabevi, Ankara, ss.249.

BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2017.

Bulut CM, Borç Tuzağı Tartışmaları Çerçevesinde Kuşak ve Yol Girişimi, Erişim: <http://bogaziciasya.com/borc-tuzagi-tartismalari-cercevesinde-kusak-ve-yol-girisimi/> , Erişim Tarihi: 02.06.2019.

Bureau of Economic Analysis, Erişim: <https://www.bea.gov/>, Erişim Tarihi: 05.05.2018.

Buzan B, Waever O, Regions and Powers, The Structure of International Security, 2003, *Cambridge University Press*, ss.570.

Carayannis GP, China- Tangshan Earthquake of July 28,1976, Erişim: <http://www.drgeorgepc.com/Earthquake1976ChinaTangshan.html>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

Cerit ON, Modern İpek Yolu Üç Kıtayı Bağlayacak, 13 Mayıs 2017, Erişim: <http://www.aksam.com.tr/ekonomi/-modern-ipek-yolu-c2uc-kitayi-baglayacak/haber-622972> , Erişim Tarihi: 20.05.2017.

Cheng A, Lim H, Africa and China's 21st Century Marine Silk Road, *Asia Pacific Journal*, 30 Nisan 2015, Erişim: <http://www.globalresearch.ca/africa-and-chinas-21stcentury-maritime-silk-road/5439509>, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

Chin T, The Invention of the Silk Road, *Chicago Journal*, 2013, Vol. 40, No. 1, Autumn, ss.196.

China Go Abroad, One Belt One Road: Where China Meets The World, 2018, Erişim: <http://www.chinagoabroad.com/en/knowledge/onebeltoneroad>, Erişim Tarihi: 21.05.2018.

China Montly Statistic Vol. 1 (1999)- Vol 1.(2010), *Beijing National Bureau of Statistics and U.S. Census Bureau*, "U.S. Trade in Goods- Balance of Payments (BOP) Basis vs. Census Basis", 21 Mart 2011, Erişim: <http://www.census.gov/foreign-trade/statistics/historical/goods.pdf>. Erişim Tarihi: 06.07.2018.

China.com, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, Çin-Türkiye İlişkilerini Canlandırıyor, 22 Ekim 2014, Erişim: http://turkish.china.com/home/comment/1441/20141022/190059_3.html, Erişim Tarihi: 26.09.2017.

China.org.cn, The 3rd Five Year Plan 1966-1970, Erişim: <http://www.china.org.cn/english/MATERIAL/157608.htm>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

Chow EC, Hendrix LE, Central Asia's Pipelines: Field of Dreams and Reality, *The National Bureau of Asian Research*, 2010, ss.29-42.

Cohen A, ABD'nin Menfaati ve Merkezi Asya'nın Enerji Güvenliği, 2017, Erişim: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/509/abdnin_menfaati_ve_merkezi_asyanin_enerji_guvenligi_i, Erişim Tarihi: 09.10.2017.

Comparison Results of World Military Strengths, GFP, Erişim: <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=united-states-of-america&country2=china&Submit=COMPARE>, Erişim Tarihi: 03.04.2017.

Cooper JC, Dollar Value: New Low Threatens Long-Term Growth, *The Fiscal Times*, Erişim: <https://www.thefiscaltimes.com/Columns/2011/05/02/Dollar-Value-New-Low-Threatens-Long-Term-Growth>, Erişim Tarihi: 05.06.2018.

Cox M, Rethinking the End of the Cold War, *Review of International Studies*, 1994, Vol. 20, No. 2, ss. 187.

Cox RW, *Production, Power, And World Order*, Columbia University Press, New York, 1987, ss.215.

Cumhuriyet, Çin'den Yeni İpekyolu, *Cumhuriyet.com*, 14 Mayıs 2017, Erişim: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/740794/Cin_den_Yeni_ipek_Yolu.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Çakıroğlu D, *Çin Ülke Profili*, DGEME Yayını, İstanbul, 2006, ss.3.

Çelebi A, Inter Arma Silent Leges: 'Haklı Savaş' ve Amerikan Entelektüellerinin 'Sonsuz Adaleti', *Düşünen Siyaset*, 2003, Sayı 17, ss.15-16.

Çiftçi K, United States In The Post-Cold War: From "Hegemony" to "Imperial" Order Based On "Consent", *ZKU Journal of Social Sciences*, Volume 5, Number 10, 2009, ss. 207-209.

Davutoğlu A, Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları, *Küre Yayınları*, İstanbul, ss.26.

Demiri B, Resilkroad, 2014, *İstanbul Sabahattin Zaim University Publications*, ss.79

Duman M, Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, C.4, S.2, ss.2.

DW, Modern İpek Yolu Projesi: Beklentiler Ve Kuşkular, *DW.com*, 14 Mayıs 2017, Erişim: <http://www.dw.com/tr/modern-ipek-yolu-projesi-beklentiler-ve-ku%C5%9Fkular/a-38832963>, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Ergenç C, Çin'in Yükselişi, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 2015, ss.655-669. Erişim: <http://www.milliyet.com.tr/yeni-ipek-yolu-icin-turkiye-kilit/ekonomi/detay/2050114/default.htm>, Erişim Tarihi: 26.09.2017.

Erol MS, İpekyolu Savaşları ve Türkiye, ANKASAM, 2017, Erişim: <https://ankasam.org/ipekyolu-savaslari-ve-turkiye/>, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Esherich J, Pickowicz P, Walder Andrew, *The Chinese Cultural Revolution as History*, Stanford University Press, 2006, ss. 96-120.

Faulkner H, American Economic History, Eighth Edition, Harper&Row, Publishers, 1960, New York, ss.583-589.

Finans Gündem, Kara Paranın Boyutu Korkunç, Erişim: <http://www.finansgundem.com/haber/kara-paranin-boyutu-korkunc/373812>, Erişim Tarihi: 24.05.2018.

G.E. Global Investor, 7 Mayıs 2012, Erişim: <https://seeker401.wordpress.com/2012/03/13/the-worlds-largest-economies-1990-vs-2011/>, Erişim Tarihi: 25.04.2018.

Gilpin R, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Polisiği (The Political Economy of International Relations)*, İstanbul: Kripto Yay., 2012, ss. 26.

Gökdemir L, Mor G, *Dirijistik Çin Modeli ve Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri*, Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar, 2006, ss.55.

Gruver WR, Haokang TZ, Deng Xiaoping: A Leadership Case Study, International Journal of Arts & Sciences, 2016, ss. 8.

Gürdal S, Bilgen İ, Dursun FT, Resilkroad, 2014, *İstanbul Sabahattin Zaim University Publications*, ss.87.

Helleiner E, *The Making of National Money*, Cornell University Press, 2003, ss.60-69.

Hillman J, Is China Making A Trillion-Dollar Mistake, *The World Post*, 9 Nisan 2018, Erişim: https://www.washingtonpost.com/news/theworldpost/wp/2018/04/09/one-belt-one-road/?noredirect=on&utm_term=.fbf9e322b3ea, Erişim Tarihi: 12.05.2018.

Hirst P, Thompson G, Questioning Globalization, Çeviri: Erdem Ç, Yücel E, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, 1998, Ankara: İmge, ss.214.

Hobsbawm E, *The Nation and Globalization*, University of Princeton Press, 1998, ss.108.

Hoehn AR, Grissam A, Ochmanek DA, Shlapak DA, Vick AJ, *A New Division of Labor, Meeting America's Security Challenges Beyond Iraq*, Santa Monica: Rand Corporation, 2007, ss.5-6.

İdrız M, Rethinking The Region Of Peace, 2014, *İstanbul Sabahattin Zaim University Publications*, ss.76.

IMF WEO, SIPRI, 2015, Erişim: www.stratfor.com, Erişim Tarihi: 04.04.2017.

Information Office of the State Council People's Republic of China, The Development-Oriented Poverty Reduction Program for Rural China, Beijing, Şubat 2001.

International Comparision Programme; IMF, The Economist, 2011.

Invest in China, Erişim: <http://www.fdi.gov.cn/>, Erişim Tarihi: 07.11.2017.

International Energy Agency, World Energy Balances 2017 Overview, 2017, ss. 1-21, Erişim:

<https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WorldEnergyBalances2017Overview.pdf>, Erişim Tarihi: 20.05.2018.

Isaak R, *International Political Economy: Managing World Economic Change*, Prentice-Hall International Editions, 1991, New Jersey, ss.83.

Jiang J, *Ekonomik Gelişmenin Toplumsal Sınırları: Çin Ekonomik Modelinin Geleceği*, Kalkedon, 2013, ss. 1-505.

Kargül D, Günümüzde Rezerv Para, *Journal of Economy Culture and Society*, Sayı 57, 2011, ss.139-142.

Karluk AC, *Çin'in İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü*, Gazi Üniversitesi Dergisi, 1. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi, 2017, ss. 302.

Karluk AC, ÇHC'de Sosyoekonomik Kalkınma Girişimleri ve Reformlar, *KÖK Araştırmalar Dergisi*, 2001, ss.266-267.

Karluk AC, *İpek Yolunda Türk Kültür Mirası*, 2014, Türk Yurdu Yayınları, ss. 158.

Keping Y, Crossing The River By Feeling The Stones: Democracy's Advance İn China, Erişim: <http://theconversation.com/crossing-the-river-by-feeling-the-stones-democracys-advance-in-china-57557>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

Kızıltan A, Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Süper Güç Olabilirliği, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5. Sayı 1, s. 47, Erişim: <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/858.pdf>, Erişim Tarihi: 12.05.2017.

KOF Globalisation Index, Erişim: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>, Erişim Tarihi: 22.02.2018.

Krugman P, The China Syndrome, *New York Times*, 5 Eylül 2003, Erişim: <https://www.nytimes.com/2003/09/05/opinion/the-china-syndrome.html>, Erişim Tarihi: 06.06.2018.

Kubalkova V, Onuf N, Kowert P, *International Relations In A Constructed World*, Routledge, New York, 2015, ss. 1-54.

Kutlay M, "Internationalization of Finance Capital in Spain and Turkey: Neoliberal Globalization and the Political Economy of State Policies ", *New Perspectives on Turkey*, 2012, N.47, ss.115-116.

Maddison A, Historical, Statistics of the World Economy: 1-2008 AD. 31 Aralık 2010, Erişim: <https://knoema.com/HSWE/historical-statistics-of-the-world-economy-1-2008-ad>, Erişim Tarihi: 20.05.2018.

Maini T, The New Silk Road: India's Pivotal Role, *Strategic Analysis*, 2012, ss. 651-656.

Maxie J, Slayton D, Russia's Arctic Dreams Have Chinese Characteristics, 2016, *The National Bureau of Asian Research*, Ekim 2017, Erişim: <http://www.nbr.org/research/activity.aspx?id=713>, Erişim Tarihi: 04.11.2017.

McKenzie B, Belt & Road: Opportunity & Risk: The Prospects And Perils of Building China's New Silk Road, Silk Road Associates, 2017, s.10, ss.10-11, Erişim: https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2017/10/belt-road/baker_mckenzie_belt_road_report_2017.pdf?la=en, Erişim Tarihi: 02.03.2018.

Mellor R, The Coming War, 8 Şubat 2016. Erişim: <https://weknowwhatsup.blogspot.com/2016/02/the-coming-war.html>, Erişim Tarihi: 03.04.2017.

Mercy AK, Tang AO, China's 'One Belt, One Road' Initiative: Outlook For OBOR and the US Rebalance, 2015, *The Diplomat*, Erişim: <https://thediplomat.com/2015/12/chinas-one-belt-one-road-initiative-outlook-for-obor-and-the-us-rebalance/>, Erişim Tarihi: 08.07.2017.

Ministry of Foreign Affairs of Japan, White Paper on Development Cooperation 2016: Japan's International Cooperation, 2016, ss. 218-234, Erişim: https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page22e_000815.html, Erişim Tarihi: 06.05.2017.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, Xi Jinping Attends Opening Ceremony of Sixth Ministerial Conference of China-Arab States Cooperation Forum and Delivers Important Speech Stressing to Promote Silk Road Spirit and Deepen China-Arab Cooperation, 6 Haziran 2014, Erişim: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1163554.shtml, Erişim Tarihi: 03.09.2017.

Morrison WM, China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States, *Specialist in Asian Trade and Finance*, 2018, ss.40.

Mukhopadhyaya RC, Ghosh M, Silk Road- A Glance At Archaic Globalization, 2014, *Istanbul Sabahattin Zaim University Publications*, ss.63.

Mundell RA, *Gold Would Serve Into The 21st Century*, Wall Street Journal, 1981, ss.46.

National Bureau of Statistics of China, China 2012 Statistical Yearbook, 25 Eylül 2012.

National Development and Reform Commission People's Republic of China (NDRC), Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century

- Maritime Silk Road, 28 Nisan 2015, Erişim:
http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html, Erişim Tarihi:
03.08.2017.
- Naughton B, *The Chinese Economy Transitions and Growth*, Cambridge, Massachusetts:
The MIT Press, 2007, ss. 70-73.
- Nufusu.com, Erişim: <https://www.nufusu.com/dunya-nufusu>, Erişim Tarihi: 09.12.2017.
- Nuran E, Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri, *Fiscaoeconomia*, 2017, Sayı 2,
ss. 88-112.
- Nye JS, *Yumuşak Güç*, Çeviri: Aydın, Elips Kitapları, İstanbul, Ekim 2005, ss.1-37.
- Öğütçü M, *Yükselen Asya*, İmge Kitabevi Yayıncılık, İstanbul, 1998, ss. 1-68.
- Özdaşlı E, Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri, 2014, *Turkish Studies*, ss.1-584.
- Özsoylu AF, *Çin Bir Devrin Uyanışı*, Adana: Nobel Kitabevi, 2006, ss.9-10.
- Ploberger C, One Belt One Road: China's New Grand Strategy, *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 2017. ss.289-305.
- Putten FP, Meijnders M, China, Europe and Maritime Silk Road, Clingendael Report,
Netherlands Institute, ss.7.
- Qualman D, Economic Growth to Mid-Century, 2017, Erişim:
<http://www.darrinqualman.com/economic-growth-mid-century/>, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- Roskin M, *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Adres Yayınları, Ankara, 2009, ss. 515-516.
- Rupert M, *Producing Hegemony: The Politics of Mass Production and American Global Power*, Cambridge Studies International Relations, 1995, ss. 59-69.
- Sander O, ÇHC'de Büyük Proleter Kültürel İhtilal, *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi SBF Dergisi*, 1966, Sayı 4, Cilt 21, ss.220-277.
- Sandıklı A, Geleceğin Süper Gücü Çin 'China: Future's Super Power', *Bilge Strateji*, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009, ss.1-43.
- Sanghera B, Satybeldieva E, Central Asia Is The New Economic Battleground For The US, China and Russia, *The Conversation*, 2018, Erişim: <https://theconversation.com/central-asia-is-the-new-economic-battleground-for-the-us-china-and-russia-98263>, Erişim Tarihi: 09.07.2018.
- Sharma Y, One Belt One Road Towards A China-Led HE Area, University World News, S.498, 23 Mart 2018, Erişim:

<http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20180323045239515>, Erişim Tarihi: 16.06.2018.

Shepard W, Sri Lanka's Colombo Port City: The Frontline Of China And India's Geopolitical Showdown, *Forbes*, Ağustos 2016, Erişim: <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2016/08/12/a-look-at-colombo-port-city-the-frontline-of-china-and-indias-geopolitical-showdown/#34c281fb2675>, Erişim Tarihi: 09.03.2017.

Shepard W, The Countries Building The New Silk Road And What They're Winning In The Process, *Forbes*, Kasım 2016, Erişim: <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2016/11/22/what-win-win-along-the-new-silk-road-really-means/#158c92667be7>, Erişim Tarihi: 26.06.2017.

Soussi A, The UK and US: The Myth of The Special Relationship, 27 Şubat 2017, Erişim: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/02/uk-myth-special-relationship-170221082834995.html>, Erişim Tarihi: 12.09.2017. Sönmez S, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm: Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, İmge Yayınevi, 1998, ss. 70.

Spechler, MC, Spechler DR, Is Russia Succeeding in Central Asia, 2010, *Foreign Policy Research Institute*, 2010, Erişim: <https://www.fpri.org/article/2010/10/is-russia-succeeding-in-central-asia/>, Erişim Tarihi: 09.10.2017.

Spiegel Online, 2014, WW 1 and America's Rise as a Super Power, <http://www.spiegel.de/international/world/how-world-war-i-helped-america-rise-to-superpower-status-a-944703.html>, Erişim tarihi: 14.04.2018.

Stiglitz J E, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, çev. Arzu Taşcıoğlu ve Deniz Vural, İstanbul, Plan B Yayınevi, 2002, ss. 1-34.

Strange S. *International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect*, *International Affairs*, 1970, C.46, N.2, ss.304-315.

Studwell J, *Çin Rüyası: Yansıma, Bellek Yitimi ve Yeniden Yatırım*, Ledo Yayınları, 2007, ss.76.

Swaine MD, Chinese Views and Commentary On The “One Belt, One Road” Initiative, *China Leadership Monitor*, S.47, ss.1-24.

Szczudlik J, Many Belts and Many Roads: The Proliferation of Infrastructure Initiatives in Asia, *PISM Policy Paper*, 2016, Sayı 7, ss. 148.

Şen A, Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) Nedir, *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1998, C.12, S.1-2, ss. 1-393.

Şener B, Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: “Amerikan İstisnacılığı” ya da “Açık/Kaçınılmaz Yazgı”, *International Journal of Social Science*, 2014, ss.1-16.

Şensoy S, One Belt One Road China Turkey and World, *TASAM*, 28 Ocak 2016, Erişim: http://www.tasam.org/en/Icerik/25700/one_belt_one_road_china_turkey_and_world, Erişim Tarihi: 18.04.2017.

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmî Web Sitesi, Erişim: <https://www.Ekonomi.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 09.06.2018.

Tahincioğlu G, Yeni İpek Yolu İçin Türkiye Kilit Olacak, *Milliyet*, 27 Nisan 2015,

Takiki Y, Yeni Oyun Kurucu: Asya Altyapı Yatırım Bankası, *Sputniknews*, 26 Nisan 2015, Erişim: <http://tr.sputniknews.com/ekonomi/20150326/1014652688.html>, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

TBMM Komisyon Tutanakları, Kanun Tasarısı 1/673, 11 Mayıs 2016, Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.tutanaklar?pKomKod=11, Erişim Tarihi: 08.07.2017.

The Guardian, The Great Pragmatist: Deng Xiaoping, Erişim: <https://www.theguardian.com/business/2008/dec/18/globaleconomy-economics>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

Toprak A, Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, İzmir Ticaret Odası, Eylül, 2016, ss.1-5.

Tuncel CO, Çin Komünist Partisi'nin 19. Ulusal Kongresi'nin Küresel Etkileri, 2017, Erişim: <http://www.criturk.com/haber/ozel-haber/cin-komunist-partisinin-19-ulusal-kongresinin-kuresel-etkileri-42206>, Erişim Tarihi: 25.05.2018.

Tunçdemir C, İpek Yolu Yeniden Dirilirken, İntizar, 04 Mayıs 2016, Erişim: <http://intizar.web.tr/alintilar/haber/2427/ipek-yolu-yeniden-dirilirken-III-dunya-savasi-orta-asyada-oluyor#.Wco8uGi0PIU>, Erişim Tarihi: 07.06.2017.

Tüma E, Gürdeniz C, Çin-Türkiye Deniz İpek Yolu İş birliği, *Anka Enstitüsü*, 2018, Erişim: <http://ankaenstitusu.com/cin-turkiye-deniz-ipek-yolu-isbirligi>, Erişim Tarihi: 25.05.2017.

US Department of Treasury, Fiscal Year 2016 Report, Erişim: <https://www.treasury.gov/about/budget-performance/annual-performance-plan/Documents/Treasury%20FY2016%20AFR.pdf>, Erişim Tarihi: 11.06.2018.

USTR, Remarks by Ambassador Michael Froman at the Washington International Trade Association, 10 Ocak 2017, Erişim: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/speechestranscripts/2017/january/RemarksAmbassador-Froman-WITA>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

Xinsong W, One Belt, One Road's Governance Deficit Problem: How China Can Ensure Transparency and Accountability, Foreign Affairs, 17 Kasım 2017, Erişim: <https://www.foreignaffairs.com/articles/east-asia/2017-11-17/one-belt-one-roads-governance-deficit-problem>, Erişim Tarihi: 05.07.2018.

Woetzel J, Why China Should Invest in Productivity Not in Reproductivity, *McKinsey*, 2015, Erişim: <https://www.mckinsey.com/mgi/overview/in-the-news/why-china-should-invest-in-productivity-not-in-reproductivity>, Erişim Tarihi: 25.05.2018.

Woolston A, LLP F, Overcoming The Legal Challenges To ‘One Belt, One Road’, *Global Railway Review*, 15 Ocak 2018, Erişim: <https://www.globalrailwayreview.com/article/65484/legal-challenges-one-belt-one-road/>, Erişim Tarihi: 09.07.2018.

World Bank Global Rankings 2016 Logistics Performance Index, 2016, Erişim: <https://lpi.worldbank.org/international/global>, Erişim Tarihi: 22.06.2018.

World Bank, China 2030, 27 Mart 2013, ss. 12, Erişim: <http://documents.worldbank.org/curated/en/781101468239669951/China-2030-building-a-modern-harmonious-and-creative-society>, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

World Economic Forum, *President Xi’s Speech to Davos in Full*, 17 Ocak 2017, Erişim: <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

Wu HL, Cheni CH, The Prospects For Regional Economic İntegration Between China And The Five Central Asian Countries, *Europe-Asia Studied*, 2004, ss.1059-1080.
Xinhuanet, 20 Million Jobless Migrant Workers Return Home, 2 Şubat 2009, Erişim: http://www.xinhuanet.com/english/2018-02/24/c_136997089.htm, Erişim Tarihi: 09.06.2018.

Yang DL, *Calamity and Reform in China: State, Rural Society, and Institutional Change Since the Great Leap Famine*, Stanford: Stanford University Press, 1996, ss. 35.

Yıldıran M, Türkiye’nin Hayat Alanındaki Dış Ticaret Stratejisi: Doğudan Yükselen Pazarlar ve Yeni Yönelimlerin İktisadi Politikası, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2010, c. 15, sayı 1, ss.313-338.

Yıldırım M, *İpekyolu Ekonomileri: Türkiye İçin Alternatif Vizyon*, 2013, Hiperlink Yayınları, ss.23.

Yılmaz S, Erdoğan’ın Çin Ziyareti ve Stratejik İş birliği Vizyonu. Stratejik Düşünce Enstitüsü, 11 Ağustos 2015, Erişim: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/erdoganin-cin-ziyareti-vestratejik-isbirligi-vizyonu/4358>, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

Yılmaz S, Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evreni, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2008, ss. 1-36.

Yiğin S, *Çin Ekonomisi Ve Dış Ticaret İlişkileri*, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana, 2009, ss. 11-12.

TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU

ENSTİTÜ: Sosyal Bilimler Enstitüsü

YAZARIN

Soyadı: Samed

Adı: Aktaş

Bölümü: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

TEZİN ADI: Bir Kuşak Bir Yol Projesi Özelinde Çin'in Yeni Süper Güç Olabilme Kapasitesi

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

1. Tezimin tamamından kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir.
2. Tezimin içindekiler sayfası, özet, indeks sayfalarından ve/veya bir bölümünden kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir.
3. Tezimden bir (1) yıl süreyle fotokopi alınamaz.

TEZİN KÜTÜPHANEYE TESLİM TARİHİ:

KİŞİSEL BİLGİ

Soyadı, Adı: Aktaş, Samed

Uyruğu: TC

Doğum Tarihi: 18 Mayıs 1992

Doğum Yeri: Ankara

Telefon: 0555 064 93 61

Mail: smdaktas@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	YBU SBU	2019
Lisans	TOU iktisat	2015

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Yer	Görev
2016	Paşabahçe Mağazaları	Satış Destek Elemanı
2017	Tschibo Mağazaları	Satış Destek Elemanı
2018	Warwick Hotel	Resepsiyonist
2019	Türk Hava Yolları	Kabin Memuru

YABANCI DİLLER

İngilizce (Çok iyi), Rusça (başlangıç seviyesi)

ÖDÜLLER

2015- TOU onur öğrencisi

2008- Ulubey Anadolu Lisesi Atletizm Şampiyonu

YAYINLAR

Aktaş, Samed. "Türkiye'nin Afrika Politikası." Intocbeps, Turgut Özal Üniversitesi, 2016.

Aktaş, Samed. "2000 sonrası dönemde realist perspektifte Türkiye-Rusya ilişkileri", 2016.

Aktaş, Samed, Yılmaz Bengü ve Yılmaz Bengüsü. "Obama dönemi Suriye özelinde Türkiye-Rusya İlişkileri", 2016.

